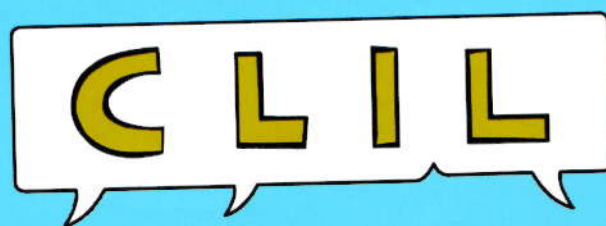

**F.U.QODIROVA, M.A.UMARALIYEVA,
SH.MATUPAYEVA, M.D.OMONOVA**

INKLYUZIV VA KORREKSION TA'LIMDA CLIL TEXNOLOGIYASI

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
CHIRCHIQ DAVLAT PEDAGOGIKA UNIVERSITETI**

**F.U.QODIROVA, M.A.UMARALIYEVA,
SH.Z.MATUPAYEVA, M.D.OMONOVA**

**INKLYUZIV VA KORREKSION
TA'LIMDA CLIL TEXNOLOGIYASI**

O'quv qo'llanma

Toshkent
«Sarbon LLS»
2024

UO'K 37.02;376

KBK 74.3

Q-34

F.U.QODIROVA, M.A.UMARALIYEVA, SH.Z.MATUPAYEVA,
M.D.OMONOVA. INKLYUZIV VA KORREKSION TA'LIMDA CLIL
TEKNOLOGIYASI. O'quv qo'llanma. – T.: "SarboN LLS", 2024. 146 b.

Taqrizchilar:

E.M.Xudaynazarov - *p.f.f.d. (PhD), dotsent;*

F.I.Ochilov - *p.f.f.d. (PhD), dotsent.*

Mazkur o'quv qo'llanma oliy pedagogik ta'lim jarayonida surdopedagogika ta'lim yo'nalishiga mo'ljallangan "Inklyuziv va korreksion ta'limda CLIL texnologiyasi" yangi fanini o'qitishning nazariy, didaktik va amaliy asoslari yoritilgan. O'quv qo'llanmada o'qitishning kredit-modulli tizimi talablari va o'quv materiallarini tayyorlashning xalqaro qoidalariga asoslanilgan. O'quv qo'llanmadan amaliy faoliyatdagi, o'qituvchilar, pedagog xodimlar, murabbiylar va ilmiy tadqiqot ishlari bilan shug'ullanuvchilar ham foydalanishi mumkin.

UO'K 37.02;376

KBK 74.3

ISBN 978-9910-9398-5-3

Kirish

Hozirgi kunda ta'lim jarayonida innovatsion metodlar, innovatsion texnologiyalar, pedagogik va axborot texnologiyalari o'quv jarayonida qo'llashga bo'lgan qiziqish, e'tibor kundan kunga kuchayib bormoqda, bunday bo'lishining sabablaridan biri, shu vaqtgacha an'anaviy ta'limda o'quvchi talabalarni faqat tayyor bilimlarini egallashga o'rgatilgan bo'lsa, zamonaviy texnologiyalar ularni egallayotgan bilimlarini o'zlari qidirib topishlariga, mustaqil o'rganib taxlil qilishlariga, hatto xulosalarni ham o'zlari keltirib chiqishlariga o'rgatadi. Innovatsiya (inglizcha innovation) - yangilik kiritish, yangilikdir. Innovatsion texnologiyalar pedagogik jarayon hamda o'qituvchi va talaba faoliyatiga yangilik, o'zgarishlar kiritish bo'lib, uni amalga oshirishda asosan interaktiv metodlardan to'liq foydalaniladi (Xoldorova, 2018) Interaktiv metodlar bu jamoa bo'lib fikrlash deb yuritiladi, ya'ni pedagogik ta'sir etish usullari bo'lib ta'lim mazmunining tarkibiy qismi hisoblanadi. Bu metodlarning o'ziga xosligi shundaki, ular faqat pedagog va o'quvchi-talabalarning birgalikda faoliyat ko'rsatishi orqali amalga oshiriladi.

Bunday pedagogik hamkorlik jarayoni o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lib, ularga quyidagilar kiradi: -O'quvchi-talabaning dars davomida befarq bo'lmaslikka, mustaqil fikrlash, ijod etish va izlanishga majbur etishi; -O'quvchi-talabaning o'quv jarayonida bilimga bo'lgan qiziqishlarini doimiy ravishda bo'lishini ta'minlashi; -Pedagog va O'quvchi-talabaning hamisha hamkorlikdagi faoliyatini tashkillanishi.

CLIL (Content and Language Integrated Learning) - mazmun va tilni integratsiyalashgan holda o'rganish innovatsion yondashuvi bo'lib, mavzuga oid m'lumotni va chet tillarni darsda bir xil o'rgatish uchun bu o'qitish yondashuvidan foydalanish maqsadga muvofiqdir. Bu metodni qo'llash orqali o'quvchilarda chet til vositasida boshqa umumta'lim fanlariga bo'lgan qiziqishni uyg'otish yoki kuchaytirish imkoni vujudga keladi. Jumladan, geografiya va amaliy fanlar, tabiiy fanlar, texnologiya, muhandislik va matematika fanlari yo'nalishlarini

integratsiyalashgan holda o'qitishni STEAM/STEM ta'lim yondashuvi asosida tashkil qilish tavsiya etiladi. Innovatsiya yangi ilmiy bilimlarni, qandaydir kashfiyotlarni, ixtirolarni olishga qaratilgan tadqiqot faoliyatidan foydalanish orqali rivojlanadi. Bundan tashqari, innovatsiyalarning paydo bo'lishi loyihalash ishlarining natijasi bo'lishi mumkin, bunda mavjud ilmiy nazariyalar va tushunchalar asosida amaliy harakatlarni amalga oshirish imkoniyatini aks ettiruvchi instrumental va texnologik bilimlar rivojlanadi. Shunday qilib, innovatsion loyihalar yaratiladi, bu esa keyinchalik yangi texnologiyalarning paydo bo'lishiga olib keladi. Innovatsiyalar ta'lim faoliyati jarayonida ham rivojlanadi. O'quv jarayonida talabalarning nazariy va amaliy bilimlari rivojlanadi, keyinchalik ular amaliy hayotning innovatsiyalar yaratish bilan bog'liq turli sohalarida qo'llanilishi mumkin.

1-MAVZU: XORIJIIY TILLARNI O'RGANISH BO'YICHA HUQUQIIY ME'YORIIY ASOSLAR

Reja:

1. Xorijiy tillarni samarali o'qitish tizimining joriy etilishi.
2. Xorijiy tillarni o'rganish bo'yicha me'yoriy hujjatlar tasnifi.

Tayanch tushunchalar: *xorijiy til, zamonaviy yondashuv, taraqqiyot strategiyasi, darslik, xalqaro test, o'quv qo'llanma, qaror, farmon.*

Jahonda xorijiy tillarni o'qitish sifatini oshirish shaxsning muvaffaqiyatli ijtimoiylashuvi sharti va jahon hamjamiyati rivojining muhim xususiyatlaridan biri hisoblanadi. Oliy ta'lim muassasalarida xorijiy tillarni o'qitish sifatini zamonaviy yondashuvlar asosida oshirish juda dolzarb ahamiyat kasb etib, uni amalga oshirish mexanizmlari ta'lim jarayoniga tadbiq etilgan. Kadrlar tayyorlash jarayonini zamonaviy yondashuvlar asosida xalqaro standartlar darajasida tashkil etish, ta'lim mazmuni sifatini tili o'rganilayotgan mamlakat madaniyati bilan hamohangligini ta'minlash hamda bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarini tayyorlashda chet tillarni o'rganishning uzluksizligi va uzviyligini ta'minlash asosida kengaytirishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Hozirgi davrning dolzarb masalalaridan biri xorijiy tillarni o'qitish orqali yosh avlodni ona-Vatanga muhabbat va sadoqat, milliy g'urur, yuksak axloq va ma'naviyat, qadimiy va boy merosimizga iftixor tuyg'usi, milliy va umuminsoniy qadriyatlar ruhida tarbiyalashdir.

Jahon ta'lim tizimidagi tub islohotlar talabalarning chet tillarni mukammal o'rganishlari, barcha sohalarida ingliz tilini bilgan holda o'zlarini namoyon eta olishlari uchun zarur shart-sharoit yaratib berish, ularning xorijiy tilda og'zaki va yozma nutqlarini rivojlantirish muammolarini ilgari surmoqda.

Mamlakatimizda mustaqillikning dastlabki davridan

boshlab chet tillarini o'qitishni yo'lga qo'yish, ilg'or tajribalarga asoslangan malakali mutaxassislarni tayyorlash, sohaga zamonaviy pedagogik va axborot kommunikasiya texnologiyalarini hamda innovasion ta'lim usullarini keng joriy etishga alohida e'tibor qaratib kelinmoqda. Olib borilgan islohotlar natijasida uzluksiz ta'limda chet tillarni samarali o'qitish tizimi joriy etildi. Amalga oshirilgan ishlar bilan bir qatorda bugungi kunda ingliz tilini samarali va tizimli o'qitish sifatini oshirish zarurati mavjud. 2013-2014-o'quv yilidan boshlab O'zbekiston Respublikasi birinchi Prezidentining 2012-yil 10-dekabrda 1875 – son "Chet tillarini o'rganish tizimini yanada takomillashtirish chora tadbirlari to'g'risida"gi qarori asosida umumiy o'rta ta'lim maktablarida chet tillari sifatida ingliz tili, nemis tili va fransuz tillari birinchi sinfdan o'qitila boshladi. Mazkur qaror umumta'lim maktablarida chet tillarini o'qitish tizimini tubdan o'zgartirdi va shu qaror asosida darsliklar yangilandi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 28 yanvardagi PF-60-son "2022 - 2026 yillarga mo'ljallangan yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida" farmonida "2026 yilga qadar o'quv dasturlari va darsliklarni ilg'or xorijiy tajriba asosida to'la qayta ko'rib chiqib, amalda joriy etish"¹ masalasi belgilanib, bu borada pedagogika oliy ta'lim muassasalarida ingliz tilini o'qitish sifatini boshqarish tizimini takomillashtirishga yo'naltirilgan tadqiqotlarni amalga oshirish muhim ahamiyat kasb etadi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012 yil 10 dekabrda 1875 son "Chet tillarini o'qitish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi, 2017 yil 20 aprelda 2909 son «Oliy ta'lim tizimini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi qarorlari, shuningdek, mazkur sohaga tegishli boshqa me'yoriy-huquqiy hujjatlarda belgilangan vazifalarni amalga oshirishda mazkur dissertasiya muayyan darajada xizmat qiladi.

¹ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 28 yanvardagi PF-60-son "2022 – 2026- yillarga mo'ljallangan yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi farmoni

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2021 yil 19-yanvardagi 34- son "Xorijiy tillarni o'rganishni takomillashtirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida" gi qarorda jumladan quyidagilar belgilab berilgan:

Moliya vazirligi 2023-yildan boshlab har yili Agentlikning asoslangan hisob-kitoblariga muvofiq Davlat budjeti parametrlarida Jamg'arma mablag'larini shakllantirish uchun zarur mablag'larni nazarda tutsin.

Belgilansinki, Jamg'armaga Davlat budjetidan ajratilgan mablag'lar quyidagi maqsadlarda foydalaniladi:

dunyo bo'yicha samarali natija bergan o'qitish yondashuvikalari, dastur va darsliklarni maktabgacha ta'lim tashkilotlari, umumta'lim maktablari, akademik litseylar, oliy ta'lim muassasalari va o'quv markazlarida joriy etish;

xorijiy davlatlarda chop etiladigan zamonaviy o'quv va ilmiy adabiyotlar, darsliklar hamda o'quv qo'llanmalarni, xalqaro testlar va ularni joriy qilish uchun tegishli ruxsatnoma va litsenziyalar, xorijiy tillarni o'rgatishga qaratilgan kontentlarni mualliflik huquqlarini xarid qilish;

xorijiy tillarni o'rganishni ommalashtirish faoliyatiga axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini, dasturiy ta'minot loyihalarini ishlab chiqish va joriy etish;

xorijiy tillarni puxta o'zlashtirish, tilning asosiy ko'nikmalarini shakllantirish uchun videorolik, o'yin, filmlar va boshqa o'rgatuvchi kontent yaratish;

fuqarolik-huquqiy shartnomalar asosida yuqori malakali mutaxassislarni, shu jumladan mahalliy va xorijiy ekspertlarni jalb etish;

Agentlik Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Ta'lim sifatini nazorat qilish davlat inspeksiyasi, Maktabgacha ta'lim vazirligi, Xalq ta'limi vazirligi, Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi bilan birgalikda:

malakali mutaxassislarni jalb etgan holda 2022-yil 1-martdan boshlab chet tili fani o'qituvchilarining tinglab tushunish, o'qish, yozish hamda gapirish kompetensiyalarini rivojlantirishga hamda sertifikatga ega bo'lishlariga

yo'naltirilgan o'quv kurslarini tashkil etsin.

Vazirlar Mahkamasining 2019-yil 13-maydagi 395-son **"Oliy ta'lim muassasalariga o'qishga qabul qilishda milliy hamda xalqaro baholash tizimlari sertifikatlarini tatbiq qilish chora-tadbirlari to'g'risida"** gi qarori bilan belgilangan Davlat test markazi tomonidan beriladigan chet tilini bilish darajasi to'g'risidagi sertifikat (keyingi o'rinlarda — milliy sertifikat) yoki xalqaro tan olingan sertifikatning tegishli darajalariga ega bo'lgan abituriyentlarga o'qishga kirish sinovlarida berilgan imtiyozlar saqlab qolinadi;

chet tili fanidan kasbiy (ijodiy) kirish imtihonlari Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Davlat test markazi tomonidan amalga oshiriladi.

7. Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Davlat test markazi bilan birgalikda ikki oy muddatda 2024/2025 o'quv yilidan boshlab bosqichma-bosqich oliy ta'lim muassasalariga kirish imtihonlari uchun belgilangan majburiy fanlar majmuasiga chet tili fanini kiritish yuzasidan asoslangan taklif kiritilsin.

Bunda S1 darajadagi milliy yoki unga tenglashtirilgan mos darajadagi xalqaro tan olingan sertifikatga ega chet tili fani o'qituvchilariga o'quv fani bo'yicha malaka sinovidan maksimal ball berish tartibi saqlab qolinadi.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori 2021 yil 27 avgustdagi 546-son **"Foreign languages" xorijiy tillar teleradiokanalini tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida"** gi qarorda quyidagilar belgilab berilgan:

1. O'zbekiston milliy teleradiokompaniyasi va Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Xorijiy tillarni o'rganishni ommalashtirish agentligining xorijiy tillarga ixtisoslashtirilgan "Foreign Languages" xorijiy tillar teleradiokanalini (keyingi o'rinlarda — "Foreign Languages" telekanali) tashkil etish to'g'risidagi taklifi ma'qullansin.

2. Quyidagilar "Foreign Languages" telekanali faoliyatining asosiy vazifalari etib belgilansin:

aholi, ayniqsa, o'sib kelayotgan yosh avlod o'rtasida

xorijiy tillarni o'rganishni ommalashtirish, til bilishning imkoniyatlarini targ'ib qilish orqali xorijiy tillarni o'rganishga qiziqish uyg'otish;

o'quvchilarning xorijiy tillarni puxta o'zlashtirishi, tilning asosiy ko'nikmalarini rivojlantirishga ko'maklashuvchi ilmiy-ommabop, hujjatli, badiiy filmlar, bolalar uchun mo'ljallangan xorijiy tildagi televizion asarlar va boshqa telemahsulotlarni namoyish etib borish;

efir orqali til o'rgatuvchi ko'rsatuvlarga malakali mutaxassislarni jalb qilish hamda ular ishtirokida mahorat teledarslari, videorolik, o'yin, ko'ngilochar ko'rsatuv, filmlar va boshqa o'rgatuvchi kontentlarni yaratish va efirga uzatish;

davlat tilidan xorijiy tillarga va xorijiy tillardan davlat tiliga professional tarjima qilishda yutuqlarga erishgan mutaxassislarning ilg'or tajribalarini targ'ib qilish;

xorijiy tillarni o'qitishning xalqaro tan olingan dastur va darsliklari ta'limning barcha bosqichlarida joriy etilishini izchil yoritib borish hamda o'qituvchilarning zamonaviy til o'qitish ko'nikmalarini rivojlantirishga ko'maklashish.

"Foreign Languages" telekanali O'zbekiston milliy teleradiokompaniyasi tizimidagi "Oilaviy" telekanali negizida hamda ushbu telekanalning shtatlar jadvali va xarajatlar smetasi doirasida tashkil etiladi;

telekanal o'z dasturlarini bir kecha-kunduzda 24 soat davomida xorijiy tillarda efirga uzatadi, bunda har kuni kamida 3 soat efir vaqti xorijiy tillarni onlayn o'rgatishga ajratiladi;

bolalar uchun mo'ljallangan xorijiy tildagi televizion asarlar dublyajsiz, asl tilida, zarur hollarda o'zbek, ingliz va rus tillariga titrlar tarjima qilgan holda efirga uzatiladi;

"Oilaviy" telekanali tomonidan hozirga qadar foydalanib kelinayotgan televizion texnika vositalari "Foreign Languages" telekanaliga belgilangan tartibda beriladi hamda ushbu telekanalning moddiy-texnik bazasi O'zbekiston milliy teleradiokompaniyasiga respublika budjetidan ajratilgan mablag'lar doirasida hamda budjetdan tashqari mablag'lar hisobidan bosqichma-bosqich yangilanadi va boyitib boriladi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori 2021 yil 19-maydagi PQ-5117-son, ***"O'zbekiston Respublikasida xorijiy tillarni o'rganishni ommalashtirish faoliyatini sifat jihatidan yangi bosqichga olib chiqish chora-tadbirlari to'g'risida"*** gi qarorida:

xorijiy tillar o'qituvchilari uchun malaka talablari va baholash mezonlarini ishlab chiqadi hamda ularga malaka toifasini berish jarayonini ochiqlik tamoyili asosida tashkil etadi;

Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Ta'lim sifatini nazorat qilish davlat inspeksiyasi bilan birgalikda xorijiy tillarni bilish darajasini baholovchi xalqaro tan olingan sertifikatlarining ro'yxatini hamda xorijiy tillarni bilish darajasini belgilovchi milliy va xalqaro tan olingan sertifikatlarining darajalari o'rtasidagi muvofiqlikni tasdiqlaydi.

Agentlik huzurida ta'lim tashkilotlarining xorijiy tillar pedagoglarining malakasini oshirish bo'yicha mobil guruhlar (keyingi o'rinlarda — mobil guruhlar) tashkil etilsin. Bunda, quyidagilar nazarda tutiladi:

mobil guruhlar eng avvalo, olis hududlarda joylashgan yoki xorijiy tillarni o'qitish bo'yicha ko'rsatkichi past bo'lgan ta'lim tashkilotlari o'qituvchilarining malakasini oshirishga jalb etilishi;

mobil guruhlar respublikada faoliyat yuritayotgan nodavlat ta'lim tashkilotlari va xorijiy hamkorlar vakillaridan iborat tarkibda shakllantirilishi va ularning faoliyati Agentlik, Xalq ta'limi vazirligi hamda Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligining budjetdan tashqari mablag'lari, grantlar va qonunchilik hujjatlarida taqiqlanmagan boshqa manbalar hisobidan moliyalashtirilishi;

Quyidagilar xorijiy tillarni o'qitishga ixtisoslashtirilgan maktablar faoliyatining asosiy yo'nalishlari etib belgilansin:

o'quvchilarning asosiy til ko'nikmalarini (tinglab tushunish, o'qish, yozish va gapirish) rivojlantirish uchun sharoitlar yaratish, shu jumladan oliy ta'lim muassasalarining xorijiy tillar kafedralarini birlashtirish orqali o'quvchilarning xorijiy tillarni

chuqur o'rganishini tashkil etish;

o'quvchilarni xorijiy tillarga o'qitish va ularning bilimlarini baholashning xalqaro tan olingan uslublarini joriy qilish, shu jumladan ta'lim jarayonida masofaviy va boshqa zamonaviy ta'lim shakllarini keng qo'llash hamda boshqa fanlarni xorijiy tillarda o'qitish;

o'quvchilarning kamida ikkita xorijiy tilni mukammal o'zlashtirishi orqali ularning dunyoqarashi kengayishi, salohiyati oshishi hamda mehnat bozorida raqobatbardoshligi oshirilishini ta'minlash.

Davlat ta'lim muassasalari xorijiy tillar o'qituvchilari uchun xorijiy tillarni o'zlashtirish darajasi bo'yicha quyidagi talablar belgilansin:

2022/2023 o'quv yilidan boshlab, davlat ta'lim muassasalarining xorijiy tillar o'qituvchilari lavozimlariga ishga yangi qabul qilinayotgan talabgor kamida B2 darajadagi milliy yoki unga tenglashtirilgan mos darajadagi xalqaro sertifikatga ega bo'lishi lozim;

2022/2023 o'quv yiliga qadar davlat oliy ta'lim muassasalarida faoliyat yuritayotgan barcha xorijiy tillar o'qituvchilari kamida S1 darajadagi milliy yoki unga tenglashtirilgan mos darajadagi xalqaro sertifikatga ega bo'lishi lozim;

2024/2025 o'quv yiliga qadar davlat oliy ta'lim muassasalarida faoliyat yuritayotgan kasbiy fanlar (xorijiy tildan tashqari) o'qituvchilarining 50 foizi kamida B2 darajadagi milliy yoki unga tenglashtirilgan mos darajadagi xalqaro sertifikatga ega bo'lishi lozim;

2024/2025 o'quv yiliga qadar umumiy o'rta, o'rta maxsus va professional ta'lim muassasalarida faoliyat yuritayotgan barcha xorijiy tillar o'qituvchilari kamida B2 darajadagi milliy yoki unga tenglashtirilgan mos darajadagi xalqaro sertifikatga ega bo'lishi lozim.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori 2019 yil 19 avgustdagi 701-son, ***"Umumiy o'rta ta'lim muassasalarida xorijiy tillarni o'qitishni yanada***

takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida” gi qarorida quyidagi vazifalar belgilab berildi:

umumiy o'rta ta'limning davlat ta'lim standartlari asosida zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan keng foydalangan holda nemis, fransuz, ispan, yapon, koreys va xitoy tillarining chuqur o'rganilishini tashkil etish;

nemis, fransuz, ispan, yapon, koreys va xitoy tillarini o'rganishda o'quvchilarning ijodiy salohiyatini namoyon qilishlari uchun shart-sharoitlar yaratish;

har bir o'quvchining individual xususiyatlarini hisobga olgan holda nemis, fransuz, ispan, yapon, koreys va xitoy tillarini chuqur o'rganish uchun davlat ta'lim standartlaridan tashqari qo'shimcha mashg'ulotlar tashkil etish;

nemis, fransuz, ispan, yapon, koreys va xitoy tillaridan mahoratli o'qituvchilarni jalb etgan holda ta'lim sifatini oshirishga erishish;

o'quvchilarning iqtidori va iste'dodini aniqlash hamda kamol toptirish bo'yicha ularni milliy va xalqaro fan olimpiadalari, ko'rik-tanlovlar va boshqa tadbirlarda munosib ishtirok etishga tayyorlash.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori, 2020 yil 6 noyabrdagi PQ-4884-son ***“Ta'lim-tarbiya tizimini yanada takomillashtirishga oid qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida”*** gi qarorida ham umumta'lim fanlari bo'yicha sertifikatlash va bilim darajasini baholashning milliy test tizimini bosqichma-bosqich joriy etish belgilab berildi.

O'zbekiston Respublikasining ***“Ta'lim to'g'risida”***gi Qonunida amalga oshirish doirasida chet tillarga o'qitishning kompleks tizimi, ya'ni uyg'un kamoltopgan, o'qimishli, zamonaviy fikrlovchi yosh avlodni shakllantirishga, respublikaning jahon hamjamiyatiga yanada integratsiyalashuviga yo'naltirilgan tizim yaratildi.²

Chet tillarini bilish bugungi globallashtirilgan dunyoda o'quvchilarni shaxs sifatida shakllanishida katta ahamiyat kasb etadi. Chet tillarni o'rganish asnosida o'quvchilarda

² O'zbekiston Respublikasining 23.09.2020 yildagi O'RQ-637-son ***“Ta'lim to'g'risida”***gi Qonuni

umuminsoniy qadriyatlar, atrofni va jamiyatni tahlil qilish ko'nikmasi, raqobatlasha olishga ishonch, madaniyatlar va an'analarga hurmat hissi, ijodkorlik, yaratuvchanlik va muammoli vaziyatlarda o'ziga ishonch hamda o'z yurti, xalqi va tarixi bilan faxrlanish tuyg'uarini shakllantiradi. Shu sababli, yurtimiz ta'lim tizimi g'arb va sharq tillari o'qitilishiga alohida e'tibor qaratib kelmoqda.

Nazorat uchun savol va topshiriqlar.

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 10-dekabrdagi 1875 – son ***“Chet tillarini o'rganish tizimini yanada takomillashtirish chora tadbirlari to'g'risida”***gi qarorida nimalar belgilab berildi?

2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 28 yanvardagi PF-60-son ***“2022 – 2026 yillarga mo'ljallangan yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida”*** farmoni mazmunini gapirib bering.

3. Vazirlar Mahkamasining 2019-yil 13-maydagi 395-son ***“Oliy ta'lim muassasalariga o'qishga qabul qilishda milliy hamda xalqaro baholash tizimlari sertifikatlarini tatbiq qilish chora-tadbirlari to'g'risida”*** gi qarorida qanday imtiyozlar belgilandi?

2-MAVZU: CLIL TEXNOLOGIYASINING MAZMUN - MOHIYATI VA DIDAKTIK IMKONIYATLARI

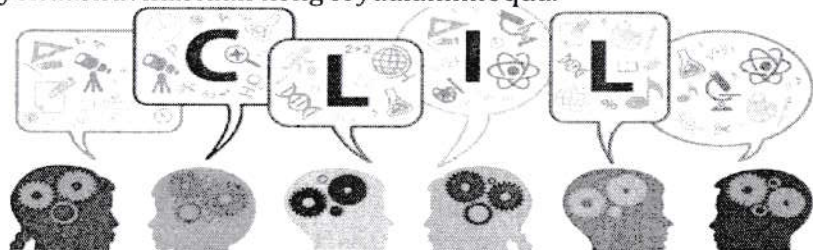
Reja:

1. CLIL texnologiyasi mazmun-mohiyati
2. CLIL metodologiyasi
3. CLIL yondashuvining didaktik imkoniyatlari

Tayanch tushunchalar: *integratsiyalashgan, metodologiya, ikki tilli, lug'at, til ko'nikmalari, lingvistik va kommunikativ kompetensiyalar.*

Bugungi kunga qadar ko'plab mamlakatlar CLIL metodologiyasidan amaliyotda muvaffaqiyatli foydalanmoqda. Shunday qilib, Vengriyada uzoq vaqtdan beri ikki tilli maktablar mavjud bo'lib, ularda akademik fanlar chet tilida o'rganiladi. Bolgariyada CLIL texnikasidan foydalanish taxminan 50 yil davomida amalga oshirilgan va bu sohada ishlaydigan mutaxassislar uchun katta qiziqish uyg'otadi. Bu metodga ko'ra, ikki tilli maktablarda tarix, geografiya, biologiya, falsafa kabi fanlar o'qitilib, o'quv jarayonini amalga oshirishda ingliz, nemis, fransuz, ispan va boshqa tillardan foydalaniladi.

Hozirda dunyoning rivojlangan mamlakatlarida chet tilini boshqa fanlar bilan o'zaro integratsiya qilib o'qitishda CLIL yondashuvikasidan keng foydalanilmoqda.

CLIL-(Content and Language Integrated Learning) mazmun va tilni integratsiyalashgan holda o'rganish bo'lib,

ushbu yondashuvikaga ko'ra o'quvchilar Matematika, Kimyo, Biologiya, Fizika, Informatika, Adabiyot, Tarix kabi fanlarga oid mavzularni chet tilida o'rganishlari orqali ham fanga doir bilimlarini mustahkamlashadi, ham chet tilini qo'llashni o'rganishadi.

Mazmun va tilni integratsiyalashgan holda o'rganish bu bir vaqtning o'zida yangi mavzuni ikkinchi til orqali o'rganish yondashuvidir. Masalan, o'quvchilar chet tilida o'qitilishi mumkin bo'lgan mavzular orqali nafaqat fan haqida ma'lumot olishadi, balki tegishli lug'at va til ko'nikmalariga ham ega bo'lishadi.

CLIL yondashuvikasini boshlang'ich sinflardan boshlab o'quvchilarning yoshi va o'quv rejadagi fanlarning xususiyatlaridan kelib chiqib, chet tilining maqsadini inobatga olgan holda boshqa fanlar bilan o'zaro uzviyligini ta'minlash orqali bosqichma-bosqich amalga oshiriladi. Ushbu yondashuvikada chet tili o'qituvchisiga hech qanday cheklolar yo'q, ya'ni o'qituvchi boshqa fanlar bilan chet tilini intergatsiya qilishda o'zining tajribasi, va eng muhimi, o'quvchilarning qiziqishlarini inobatga olishi maqsadga muvofiq bo'ladi. O'quvchilarda tinglash, gapirish, yozish va o'qish kabi nutq ko'nikmalarini rivojlantirish samarali nutqiy muhit yaratiladi.

CLIL metodologiyasi

Zamonaviy jamiyatda zamonaviy shaxsni millatlararo va madaniyatlararo makonda ijtimoiylashtirish masalalari ustuvor ahamiyatga ega bo'lib, ikkinchi tilni bilish kasbiy bilim va imkoniyatlarni kengaytirish vositalaridan biri sifatida qaralmoqda. Shu munosabat bilan tillarni o'qitishning yangi ta'lim texnologiyalari paydo bo'ladi. Ushbu texnologiyalardan biri CLIL tilidagi integratsiyalashgan o'rganishdir.

CLIL (Content and Language Integrated Learning) ikkinchi tilni o'rganishni boshqa fanlarni o'rganish vositasi sifatida ko'rib chiqadi, shu tariqa o'quvchining o'rganishga bo'lgan ehtiyojini shakllantiradi, bu esa unga o'z kommunikativ ko'nikmalarini, shu jumladan ona tilini qayta ko'rib chiqish va rivojlantirish imkonini beradi.

Eng keng tarqalgani quyidagi ta'rifdir: CLIL - o'quvchilarda umumiy ta'lim bilimlari va ko'nikmalarini shakllantiradigan va rivojlantiradigan bir xil ta'lim kontekstida ona tilda bo'lmagan lingvistik va kommunikativ kompetensiyalarni shakllantirishga imkon beruvchi didaktik uslub.

CLIL atama sifatida 1994 yilda Devid Marshall tomonidan ishlab chiqilgan, garchi aslida bu usul qadim zamonlardan beri qo'llanilgan va hozirda ko'plab o'qituvchilar bunday usul o'zining rasmiy nomini olganligini bilmasdan ham qo'llashadi.

Har yili CLIL dunyoning tobora ko'proq maktablari tomonidan ommalashtirilmoqda va bunga uning boshqa usullarga nisbatan afzalliklari, shuningdek, zamonaviy ta'lim sharoitida bunday yondashuvga bo'lgan talab yordam beradi.

Fan-til integratsiyalashgan ta'lim yondashuvining asosiy tamoyillari ikkita asosiy tushuncha – "til" va "integratsiya"ga asoslanadi.

Tildan foydalanish va tilni o'rganish ikki tilli yoki ko'p tilli jarayon hisoblanadi, chunki ikkinchi til yoki qo'shimcha tilni o'rganishda har doim kamida ikkita til ishlatiladi. Bu XXI-asrda chet tillarini o'rganish standartlarida "Til va muloqot insoniyat mahoratining markazida" kitobining kirish qismida aks ettirilgan. Milliy standartlar tilni o'rganishga qaratilgan beshta maqsad (5Cs) bilan bog'liq:

Madaniyatlar (Cultures): til va madaniyatni o'qitish bir-biri bilan chambarchas bog'liq bo'lganligi sababli, o'quvchilar o'rganayotgan tilda so'zlashadigan odamlarning madaniyatini, madaniy mahsulotlarni va ularni amalda qo'llashni hamda o'sha madaniyat odamlarining hayotiga qanday bog'liqligini tushunishni o'rganadilar.

Aloqalar (Connections): o'quvchilar o'rganilayotgan til orqali boshqa fanlar bo'yicha ma'lumotlarga ega bo'lishlari va ushbu fanlarda o'rganilgan tushunchalarni til sinfida mustahkamlashlari mumkin.

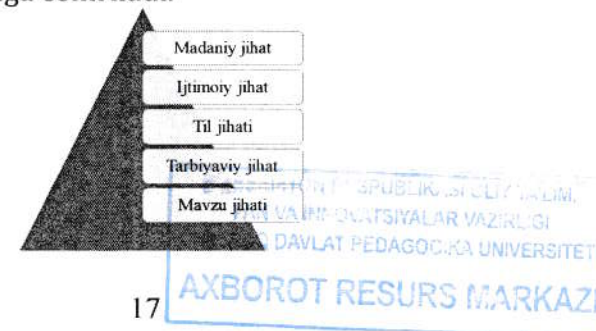
Qiyoslashlar (Comparison): o'quvchilar yangi til va madaniyatni o'rganayotganda, ular o'zlarining tili va madaniyati haqida tushuncha hosil qilishadi. Shu bilan birga ularga til qanday ishlatilishini hamda madaniyatni ushbu tilda so'zlashadigan odamlarning qarashlariga, tilni amalda qo'llashga va ifodalashga qanday ta'sir etishi haqida chuqur tushuncha beradi.

Jamiyatlar (Communities): o'quvchilarga o'z bilimlarini real hayotda mustahkamlash uchun o'zlar o'rganayotgan chet tilini sinfdan tashqarida qo'llay olish imkonini yaratish yanada maqsadga muvofiq bo'ladi.

Muloqot (Communication): ma'lumotlarni yetkazish va qabul qilish uchta muloqot usuliga asoslangan: muloqotga kirisha olish (interpersonal), shaxslararo yoki boshqalar bilan ikki tomonlama muloqot qilish; manbalarni tushuna (interpretatsiya qila) olish (interpretive), bir tomonlama ovozi yoki yozma matn tushunish, izohlash qobiliyati hamda ifodalay olish (presentational), ma'lumotni yozma yoki og'zaki shaklda taqdim etish qobiliyati. Ushbu usullar odamlarning real hayotda muloqot qilish yo'llarini aks ettiradi.

Zamonaviy kommunikatsiya texnologiyalardan unumli foydalanish o'quvchilarning o'zlarini o'rab turgan dunyo, turli madaniyatlar va zamonning jadal rivojlanishi bilan yaqindan tanishtirish imkonini yaratadi. Chunki zamonaviy kommunikatsiya texnologiyalari orqali o'qituvchilar o'quvchilarga sinf devorlari chegaralaridan tashqarida ushbu tildan foydalanish imkoniyatlarini yaratadilar.

Bundan tashqari, CLILning asosiy tamoyillarini belgilashda besh jihat ajratiladi, ularning har biri o'quvchilarning yoshi, ijtimoiy-lingvistik muhit va CLILga singib ketish darajasiga qarab turlicha amalga oshiriladi.

Ushbu texnikani amaliyotda qo'llash uning afzalliklarini, shuningdek, ta'lim jarayoniga tatbiq etishning ba'zi muammolarini ta'kidlash imkonini berdi.

Ushbu texnikaning asosiy afzalliklaridan biri talabalarining ikkinchi va chet tillarini o'rganishga bo'lgan motivatsiyasini oshirishdir. Tilni o'rganish ko'proq yo'naltirilgan bo'ladi, chunki til aniq kommunikativ vazifalarni hal qilish uchun ishlatiladi.

Bundan tashqari, talabalar o'rganilayotgan til madaniyatini yaxshiroq o'rganish va tushunish imkoniyatiga ega bo'lib, bu talabalarining ijtimoiy-madaniy kompetensiyasini shakllantirishga olib keladi. Talaba yetarlicha katta hajmdagi til materialidan o'tadi, bu tabiiy til muhitiga to'liq singib ketadi. Shuni ham ta'kidlash joizki, turli mavzular ustida ishlash muayyan atamalarni, ma'lum til konstruksiyalarini o'rganish imkonini beradi, bu esa o'quvchining lug'at boyligini fan terminologiyasi bilan to'ldirishga yordam beradi hamda uni o'zlashtirgan bilim va ko'nikmalarini keyingi o'rganish va qo'llashga tayyorlaydi.

CLIL ikkinchi tilni yaxshi bilishdan tashqari, o'qitishga mutlaqo yangicha yondashuvni talab qiladi. O'qituvchilar materialni taqdim etishning turli shakllaridan foydalanishlari, ishni tashkil etishlari, o'quvchilarning individual va ijodiy faoliyatiga e'tibor berishlari kerak. Demak, asosiy fanlarni o'rganish chet tili darslariga xos bo'lgan faollik va kommunikativ yondashuv doirasida amalga oshirilsa, o'quvchilar uchun ancha qiziqarli va samaraliroq bo'ladi. Ushbu yondashuvni ishlab chiqishdan maqsad talabalarining kognitiv rivojlanishiga yordam berish, ularning Yevropa ta'lim tizimida harakatlanishini osonlashtirish va qiziqishlari matematika, biologiya, fizika va boshqa fanlar bilan bog'liq bo'lishi mumkin bo'lgan o'quvchilarni rag'batlantirishdan iborat.

CLIL darsida ikki tomonlama e'tiborga ega bo'lish, mavzu mazmunini o'rganish va til kompetensiyalarini yaxshilash bir vaqtning o'zida sodir bo'lishini anglatadi, bu esa CLILni na til o'rganishga, na fanni o'qitishga tegishli yondashuvga aylantirmaydi. Bu ikkita o'qitish yondashuvikasi birlashganda

rivojlanadigan o'ziga xos yondashuvdir».³ Ioannou - Jorjiu va Pavluning ta'kidlashicha, ushbu yondashuvni amalga oshirish nafaqat til ko'nikmalari va fanlar bo'yicha bilimlarni yaxshilash, balki madaniyatlararo bilim va tushunish, turli xil ta'lim strategiyalarini ishlab chiqish, o'qitishning innovatsion uslublari va usullarini qo'llash va o'quvchilarning motivatsiyasini oshiradi.

CLIL ning asosi shundaki, kontent fanlari o'quvchilarning ona tili bo'lmagan tilda o'qitiladi va o'rganiladi.

- Tilni bilish mazmunni o'rganish vositasiga aylanadi
- Til keng o'quv dasturiga kiritilgan
- O'rganish motivatsiyani oshirish va kontekstda ko'rilgan tabiiy tilni o'rganish orqali yaxshilanadi. Talabalar mavzuga qiziqish bildirganda, ular muloqot qilish uchun tilni egallashga undaydilar
- CLIL majburiy o'rganishga emas, balki tilni o'zlashtirishga asoslangan
- Til o'quvchilarning tilni egallashi mumkin bo'lgan real hayotiy vaziyatlarda namoyon bo'ladi. Bu boshqa ta'lim shakllariga asoslangan tabiiy til rivojlanishidir
- CLIL uzoq muddatli o'rganishdir. Talabalar yaxshi ikki tili dasturda 5-7 yildan so'ng ingliz tilida akademik malakaga ega bo'lishadi
- Ravonlik aniqlikdan muhimroq va xatolar til o'rganishning tabiiy qismidir. Talabalar turli maqsadlarda muloqot qilish uchun ingliz tilidan foydalanish orqali ingliz tilida ravonlikni rivojlantiradilar
- O'qish asosiy mahoratdir.⁴

Bundan tashqari, mazmun bilan bog'liq bo'lgan ko'rsatma miyaning qanday aloqalar o'rnatishini va o'rganish qanday sodir bo'lishini qo'llab-quvvatlaydi, shuning uchun talabalarining

³ Ioannou-Georgiou, Sophie & Pavlou, Pavlos. Guidelines for CLIL Implementation in Primary and Pre-Primary Education. Comenius Socrates Project, 2010.

⁴ Steve Darn, Izmir University of Economics, In ELT, forms of CLIL have previously been known as 'Content-based instruction', 'English across the curriculum' and 'Bilingual education'. Turkey. 2019

kognitiv rivojlanishini osonlashtiradi.⁵

Nazorat uchun savol va topshiriqlar.

1. CLIL atamasi kim tomonidan va qachon ishlab chiqilgan?
2. CLILning asosiy tamoyillarini belgilashda qaysi jihatlar ajratib ko'rsatiladi?
3. Milliy standartlar tilni o'rganishga qaratilgan qanday maqsadlar bilan bog'liq?
4. CLIL yondashuvning afzalliklari haqida gapirib bering.

⁵ Curtain, Helena, & Dahlberg C. A. Languages and children: Making the match (4th ed.). New York: Pearson Allyn & Bacon, 2010.

3-MAVZU: TALABALARNING KASBIY KOMMUNIKATIV KO'NIKMALARINI RIVOJLANTIRISHDA CLIL TEXNOLOGIYASINING INTEGRATIV IMKONIYATLARI.

Reja:

1. Talabalarga chet tilini o'qitishning asosiy maqsadi.
2. Ramires Verdugo tomonidan ajratilgan CLIL ning turlari.
3. CLIL yondashuvi bilan o'quvchilarda egallanadigan kompetensiyalar.

Tayanch tushunchalar: *kommunikativ ko'nikma, nolingvistik ta'lim, muloqot, kompetensiya.*

Chet tillari alohida o'rganilmasligi kerak. Talabalar chet tilini o'rganishda yetarli darajada kommunikativ ko'nikmalarga ega bo'lishlari kerak. Bugungi kunda chet tilini o'qitishning asosiy maqsadi - kompetensiyalarni rivojlantirish, ya'ni. chet tilidan foydalana olish yoki boshqacha aytganda, muloqot qobiliyatini shakllantirish uchun turli vaziyatlarda amaliy ko'nikmalarni takomillashtirish.

Globallashuv davrida jahon bozorida xorijiy tillarni biladigan mutaxassislarga talab ortib bormoqda. O'zbekistonda so'nggi yillarda chet tillarini o'qitishni takomillashtirish doirasida tillarni integratsiyalashgan holda o'rganish g'oyasi ham ilgari surilmoqda.

Nolingvistik ta'lim muassasalarida o'qituvchilar o'z darslarini (ma'ruza, seminar) chet tilida tashkil qiladi va o'tkazadi. Metodologiyada integrallashgan fan va tillarni o'rganish CLIL (Content and Language Integrated Learning) - "Integratsiyalashgan tarkib va tilni o'rganish" deb nomlanadi. CLIL usuli keng tarqalgan va bu usul orqali talabalar tabiiy va kommunikativ tilni o'rganadilar.

CLIL - ingliz tilidan "Content and Language Integrated Learning" so'zining qisqartmasi bo'lib, ma'nosi: "ikki tilda o'qitish, chet tilida o'qitish, integratsiyalashgan chet tili va

ixtisoslashtirilgan ta'lim". Ushbu usul chet tillarini o'rganishga yordam beradi, shuning uchun tarix, matematika, geografiya va boshqalar kabi boshqa fanlar chet tilida o'qitiladi.

CLIL talabalarga tilni tabiiy ravishda o'rganish imkoniyatini beradi. Ushbu o'qitish usuli ikkita maqsadli usul deb ham ataladi, chunki sinflarda ikkita maqsad mavjud: birinchi maqsad - mavzu, ikkinchisi - chet tili. Shunday qilib, asosiy fan ham, chet tili ham bir vaqtning o'zida o'rganiladi.

CLIL usuli yordamida o'quvchilarga chet tilida fikr yuritish imkoniyati beriladi, balki bu tilni o'rganadi.

G'arb an'alarida chet tili va fanini integratsiyalashgan holda o'qitish bir necha ming yillar davomida ma'lum bo'lgan. Miloddan avvalgi 200-yillarda allaqachon ma'lumotga ega bo'lgan yunonlar Rim imperiyasining kengayishi davrida aholining yunon tilida so'zlashmaydigan qismiga yunon tilini o'rgatishgan.

Ramires Verdugo CLIL ning quyidagi turlarini ajratib ko'rsatadiki, ular mazmunga yo'naltirilgandan tilga yo'naltirilganga o'tadi:

1. Immersion, qismandan to'liqgacha, bunda ba'zi, ko'pchilik yoki barcha fanlar maqsadli tilda o'qitiladi;

2. O'quv fanlari (fuqarolik, atrof-muhitni o'rganish, dizayn va texnologiya kabi) maqsadli til orqali o'qitilishi mumkin bo'lgan fan kurslari;

3. Tematik birliklarga asoslangan til sinflari, bunda dars rejalari mavzuga asoslangan yondashuvni o'z ichiga oladi, shu jumladan boshqa o'quv fanlaridan o'ziga xos mazmun.⁶

CLIL yondashuvi bilan o'quvchilar chet tilidagi o'zaro ta'sir orqali quyidagi kompetensiyalarga ega bo'ladilar:

- mavzu
- fanlararo
- uslubiy
- kognitiv
- funksional

⁶ Ioannou-Georgiou, Sophie & Pavlou, Pavlos. Guidelines for CLIL Implementation in Primary and Pre-Primary Education. Comenius Socrates Project, 2010.

-kommunikativ

• madaniyatlararo

• shaxsiy va ijtimoiy

Ular umumiy til va predmet-diskursiv imkoniyatlarini kengaytiradilar. Shuningdek, ikki xil tilda fikr yuritish va harakat qilishni boshlash orqali o'quvchilar kognitiv qobiliyatlarini mustahkamlaydi.

Chet tilidagi mavzu mazmuni bilan talqin qilish orqali nafaqat o'z madaniyatiga, balki chet el madaniyatiga ham nazar ochilganligi sababli, kompetentsiyani egallash madaniyatlararo kompetentsiyani rivojlantirish bilan birga keladi.

CLIL-uslubii konsepsiyasining asosiy maqsadlari quyidagilardan iborat:

• ta'lim ob'ektiga chuqurroq kirib borish orqali o'quvchilarning fan bo'yicha kompetensiyasini oshirish;

• chet tilidan amaliy foydalanish orqali talabalarning chet tili kompetensiyasi va motivatsiyasini oshirish;

• fan va til o'rganish usullarini qo'llashda sinergik ta'sir ko'rsatish orqali talabalarning har tomonlama uslubiy kompetensiyasini rivojlantirish;

• madaniyatlararo kompetentsiyani egallash, masalan, istiqbol va qiyosiy yondashuvni o'zgartirish va shu tariqa

• o'quvchilarni turli xil, ko'p tilli va globallashtirilgan ish dunyomizdagi kasb, o'qish va hayotga tayyorlash.

CLIL yondashuvi bo'yicha darslardagi didaktik va uslubiy tamoyillar ikki fan, asosiy mavzu va chet tilining didaktikasiga asoslanadi, bu esa ikki tilli didaktikaning fanlararo didaktika ekanligini bildiradi. Biroq, bu faqat fan va til didaktikasining yig'indisi emas, balki asosiy fanni o'qitish jarayonida chet tilining yaxlit didaktikasidir. Fan va lingvistik ta'limning muvaffaqiyatli integratsiyasi maqsadli ravishda alohida mehnat rivojlanishini fan va chet tilini o'qitishning sinergik ta'siridan foydalanishni talab qiladi.

CLIL texnologiyasi bilan shug'ullanish uchun til shaffof bo'lishi kerak; u didaktik asosni ta'minlaydi. Faqat terminologik jihatlar oldinga chiqmasligi kerak. Til ishida mavzuni o'qitishda

muhim ahamiyatga ega bo'lgan nutqiy harakatlar repertuarini ishlab chiqish ancha muhimdir. O'quvchi mustaqil harakat qila olishi uchun lingvistik jihatdan yaxshi jihozlangan bo'lishi kerak. Xorijiy tilda dars o'tishga kelganda esa, til jihozlari ham shu chet tilida ta'minlanishi kerak.

CLIL usulidagi darslarning afzalliklarini hisobga olsak, ular nafaqat lingvistik, balki umumiy ta'lim ham ekanligini ta'kidlash mumkin:

- fan o'quv rejasiga chet tilini kiritish;
- chet tilini o'rgatishdan tashqari til va muloqot ko'nikmalarini mustahkamlash;
- jahon mehnat bozorida bandlik imkoniyatlarini kengaytirish (bandlik imkoniyatlari);
- ta'limni baynalmilallashtirish.

CLIL usuli bilan darsni muvaffaqiyatli tashkil etish va samarali o'tkazish uchun asosan chet tillari didaktikasidan olingan va mavzu mazmuni bilan to'ldirilgan quyidagi o'qitish usullari tavsiya etiladi:

- rasmlarni tartiblash
- to'ldirish uchun matnlar:
- Rasmlı dıktantı
- Grafik dizayn
- O'rganish, davom ettirish va bog'lash mashqlari
- Farqni topish
- O'quv plakatlari
- Til bo'lmagan topshiriqlar (xaritada ko'rsatish, ko'rsatish, tanlash, ko'rsatmalarga muvofiq javob berish)
- Qo'shiqlar, qofiyalar
- harakat bilan mashqlar.

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, CLIL ni tildan tashqari ta'lim muassasalarida chet tilida tarix, geografiya, sotsiologiya, kimyo va biologiya kabi gumanitar va tabiiy fanlarni o'qitish yondashuvikasi hisoblanadi. Shu bilan birga, chet tili asosiy mavzu emas, balki faqat muloqot vositasi va ishchi tildir.

Shunday qilib, chet tilida o'qitiladigan va rivojlantiriladigan asosiy fanni o'qitish maqsadlari birinchi o'ringa chiqadi. Ushbu turdagi o'qitish tildan ko'ra ko'proq fan kompetensiyasiga

qaratilgan. CLIL chet tili yoki fanni o'qitishning yangi shakli emas. Bu ikkala shaklning innovatsion kombinatsiyasi.

Til bo'lmagan mutaxassisliklar talabalarining kommunikativ kompetensiyasini shakllantirish uchun ularga chet tilida fikrlash, chet tilida fikrni shakllantirish va shakllantirishning bevosita funksiyasini bajaradigan har qanday muammolarni hal qilish imkoniyatini berish muhimdir. Muloqotning majburiy sharti o'z mutaxassisligi bo'yicha ilmiy atamalardan foydalanishdir.

Nazorat uchun savol va topshiriqlar.

1. Ramires Verdugo CLIL ning qanday turlarga ajratdi?
2. CLIL-uslubi konsepsiyasining asosiy maqsadlari haqida gapirib bering.
3. CLIL usulidagi darslarning afzalliklarini sanab bering.

4-MAVZU:

CLIL, KOGNITIV IKKI TILLILIK KASBIY KOMMUNIKATSIYA SOHASIDA CHET TILI KOMPETENSIYASINI SHAKLLANTIRISH

Reja:

1. Ikki tilli tilda o'qitishning amaliy maqsadlari.
2. Tilshunoslik shaxsning tarkibiy qismlari.
3. R.K. Minyar-Beloruhev til mexanizmining shakllanishidagi xususiyatlari.

Tayanch tushunchalar: *til, matn, ibora, birikma, leksik yondashuv, imkoniyat, tarkibiy qismlari, mexanizm.*

CLIL fan o'qituvchilari til o'rganish imkoniyatlaridan foydalanishga qodir deb hisoblaydi. Eng yaxshi va eng keng tarqalgan imkoniyatlar matnlarni o'qish orqali yuzaga keladi. CLIL leksik yondashuvga asoslanib, o'quvchilarni o'qish paytida tilga e'tibor berishga undaydi. Yod haqidagi matndan bir paragraf:

Yod – odam uchun eng kerakli moddalardan biri. Yod moddasi dengiz suvlari va o'simliklarida ko'p uchraydi. Shuning uchun dengiz mahsulotlari tez-tez yeb turish kerak. Agar siz tanangizda yod yetishmasa, buqoq kasalligiga chalinasiz. Xotirangiz ham kuchsizlanib qoladi. Shifokorlar yodni xotiraning dorisi deb atashadi. Osh tuzining qadog'iga qarasangiz, "Yodlangan" degan yozuvni ko'rasiz. Bunday parchada ko'rib chiqilishi kerak bo'lgan til uchta toifaga bo'linadi - mavzuga xos, akademik va boshqa leksika, shu jumladan sobit iboralar va birikmalar:

Mavzuga xos	Akademik	Boshqa til
Yod	Yodlangan	Dengiz suvlari
Osh tuzi	Xotira	O'simlik
Modda	Buqoq	Shifokor

Ushbu leksikadan foydalanish quyidagi xususiyatlarga ega:

- O'quvchilarning tilga e'tibor berishlari
- Grammatikaga emas, leksikaga e'tibor bering
- Mavzu bilan bog'liq tilga e'tibor qarating. Daraja va baho muhim emas
- O'qishdan oldin, o'qish paytida va keyingi vazifalar til kontekstida bo'lgani kabi mavzu kontekstida ham mos keladi.

Konsepsiya ikki tilli til ta'limi «ikki tilda (ona va ona tili bo'lmagan) talabalarining o'zaro bog'liq va teng darajada mahorat ko'rsatishi, ona va nodavlat / xorijiy til madaniyatining rivojlanishi, talabaning ikki tilli va **biokultural (polikultural)** shaxs sifatida shakllanishi va uning ikki tilli va biokulturatsion a'zoli to'g'risida xabardorligi».

Shu munosabat bilan ikki tilli tilda o'qitishning amaliy maqsadlari quyidagicha belgilanishi mumkin:

- fan bilimlarini ikki til (o'z ona va xorijiy) yordamida o'zlashtirish;
- talabalarining madaniyatlararo kompetentsiyasini shakllantirish va takomillashtirish;
- o'quvchilarning ona va o'rganilayotgan chet tillarida kommunikativ kompetentsiyasini rivojlantirish;
- talabalarining chet tilini faoliyatining turli sohalarida qo'shimcha mavzular (tilga oid bo'lmagan) ma'lumotlarni olish qobiliyatini rivojlantirish.

Ushbu maqsadlarni ro'yobga chiqarish talabaning tilshunosligini, ya'ni nutqiy so'zlarni yaratishga va tushunishga qodir shaxsni shakllantirishni anglatadi. Tilshunoslik shaxsining tarkibi odatda quyidagi tarkibiy qismlarni o'z ichiga oladi.

• **qadriyat, mafkuraviy tarkibiy qism** ta'lim mazmuni, ya'ni, qadriyatlar tizimi yoki hayot ma'nolari. Til dunyoni dastlabki va chuqur ko'rinishini ta'minlaydi, dunyoning lingvistik qiyofasini shakllantiradi va milliy xarakterning shakllanishiga asoslanadigan va lingvistik dialog jarayonida amalga oshiriladigan ma'naviy vakilliklar ierarxiyasini shakllantiradi;

- **madaniy tarkibiy qism**, ya'ni tilga bo'lgan qiziqishni

oshirishning samarali vositasi sifatida madaniyatni o'zlashtirish darajasi. Nutq va nutqqa xos bo'lmagan xatti-harakatlar qoidalari bilan bog'liq maqsadli til madaniyati faktlarini jalb qilish aloqa sherikiga yetarlicha foydalanish va samarali ta'sir qilish ko'nikmalarini shakllantirishga yordam beradi;⁷

- **shaxsiy tarkibiy qism**, ya'ni bu shaxs, chuqur, har bir odamda. Shunday qilib, milliy xususiyatga ega bo'lgan tilshunoslik uchun to'g'ridan-to'g'ri parallellikni jalb qilish mumkin emas, ammo ular o'rtasida chuqur o'xshashlik mavjud.

Shuni ta'kidlash kerakki, buyuk nemis tilshunosi Vilgelm fon Xumboldt tilni dunyoning manzarasini o'ziga xos ko'rish sifatida xalqning ma'lum bir ruhiy energiyasi deb hisoblagan. Binobarin, tilshunoslik shaxsini chuqur milliy hodisa sifatida talqin qilish va ma'lum bir til - o'ziga xos tilshunoslik (masalan, rus - rus tilining o'ziga xos xususiyati) bilan bog'liq holda ko'rib chiqish mumkin. Chet tilini o'rganishga kelsak, "tilshunoslik shaxsiyati" tushunchasi bilan bir qatorda, boshqa madaniyat vakillari bilan o'zaro munosabatda bo'lish qobiliyatining yig'indisi sifatida tushuniladigan lingvodidaktik kategoriyani "ikkinchi darajali lingvistik shaxs" deb hisoblash kerak. Bunday holda, ona tili va xorijiy tillardan foydalanish parallel ravishda amalga oshiriladi.⁸

Ikkilamchi lingvistik shaxs tushunchasiga muvofiq ikkinchi darajali lingvistik shaxs sifatida o'zini anglash quyidagilarni ta'minlaydi:

- o'zini o'zi anglash umuman tilshunos shaxs sifatida, shu jumladan motivatsion darajani, lingvistik darajani va semantik darajani;

- matn faoliyatida tildan foydalanish qobiliyati - aloqa;

- o'z-o'zini rivojlantirish qobiliyati, ijodiy matn faoliyatini ta'minlash uchun.

Hozirgi vaqtda fiziologiya va psixologiya ma'lumotlari

⁷ Galskova N.D., Koryakovtseva N.F., Musnitskaya E.V., Nechaev N.N. Ikki tilli asosda ta'lim ilg'or til ta'limi tarkibiy qismi sifatida // Maktabdagi chet tillar. - 2003. - № 2. P.12-16.

⁸ Minyar-Beloruhev R.K. Ikki tilliizm mexanizmi va chet tilini o'qitishda ona tili muammosi // Maktabda xorijiy tillar. - 1991. - № 5. P.15-16.

ikkinchi tilni o'rganish nafaqat leksik birliklarni, vaziyatlarni tanlash va grammatik shakllar va tuzilmalarni assimilyatsiya qilish natijasida til materialini to'plash emas, balki o'zaro ta'sir o'tkazish uchun odamning nutq mexanizmlarini qayta qurish va keyinchalik o'rganish degan etarli asosli xulosa chiqarish imkonini beradi. va ikkita til tizimidan parallel foydalanish. Assimilyatsiyaning dastlabki bosqichlarida buning uchun tildan tilga o'tish mahoratini shakllantirish kerak, va keyingi bosqichlarda - boshqasining ishlashi uchun yanada qulay sharoit yaratish uchun bitta tizimni zararsizlantirish. Shuning uchun ikki tilli tillarni o'qitishning asosiy vazifalaridan biri ikkitillilik mexanizmini yaratishni ko'rib chiqish kerak. Ikki tillizm mexanizmining shakllanishining mohiyatini hisobga olsak, u "zaruriyat sharoitida leksik birliklarning belgi, denotativ (semasiologik) yoki situatsion ulanishlarni boshlash yoki ikki til tizimlari o'rtasida tanlov qilish imkoniyati" dan iboratligini ta'kidlash kerak.⁹

Chet tilini o'rganishni boshlagan har bir kishi o'z ona tilining leksik birliklari o'rtasida vaziyatli bog'liqliklarga ega. Ular kerakli chegaralar ichida, u yoki bu obyekt, u yoki boshqa hodisani qanday belgilashni, yuzaga keladigan vaziyatga qanday nutq birliklari bilan munosabatda bo'lishlarini bilishadi. Ikkinchi tilning leksik birliklarini o'rganayotganda, har bir yangi xorijiy til leksik birligi u yoki bu voqelik predmeti bilan emas, balki ona tilining tegishli so'zlari bilan va faqat u orqali belgilangan belgi bilan bog'liq

R.K. Minyar-Beloruhev til mexanizmining shakllanishining ba'zi xususiyatlarini ta'kidlaydi:

1. Ikki tilning leksik birliklari o'rtasida noto'g'ri ishora aloqalarini yaratish imkoniyati ushbu mexanizmning birinchi xususiyatidir.

Ikki tilli mexanizmning shakllanishining ikkinchi xususiyati - chet tilning ona tili bilan bog'liqligi, shuningdek, uning har qanday leksik birlik atrofida hosil bo'lgan tegishli semantik tizim bilan bog'lanishidir.

⁹ Sheherba L.V. Til tizimi va nutq faoliyati. L., 1974. 354-son.

Uning uchinchi xususiyati ikkinchi va boshqa tillarni muvozanatlashtiradigan va nafaqat leksik, grammatik, balki lingvistik va madaniy aralashuvning sababi bo'lgan dominant tilning qoidasi bilan bog'liq.

Ikki tilli mexanizmi shakllantirishning yuqorida aytib o'tilgan xususiyatlari ta'limning boshlang'ich bosqichida uning shakllanishi zarurligini ko'rsatadi. Ta'limning ushbu bosqichida talabaning shaxsini shakllantirish, uning qobiliyatini aniqlash va rivojlantirish amalga oshiriladi. Yangi tilni o'rganish bilan bola nafaqat ufqlarini, balki dunyoqarashi va munosabatining chegaralarini ham kengaytiradi. Shu bilan birga, uning dunyoni anglashi va unda ko'rgan narsalar har doim talabaning ona tili asosida shakllangan tushunchalarda va ushbu tilga xos bo'lgan turli xil ifodali vositalarni hisobga olgan holda namoyon bo'ladi. Bola tomonidan boshqa madaniyat fenomeni har doim tilshunoslik jamiyatida qabul qilingan madaniy me'yorlar va qadriyatlar prizmasidan, u o'rgangan dunyoqarash modeli prizmasidan baholanadi.¹⁰

Binobarin, ona tili va xorijiy tillarning nutq birliklari o'rtasida yolg'on ishora aloqalarini yaratishni oldini olish, boshqa tomondan, ona tili tushunchalari tizimi bilan o'zaro bog'liq holda yangi milliy tushunchalar tizimini shakllantirishga hissa qo'shadi. Bu quyidagi vazifalarni bajarishda mumkin.

- chet tilidagi nutq birliklarining ishora aloqalarini ona tilidagi ekvivalentlari bilan birlashtirish;
- xorijiy tilning situatsion aloqalarini rivojlantirish;
- ikkinchi va birinchi tillarning leksik birliklari va tuzilmalari o'rtasida noto'g'ri ishora aloqalarini yaratish jarayonining oldini olish;
- bir tildan boshqasiga o'tish mexanizmini ishlab chiqish;
- ona tilining tuzilishidan qat'i nazar, xorijiy tillarda so'zlashuvlarni shakllantirish uchun sharoit yaratish.

Yuqoridagi qoidalarni amalda tatbiq etish boshlang'ich

¹⁰ Abramova N.V. Yuridik maktabda chet el tilida ishbilarmonlik aloqasini o'rgatish // O'rta va oliy ta'lim tizimidagi chet tili: xalqaro ilmiy-amaliy konferentsiya materiallari. - Penza - Moskva - Rasht: "Sososfera" ilmiy-nashriyot markazi, 2011. - 209-211-betlar.

bosqichda quyidagi o'qitish usullaridan foydalanganda mumkin:

- xorijiy tillarning leksik birliklarini ularning semantik sohalarini hisobga olgan holda taqdim etish ya'ni, uning ma'nosi chegaralarini, shuningdek, boshqa so'zlar bilan zarur bo'lgan aloqalarni izohlash;

- so'z birikmalarining ramziy bog'lanishlarini yaratish, ularni birinchi navbatda ona tilidan xorijiy tilga tarjima qilish orqali yaratish va mustahkamlash bo'yicha tizimli mashqlar;

- o'qish, diktant yozish, raqamlarni raqamli belgilash, hafta, oy kunlari nomlarini mashq qilish;

- vizual subyektiv koddan ona tilining ta'sirini cheklab, monologik nutqni o'qitish vositasi sifatida foydalanish.

Buning uchun talabalarga har qanday an'anaviy belgilar, shu jumladan chizmalardan foydalangan holda, ammo ona tilidagi so'zlardan foydalanmasdan, chet tilidagi matn tarkibini yozish vazifasi beriladi. Talabalar o'zlarining yozuvlari asosida monologik iborani tuzadilar. "Shaxsiy kod" bilan ishlash katta qiziqish uyg'otadi va motivatsiyani oshiradi.¹¹

O'qitishning dastlabki bosqichida ikki tilli bo'lish mexanizmini yaratishda hamrohlik qiluvchi nutq mexanizmlarini shakllantirishga qaratilgan mashqlar yordam beradi:

- nutqning tezligi va vaqt oralig'ida farq qiluvchi chet tilidagi matnni takrorlash (so'zlar sonida o'lchanadigan ma'ruzachining nutqidan orqada qolish);
- maqsad ona tilidagi matn asosida chet tilidagi matnni tinglash;

- tinglash qiyin (boshqa matnni o'qiyotganda tinglash);

- ball bilan matnni vizual idrok etish va boshqalar.

Ikki tilli til ta'limi kontekstida ta'limning dastlabki bosqichida nafaqat ikki tilli tilni o'rganish mexanizmini, balki talabalarining ona va xorijiy tillarni o'rganishga bo'lgan qiziqishini, ona va xorijiy til madaniyatini chuqur anglashga hissa qo'shadigan uslublar alohida rol o'ynaydi. Eng samarali usullardan biri bu ona tilidagi matnni o'qishdir, unda yangi

¹¹ Abramova N.V. Theoretical foundations of teaching speech culture in foreign languages at a non-linguistic university // Language and the world of the studied language: a collection of scientific articles. - Edition. 4. - Saratov: Publishing House of RGTEU Saratov Institute, 2013. - pp. 95-99

leksik birliklar xorijiy tilda berilgan va ularning ma'nosini kontekstdan bilib olish yoki chet tilidagi matnni o'qish ona tilidagi so'z birikmalariga to'g'ri keladi. Masalan, o'qituvchi sekin sur'atda o'z ona tilidagi matnni o'qiydi va ba'zi so'zlarni chet tillariga almashtiradi:

Mening tug'ilgan kunim (1) 5 - yanvar.

Biz uni (2) oilaviy doirada (3) nishonlaymiz.

Onam (4) katta-katta kechki ovqatni tayyorlaydi.

Bu juda mazali (5).

Dadam (6) katta pirojniy sotib oladi.

Uni sham bilan bezatadi.

Men (7) juda ko'p sovg'alar olaman. va hokazo.

Talabalarining vazifasi xorijiy so'zlarning ruscha yoki ingliz tili ekvivalentini yozishdir. Keyin ular matnni tushunishda qiyinchiliksiz chet tilida o'qishadi. Shundan so'ng, quyidagi ish turlari taklif etiladi: talabalar chet tilidagi matnni o'qiydilar, unda faollashtirilgan leksik birliklar o'z ona tillariga tarjima qilinadi. O'qituvchi tomonidan taklif etilgan ro'yxatni tanlab, talabalar ularni chet tillariga almashtirishlari kerak.¹² Oddiy chet el matni bilan ishlaganda quyidagi texnikadan foydalanishingiz mumkin: uni ko'zingiz bilan o'qing, ona tilingizda baland ovozda sanang. Avvaliga buni qilish qiyin bo'ladi, lekin tez orada o'quvchilar og'zaki hisob-kitoblarga qaramay, moslashadilar va xorijiy matnning ma'nosini chiqarib olishlari mumkin. Bunday matnni o'qiganingizdan so'ng, u yerda nima yozilganligini aniq aytib berishingiz kerak va shundan so'ng yana matnga murojaat qilib, o'zingizni tekshirishingiz mumkin. Ikki tilli bo'lish mexanizmini shakllantirish nutq texnikasida ishlashni ham talab qiladi, bunda talabalar chet va ona tilida turli xil til sirlarini tayyorlaydilar, otlarga sifatlar tanlaydilar, oddiy jumalarni kengaytiradilar, berilgan mavzu bo'yicha qisqa monologlarni talaffuz etadilar va h.k.

- ikki tilli ta'lim o'quvchi yoki talabaga ko'p tilli dunyoda

¹² Essina I. Yu., Semenova E. V. Yuridik maktabda ingliz tilini o'qitishning o'ziga xos xususiyatlari // O'rta va oliy ta'lim tizimidagi chet tili: Xalqaro ilmiy-amaliy konferentsiya materiallari, 2013 yil 1-2 oktyabr, Praga: Vedecko vydavatel'ske centrum "Sociosfera-CZ", 2013. - 182-263-betlar.

o'zlarini qulay his qilishlariga imkon beradi;

- ushbu tamoyil asosida qurilgan ta'lim bu etnik kelib chiqishi bilan aloqani uzmasdan dunyo tillaridan birida ta'lim olish imkoniyatidir (bu lahzani kuzatish mumkin, masalan, agar talaba chet elga o'qishga boradigan bo'lsa, bundan tashqari, ushbu misol dars berish uchun juda xosdir. muhojirlar);

- ikki tilli ta'lim tafakkurning "chegaralarini" kengaytiradi, tahlil qilish san'atiga o'rgatadi;

- ikki tilli dasturlar odamga xorijiy tilni tushunmaslik to'sig'idan qo'rqmaslik va o'quvchilar va talabalarni boshqa tillarni o'rganishga ko'proq moslashtirish, nutq madaniyatini rivojlantirish, so'zlarning so'z boyligini kengaytirish;

- bir vaqtning o'zida bir nechta tillarda dars berish aloqa ko'nikmalarini, xotirani rivojlantirishga hissa qo'shadi, talaba yoki talabani harakatchan, bag'rikeng, moslashuvchan va xotirjam qiladi, shuning uchun ko'p qirrali va qiyin dunyoda qiyinchiliklarga ko'proq moslashadi.

Hozirgi vaqtda fiziologiya va psixologiya ma'lumotlari ikkinchi tilni o'rganish nafaqat leksik birliklarni, vaziyatlarni va grammatik shakllar va tuzilmalarni tanlash natijasida til materialini to'plash emas, balki etarli asosli xulosaga kelish imkonini beradi. Nutq mexanizmlarini qayta qurish o'zaro munosabatda bo'lish uchun shaxs va keyinchalik tilni o'rganishning dastlabki bosqichlarida tildan tilga o'tish mahoratini shakllantirishni talab qiladigan ikkita til tizimidan parallel foydalanish, keyingi bosqichlarda - boshqa tizimning ishlashi uchun yanada qulay sharoit yaratish uchun bitta tizimni zararsizlantirish. Shuning uchun chet tilini o'qitishda mexanizmni yaratish ikki tilli ustuvor deb hisoblash kerak metodologiyaning vazifasi. Ikki tilli mexanizmning mohiyati zarurat sharoitida yoki ikkita til tizimlari o'rtasida tanlov qilish imkoniyatiga ega bo'lgan leksik birliklarning belgi, denotativ yoki situatsion birikmalarini boshlashdan iborat. Ikkinchi tilning leksik birliklarini, o'qitish usulidan qat'i nazar, talabani maydonida paydo bo'lgan har bir yangi chet tilining leksik birligi voqelikning u yoki bu predmeti bilan emas, balki

ona tilining tegishli so'zlari bilan va faqat u orqali belgilanishi bilan bog'liq.

Ona va xorijiy tillarning nutq birliklari o'rtasida noto'g'ri ishora aloqalarini yaratishning oldini olish uchun quyidagilarni amalga oshirish kerak vazifalar:

Chet tilidagi nutq birliklarining ona tilidagi ekvivalentlari bilan ishora aloqalarini mustahkamlash;

Chet tilining vaziyatli aloqalarini rivojlantirish;

Ikkinchi va birinchi tillarning leksik birliklari va tuzilmalari o'rtasida noto'g'ri ishora aloqalarini yaratishga yo'l qo'ymaslik;

Bir tildan boshqasiga o'tish mexanizmini ishlab chiqish;

Ona tilining tuzilishidan qat'i nazar, chet tilidagi iboralarini shakllantirish uchun sharoit yaratib berish.

Sanab o'tilgan qoidalarining amalda bajarilishi quyidagilarni ishlab chiqish va o'rganish texnikalaridan foydalanishni o'z ichiga oladi:

Semantik sohalarini hisobga olgan holda xorijiy tillarini kiritish. Amalda, bu nafaqat so'zni kiritishni, balki uning ma'nosi chegaralarini, eng muhimi, boshqa so'zlar bilan bog'liq bo'lgan aloqalarni tushunishni ham anglatadi;

Asosan ona tilidan chet tiliga tarjima shaklida iboralarining ramziy birikmalarini yaratish va mustahkamlash bo'yicha tizimli mashqlar:

maktabga boring, maktabga boring, maktabga kech qoling, maktabni tugating va hk.;

Milliy leksik fonga ega xorijiy til leksik birliklari va so'z birikmalariga oid lug'aviy va madaniy izohlar;

Aniq so'zlar bilan, ya'ni raqamlar, to'g'ri ismlar, haftaning kunlari, oylari nomlari bilan intensiv mashqlar. Mashqlar o'qish, diktant, raqamlarni raqamlashda iborat.

Haftaning kunlari (masalan: dushanba - 1, payshanba - 4, sentyabr - 9, dekabr - 12 va hokazo), arifmetik misollarni ovoz chiqarib hal qilish. Aniq so'zlar ustida ishlash kommutatsiya ko'nikmalarini shakllantirishga va parallel (ikki tilli) denotativ aloqalarni yaratishga yordam beradi;

Tarjima bo'limlarida tarjimani o'qitishdan tashqari, aniq

so'zlar bilan mashq qilish va subyektivdan foydalanish, o'qitish vositasi sifatida keng qo'llanilmagan bo'lsa. Shu bilan birga, ularning ikki tilli til mexanizmini yaratishdagi samaradorligi uzoq vaqt davomida bir qator oliy o'quv yurtlarida dars berish amaliyoti bilan isbotlangan. Ikki tilli bo'lish mexanizmini yaratish jarayoni ro'yxatda keltirilgan o'qitish usullari bilan cheklanmaydi. Bunga qo'shimcha nutq mexanizmlarini shakllantirishga qaratilgan mashqlar yordam beradi. Bundaylarga mashq quyidagilarni o'z ichiga oladi: nutq tezligi va vaqt oralig'ida farq qiladigan chet tilidagi matnni takrorlash; maqsadli tilda turli xil til twitterlari, ichki tilga tarjima (bir xil tarkibni ona tilining turli xil usullari bilan uzatish);

ona tilidagi matn asosida chet tilidagi matnni tinglash; tinglash qiyin; skor bilan matnni vizual idrok etish va boshqalar.¹³ Aytilganlarning barchasini xulosa qilsak, biz quyidagi xulosaga kelishimiz mumkin: zamonaviy til ta'limi uchun fanlararo integratsiya, ko'p bosqichli, o'zgaruvchan, tilni o'rganishning madaniyatlararo tomoniga yo'naltirilganlik zarur.

Shunday qilib, tizimli foydalanishda mazmunli-tilli integratsiyalashgan o'qitish universitetlarning til bo'lmagan mutaxassisliklari talabalarining chet tilini o'rganish jarayonini faollashtirishning asosiy mexanizmi sifatida motivatsiyani sezilarli darajada oshiradi, chunki ularning e'tibori beixtiyor qiziqarli, yangi mavzuga qaratiladi. va mazmunli til material. Kasbiy yo'naltirilgan dars mavzusi o'quvchilarning ehtiyojlarini qondiradi va yangi bilimlarni faol o'zlashtirishga olib keladi. Ular o'z vakolatlari masalalari bo'yicha ishbilarmonlik muhitida ona tilida bo'lmagan holda muloqot qilish qobiliyatini rivojlantiradilar. Bu esa tilshunoslik bo'lmagan ta'lim yo'nalishlari talabalarining chet tilini bilish darajasini sezilarli darajada oshiradi, bu esa o'z navbatida, bugungi kuchli raqobat sharoitida bo'lajak mutaxassisning raqobatbardoshligini oshiradi.

¹³ Essina I.Y., Abramova N.V. Ingliz tilini o'rganishning innovatsion strategiyasi // Evropa tabiiy tarix jurnali. - 2013. - № 5. - P. 38-40.

Nazorat uchun savol va topshiriqlar.

1. Ikki tillizm mexanizmi shakllanishining mohiyati haqida ma'lumot bering.
2. Ikkilamchi lingvistik shaxs tushunchasiga muvofiq ikkinchi darajali lingvistik shaxs sifatida o'zini anglash nimalarga bog'liq?
3. Tilshunoslik shaxsining tarkibi odatda qanday tarkibiy qismlarni o'z ichiga oladi?

5-MAVZU: MATEMATIKA DARSLARIDA CLIL TEXNOLOGIYASIDAN FOYDALANISH.

Reja:

1. Matematik CLIL mohiyati
2. Matematikadan o'quv matni va matnli topshiriqlarni tushunishda CLIL yondashuvi.
3. Matematika darslariga xorijiy tilda og'zaki, ko'rgazmali va yozma ma'lumotlarni kiritish.

Tayanch tushunchalar: *matematika, belgilar, ko'rgazmali qurollar, matn, fikrlash, matematik masala, matematik lug'at.*

Matematik CLIL – CLILning matematikaga moslashuvi. Matematika ko'pincha o'z tiliga ega bo'lgan fan sifatida tasvirlanadi. Shu sababli, "CLIL"chi matematika o'qituvchilari nafaqat fanning o'zini, balki ikkita tilni - matematika tilini va ikkinchi yoki chet tilini ham o'rgatishadi.

Matematika tili belgilar, ko'rgazmali qurollar va texnik atamalardan iborat. Matematikada boshqa mavzularga qaraganda matnlar orqali kamroq ma'lumot kiritiladi. Dars davomida talabalar odatda muammolarni hal qiladilar yoki matematik tushunchalarni tushuntiruvchi o'qituvchini tinglashadi. Matematika nuqtai nazaridan, fikrlash va sezgi talab qiladigan turli xil yondashuvlarni qo'llagan holda, kundalik amaliy hayotda matematik bilim va ko'nikmalarni qo'llash qobiliyati va xohishini shakllantirish kerak.

Maktab fani sifatida chet tilining o'ziga xos xususiyati uning fanlararo bog'liqligidir. Matematikadan o'quv matni va matnli topshiriqlarni tushunishga chet tili darslarida rivojlangan o'qish ko'nikmalari yordam beradi. Demak, raqamlarni bilish matematik savodxonlikni o'zlashtirish uchun muhim element bo'lib, og'zaki va yozma nutqni yaxshi boshqarish matematik matnlarni to'g'ri tushunish va to'g'ri tuzishga yordam beradi.

Matematika o'qituvchilarining qiyinchiliklari shundan

iboratki, ular o'quvchilarni nafaqat matematika tili bilan tanishtirishga, balki o'quvchilarga darsda ikkinchi yoki chet tili bilan birga ushbu tildan foydalanish imkoniyatlarini yaratishga majbur bo'lmoqda.

Matematika darslarida o'qituvchilar o'quvchilardan o'rganganlarini og'zaki bayon qilishni, muammoni yechish haqida gapirib berishni, mumkin bo'lgan yechimlarni bashorat qilishni va javoblarini asoslashni so'rashlari mumkin. Yana bir qiyinchilik shundaki, "CLIL"chi matematika o'qituvchilari yozish ko'nikmalarini rivojlantirishlari kerak. Shuning uchun o'qituvchilar fanni o'rgatish bilan birga o'quvchilarni matematiklar kabi fikrlash, gapirish va yozishni ham o'rgatishi mumkin.

Matematika darslarida og'zaki, ko'rgazmali va yozma ma'lumotlarni kiritishga misollar:

- O'qituvchi matematika yechimini tushuntiradi, ko'rsatma beradi va vazifalarni ko'rsatadi;

- Yozma matnlar: vazifa shartlari sifatida tasvirlangan kundalik vaziyatlar, vazifalar, faktlar, raqamlar, raqamlar, raqamlar

- Video va audio materiallar: onlayn interaktiv o'yinlar, matematika kundalik hayotda qanday qo'llanilishi haqida videokliplar

- Ob'ektlar va modellar: 3D ob'ektlar, transportyor, kompas.

- Amaliy ish: sinf ichidagi va sinfdan tashqaridagi narsalarni o'lchash

- Ko'rgazmali qurollar; vizual ma'lumotlar va belgilar (raqamlar, grafiklar, jadvallar, diagrammalar, formulalar (masalan: $S=V \cdot T$), fotosuratlar).

Matematikada til ko'plab funksiyalar va janrlar uchun ishlatiladi va har xil turdagi matnlar qo'llaniladi. Masalan:

- Ta'riflaydi va ma'lumot beradi: ya'ni xususiyatlari tavsiflanadi: faktik va informatsion, hikoya chizig'isiz texnik til ishlatiladi; ta'riflar berilgan (Parallelogrammada qarama-qarshi tomonlar parallel va teng),

raqamlar ishlatiladi (uchburchakning uchta tomoni bor),

oddiy hozirgi zamon (6 plyus 4 teng),

passiv ovoz (y minus x 13),

taqqoslash darajalari (kattaroq) va so'zlar- (shuning uchun);

ma'lumotlar turli grafiklar ko'rinishida yoki so'zlar o'rniga belgilar yordamida taqdim etiladi (0,75%), shuningdek, predloglar qo'llaniladi. (ichiga, tomonidan).

- Ko'rsatma beradi – masalan, matematika masalasini qanday yechish kerak: fe'ning noaniq shaklini, shuningdek buyruq maylidagi fe'llarni qo'llash (Kvadrat sirtini hisoblash uchun uzunlikni kenglikka ko'paytirish), shuningdek bog'lash. muammoni hal qilishdagi qadamlarni sanab o'tish uchun so'zlar (avval, keyin, nihoyat).

- Tushuntiradi - masalan: matematik masalalar qanday va nima uchun ishlashi: belgilar, ko'rgazmali qurollar va boshqa ma'lumotlarni tushuntirish uchun hozirgi zamondan foydalaning, bog'lovchi so'zlarni tartibini ko'rsatish (ikkinchi navbatda) va bog'lovchi so'zlarni (agar) ko'rsatish uchun ishlatiladi.

- Taxmin qiladi va bashorat qiladi: kelasi zamon yordamida (javob 4 dan kam bo'ladi), shart mayli (agar... unda), kelasi zamonni ifodalovchi modal fe'llar (will), tavsiya bildiruvchi modal fe'llar (avval u ni hisoblashingiz kerak).

- Algebraik va grafik gaplar so'zsiz yoki bir necha so'z bilan ifodalanadi.

- Turli madaniyatlarda turli matematik belgilar qo'llaniladi (masalan, Buyuk Britaniya va AQShda nuqta butun sonning o'ndan yoki yuzdan bir qismini ajratib turadi, Yevropada esa vergul qo'llaniladi).

- Muayyan madaniyatga xos belgilar ishlatiladi (€20, £20,00, \$20).

- Matematikaga xos bo'lgan maxsus lug'at (vektor, bo'lim, eng yuqori umumiy maxraj), matematikada alohida ma'noga ega bo'lgan kundalik kundalik so'zlar (jadval, hajm, ildiz, omil, tub, belgi, o'xshash, o'rtacha, o'rtacha, samolyot).

yunon va lotin ildizli so'zlar (ko'pburchak, olti burchak,

kilometr), omonim so'zlar (fanda yechim, musiqada akkord), kundalik so'zlar faqat matematikaga xos bo'lgan (kvadrat ildiz, kvadrat) so'z birikmalarida qo'llaniladi. matematika kontekstida qo'llanilganda ma'nosi o'zgaradi (ayirish, olib tashlash, minus, kamaytirish, olib tashlash, chegirma).

- Qo'shma otlar (eng yuqori umumiy omil) ishlatiladi.

- Qisqa va aniq tildan foydalaniladi, ya'ni o'quvchilarni xabardor qilish uchun juda kam so'zlardan foydalaniladi. 2,1 m x 4 m x 5 m (h) hammomni qoplash uchun qancha 400 x 400 mm plitka kerakligini hisoblang.

Matematika darsining taxminiy predmeti va til maqsadlari

Darajalar	Taxminiy misollar
A1	O'quvchilar chizmada ko'rgan ikki o'lchamli shakllarni nomlay oladilar.
A2	Talabalar shaklning yuzasini qanday hisoblaganliklarini tushuntira oladilar.
B1	Talabalar o'zlari tuzgan grafikni tushuntira oladilar.
B2	Talabalar boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun matematik masalani yechish tushuntirilgan videorolikni ovozli ifodalashi mumkin.

Darajalari	Taxminiy maqsadlar
A1	O'quvchilar to'g'ri atamalardan foydalangan holda grafikni tasvirlay oladilar.
A2	Talabalar kundalik lug'atdan foydalanib, sinfdoshlari uchun matematikadan pul haqida masala tuza oladilar va yozadilar.
B1	Talabalar maktab choyxonasida shirinliklar sotilishi haqidagi tasvirlaydigan doiraviy diagrammani tushuntirib, rasm asosida gap tuzadilar.
B2	Talabalar xavfsizlik komissiyasi uchun ko'rgazmali qurollarni o'z ichiga olishi kerak bo'lgan hisobot yozishlari mumkin. Hisobotda o'quvchilarning bir o'quv yilida bosib o'tgan o'rtacha masofasi hisoblab chiqiladi.

Grammatika

O'quvchilar ehtimollikni ifodalash uchun modal fe'llarning ma'nosini tushunadilar (*will, may, might, could,*

should);

Talabalar *if + hozir, + hozirgi* (agar u qiymatini kamaytirsangiz, grafikdagi chiziq tushadi) yordamida ehtimollikni ifodalash uchun shart qo'shimchalaridan foydalanishni o'rganadilar.

Talabalar muammoning mumkin bo'lgan yechimlarini muhokama qilish uchun modal fe'llardan foydalanishlari mumkin.

Lug'at

O'quvchilar shakl va shakllarni (*uchburchak, kvadrat, to'rtburchak, doira, ko'pburchak, ellips*) nomlay oladilar.

O'quvchilar o'z grafiklarini tushuntirishda maxsus so'zlardan to'g'ri foydalana oladilar: *y o'qi, x o'qi, koordinatalari, qatori, ustuni, kesishishi*.

O'quvchilar o'xshash, ammo sinonim bo'lmagan so'zlarni taniy oladilar (*ayirish, olib tashlash, minus, kamaytirish, olib tashlash, chegirma*).

O'quvchilar uchburchak so'zining barcha shakllarini taniydilar (ot: uchburchak- fe'l: uchburchak-, sifat-dosh: uchburchak-, iboralar: to'g'ri burchakli uchburchak, teng tomonli uchburchak; kalit so'zlar: *gipotenuza*).

Quyidagi rasmdagi predmetlar nomini inglizcha ayting.

2. Listen and chant.

3. Play Time!

What is this? ?	What is this? ?	Who is this? ?
This is a door !	This is a computer !	This is a teacher !

CLIL texnologiyasidan foydalanishda quyidagi toshiriqlarni berishimiz mumkin: Misollar yechimi to'g'ri yoki noto'g'riligini inglizcha aytish.

$$50 \div 10 = 6$$

true

false

$$6 \div 2 = 15 \div 5$$

true

false

Katakchalar o'rniga mos sonni inglizcha aytish.

4 5 7 40

$$\square \div \square = 8$$

Quyidagi shakllarning premetrini inglizcha variantda

aytish

Bilimlar asosini egallashda o'quvchidan, birinchi navbatda, gap yordamida yetkazilgan o'quv materialini tushunish, ikkinchidan esa nutq orqali o'rganilayotgan munosabat va aloqalarni grammatik to'g'ri ifodalashni bilish talab etiladi. O'quv materialining ilmiy uslubda ifoda etilishi, ba'zi hollarda uning tushunilishini qiyinlashtiradi. Chunki kar va zaif eshituvchi bolalarning so'zlashuv nutqini rivojlanish darajasi past bo'ladi. Bu ularning nutqiy materialni ifodalamoqchi bo'lgan tushuncha va munosabatlarni aniq va to'g'ri anglamaslik (tushunmaslik) lariga yoki teskari tushunishlariga sabab bo'ladi. Vaholanki, bu nutqiy so'zlashuv materialini ta'lim jarayonining tarkibiy qismini, mazmunini tashkil qiladi. Boshqacha qilib aytganda, nutqiy kommunikatsiya (bog'lanish) qiyinchiliklari o'quv materialini egallash jarayonini murakkablashtiradi. Shuning uchun kar va zaif eshituvchi bolalarda so'zlashuv nutqini rivojlantirish matematika darslarining samaradorligini oshirish uchun zaruriy vosita hisoblanadi.

Matematika darsligidagi 1 bob 10 darsdagi mavzuni tushuntirishdan oldin CLIL texnologiyasidan foydalanib darsga qiziqtirishimiz mumkin.

Darsligimizdagi rasmga qarab o'quvchilar narsalarning nomini inglizcha aytishi yoki predmetlarning sonini sanab aytish mumkin. Masalan:

- Grandmother – buvi
- Grandfather – bobo
- Books – kitoblar
- Pupil – o'quvchi

Bag – sumka

Shu tariqa predmatlar nomini aytishi yoki rasmdagi to'rtburchak shaklidagi narsalarning nomini aytish so'ralishi mumkin. Masalan:

Picture – kartinka

Carpet – gilam

Table – stol

Wardrobe – shkaf

Notebook – daftar

CLIL o'quvchilari kognitiv jihatdan rivojlanadi va ularning miyalari ko'proq ishlaydi. Kognitiv o'rganish nazariyalari odamlarning miyalari vazifani bajarish uchun ko'proq ishlashi kerak bo'lsa, narsalarni samaraliroq eslab qolishlarini taklif qiladi. Mavzuni boshqa til orqali o'rganish CLIL o'quvchilarining mavzu tushunchalari, fikrlash qobiliyatlari va ijodkorliklari haqidagi tushunchalarini kengaytirishi va chuqurlashtirishi mumkin.

Matematikada o'qituvchi va talabaning tili o'rtasidagi farq ko'rinadi. O'qituvchi nutqidagi qiyinchilik darajasi o'quvchilarning yoshi va darajasiga mos kelishi kerak. Agar o'qituvchi tilining aniqligi o'quvchining fikrlash darajasidan haddan tashqari oshib ketsa, u o'quvchi uchun tushunarsiz bo'lib qoladi va odatda rasmiyatchilik va verbalizmga olib keladi. Agar ko'rib chiqilayotgan aniqlik o'quvchining fikrlash darajasidan past bo'lsa, bu nafaqat uning matematik tilini o'stirishga, balki umuman kognitiv tuzilishiga ham deformatsiya qiluvchi ta'sir ko'rsatadi.

10 ichida qo'shish mavzusida esa predmetlar ranglarini xoriijiy tilda aytish yoki qizil rangdagi sharlar soni, ko'k rangdagi sharlarni sanag kabi topshiriqlarni berish mumkin. Chunki o'quvchi ingliz tilidagi ranglar haqida mavzuni mustahkamlash uchun asos bo'ladi.

3-bob
3-dars

10 ichida qo'shish

① $2 + 1 = \square$

  $3 + \square = \square$

$2 + 3 = \square$ $5 + 3 = \square$

② Hisoblaymiz.

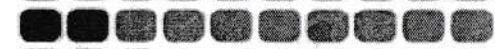
 $4 + 2 = \square$

$3 + \square = 6$

 $+$ $\begin{array}{|c|} \hline 4 \\ \hline 2 \\ \hline \square \\ \hline \end{array}$ $+$ $\begin{array}{|c|} \hline 3 \\ \hline \square \\ \hline 6 \\ \hline \end{array}$

③ Bo'sh kataklarni to'ldiramiz.

 $1 + \square = 10$

 $2 + \square = 10$

 $3 + \square = 10$

 $4 + \square = 10$

WHAT COLOUR IS IT?

1. Watch the video again and act out.

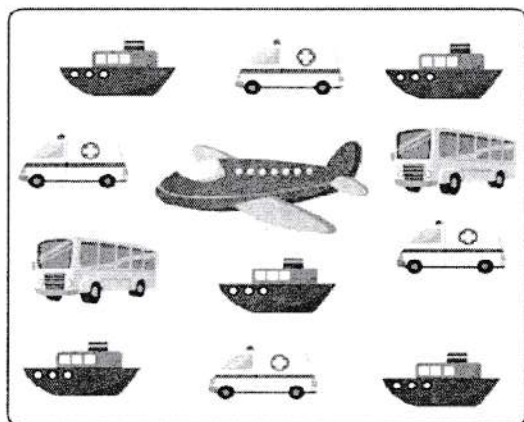

2. Listen and chant.

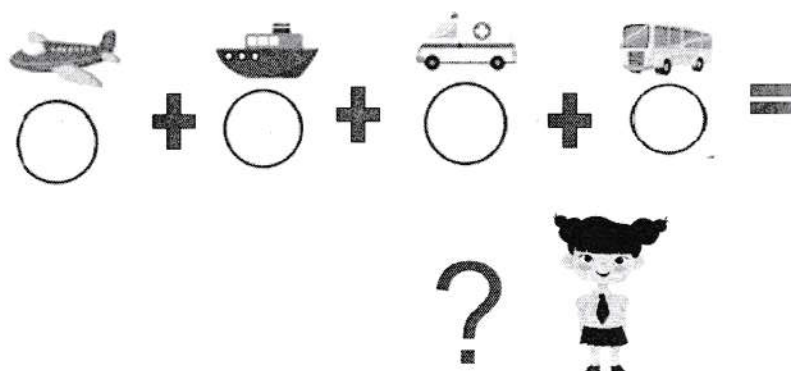
3. Play Time!

What colour is it?		It is red	
What colour is it?		It is blue	
What colour is it?		It is green	

CLIL Matematikasida talabalar matematik masalalarni va bir vaqtning o'zida ingliz tilidagi lug'atni (numerals, colors) o'z ichiga olgan muammolarni yechish orqali baholanishi mumkin: *bir qutida 20 ta qalam bor (sariq, qora va yashil): 9 ta sariq, 4 ta qora va nechta qalam yashil rangda?*

Rasmda berilgan transportlarni sanang va yig'indisini toping.

Matematika darslarida CLIL texnologiyasidan foydalanish yoshlarning til o'rganishga bo'lgan ishtiyoqini va ochligini oshirishi mumkin. Aynan mana shu tabiiylik CLILning til va boshqa fanlarni o'rganishdagi ahamiyati va muvaffaqiyati uchun asosiy platformalardan biri bo'lib ko'rinadi. CLIL yoshlarga boshqa tilni tabiiy ravishda ishlatishga imkon berish imkoniyatlarini taqdim etadi, shunda ular tez orada tilni unutib, faqat o'rganish mavzusiga e'tibor qaratadilar. Shuning uchun CLIL ba'zan dual yo'naltirilgan ta'lim deb ataladi.

Matematika ko'pincha faqat raqamlar bilan bog'liq bo'lgan

fan sifatida qaratiladi, shuning uchun ko'p odamlar CLIL usullarini qo'llash qiyin bo'ladi deb o'ylashadi, chunki ular mazmun va tilga qaratilgan. Aslida, matematika faqat raqamlardan iborat emas. Hom "Matematika - bu shakl, miqdor va tartib mantiqi bilan shug'ullanadigan fan", deb ta'kidlaydi.¹⁴ Matematika turli muammolarni hal qilish uchun mantiqiy fikrlashni talab qiladi.

Mantiqiy fikrlash jarayonlari matematikani CLIL uchun moslashtiradigan xususiyatlardir. Matematika o'quvchilarning fikrlash jarayonlarini mashq qiladi, chunki javob ko'pincha turli usullardan kelib chiqishi mumkin.

CLIL ning 4C-larini matematika darslariga, xususan, bilishga osonlik bilan kiritish mumkin.¹⁵ Masalan:

- Mazmun: o'rgatiladigan matematika mavzusi, masalan, uzunlik, o'lchov, kasrlar, ehtimollik.

- Muloqot: qo'llanilishi kerak bo'lgan matematik atamalar, masalan, ortiqcha, minus, ko'paytma, bo'linish va hokazo. Mening namunaviy darsimda taqqoslash tili qo'llaniladi (uzunroq, qisqaroq); o'lchov vositasining yaroqliligi (mumkin/mumkin); va tegishli o'lchash vositasini tanlash (kerak/kerak emas)

- Idrok: aniqlash va mulohaza yuritish.

- Madaniyat: o'quvchilar madaniyatidan kelib chiqadigan turli xil fikrlash yoki bajarish usullari,

masalan, turlicha fikrlash; raqamlarni ifodalash uchun qo'l imo-ishoralaridan foydalanish; belgilardan boshqacha foydalanish.¹⁶

CLIL amalda

CLIL qanday ishlashi mumkinligiga aniq misol keltirish uchun men 2-sinf o'quvchilari uchun matematika darsini shunday tuzaman. Ushbu matematika darsi uzunlikni o'lchashni o'rganadi va uni CLIL usullari yordamida o'rgatish mumkin. Bu dars o'quvchilarga tegishli o'lchov asboblari, masalan,

¹⁴ Hom, E. J. (2013, 16 August). What is mathematics? *Live Science*. <https://www.livescience.com/38936-mathematics.html>

¹⁵ Coyle, D., Hood, P., & Marsh, D. (2010). *CLIL: Content and language integrated learning*. Cambridge University Press.

¹⁶ Cambridge ESOL. (2010). *Teaching maths through English: A CLIL approach* [PDF].

chizg'ichlar, lenta qoidalar, lenta o'lchovlari va hokazolarni tanlashni o'rgatadi.

Men o'quvchilarni kichik guruhlariga ajrataman, so'ng har bir guruhga turli o'lchov asboblari beraman. Talabalar ushbu o'lchov asboblari yordamida sinfdagi turli ob'ektlarning balandligi va uzunligini o'lchaydilar, masalan, partaning balandligi, daftarning uzunligi va hokazo.

Ushbu amaliy o'rganish talabaga yo'naltirilgan yondashuvni targ'ib qiladi va o'quvchilarga bilimlarni mustaqil ravishda yaratishga imkon beradi. Talabalar qaysi predmetlarning uzunligi yoki balandligini o'lchash uchun qaysi o'lchov asboblari mos kelishini aniqlaydilar va har bir o'lchov vositasidan qanday foydalanishni o'rganadilar. Barcha talabalar o'qituvchi va ularning sinfdoshlari bilan muloqot qiladilar. Shunday qilib, talabalar real vaziyatda ingliz tilidagi muloqotni qabul qiladilar va amaliy mashg'ulotlarga jalb qilingan holda, ular hatto o'zlari ham o'zlari bilmagan holda yangi til ko'nikmalariga ega bo'lishadi.

CLIL ning yana bir muhim jihati aniq tuzatuvchi fikr-mulohazalarni berishdir, bu maqsadli tilda boshlang'ich darajadagi talabalar uchun samarali yondashuvdir.¹⁷

CLIL texnologiyasidan foydalangan holda ingliz tilida o'qitiladigan shakllar bo'yicha matematika darsida qo'llanilishi mumkin bo'lgan samarali tuzatuvchi fikr-mulohazalarga ikkita misol keltiraman.

Birinchisi, o'qituvchi talabaning so'zlarini isloh qilganda, bilvosita tuzatishdir. Misol uchun, agar talaba "It is a **triangle**" *desa*, o'qituvchi o'quvchining gapini "It is a **triangle**" deb qayta tuzadi.

Ikkinchi misol, tegishli so'zlardan foydalanishga e'tibor qaratadigan tushuntirish so'rovidir. Misol uchun, agar talaba "A **rectangle** has three angles", *desa*, o'qituvchi tushuntirish so'rovini beradi: "**Rectangle or triangle?**" Bu strategiya talabani xatoni payqashga undaydi va ularni muqobil javob

¹⁷ Albalawi, A. (2018). The effectiveness of corrective feedback. *WEASOL*, 36-40. https://waesol.org/wp-content/uploads/2018/05/WAESOL-Educator_Spring-2018_Albalawi-Effectiveness-of-Corrective-Feedback.pdf

berishga undaydi: "A **triangle** has three angles". Qaysi tuzatish usuli tanlanganiga qarab, til xatolarini samarali tuzatishning bir necha usullari mavjud.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, matematikani o'rganish bilan bog'liq fikrlash qobiliyatlari va jarayonlari CLIL yondashuvidan foydalangan holda darsni rejalashtirishda muhim boshqaruv tamoyillari hisoblanadi, chunki matematika va CLIL men uchun aniq juftlikdir.

Savol va topshiriqlar

1. Matematika darslarida og'zaki, ko'rgazmali va yozma ma'lumotlarni kiritishga doir misollar keltiring.
2. Matematikaga xos bo'lgan maxsus lug'at tuzing.
3. Matematikada o'qituvchi va talabaning tili o'rtasidagi farqli jihatlarini sanab bering.
4. Matematika darslarida CLIL yondashuvidan foydalanishning afzalliklari haqida gapirib bering.

6-MAVZU:
INKLYUZIV VA KORREKSION TA'LIMDA O'QUVCHILARNI
O'QUV MATERIALLARINING ASOSIY G'OYASINI
O'RGANISHGA QIZIQTIRISHDA CLIL TEXNOLOGIYASIDAN
FOYDALANISH

Reja:

1. Matnning asosiy g'oyasini tushinish bo'yicha CLIL yondashuvi.
2. CLIL darsida til ko'nikmalari.
3. CLIL muhitida o'qituvchi faoliyati traektoriyasi.

Tayanch tushunchalar: *muloqot, idrok, madaniyat, content, til ko'nikmalari, element, uch tilli, tamoyil, model.*

CLIL ta'limi yordamida o'quvchilarni o'qitish, rivojlantirish va tarbiyalash vazifalari sifat jihatidan innovatsion muhitda hal etiladi. Matnning asosiy g'oyasini tushinish bo'yicha CLIL yondashuvi bir-biri bilan chambarchas bog'liq bo'lgan to'rtta tamoyilga asoslanadi:

Shuning uchun CLIL darsi til darsi ham, chet tilida o'tiladigan fan darsi ham emas. 4Cs o'quv dasturiga ko'ra, muvaffaqiyatli CLIL darsi quyidagi elementlarni birlashtirishi kerak:

Kontent - belgilangan o'quv dasturining muayyan elementlari bilan bog'liq bilim, ko'nikma va tushunishdagi taraqqiyot. Uch tilli (fan tili, o'zbek tili, ingliz tili, yoki ikkinchi til) ta'lim modeli asosida ishlab chiqilgan. Integratsiyalashgan ta'lim dasturiga ko'ra, til tilning o'zi uchun emas, balki aniq bilim olish uchun o'rganiladi. Ya'ni, til malakalari nafaqat til fanlari, balki boshqa fanlar orqali ham rivojlanadi.

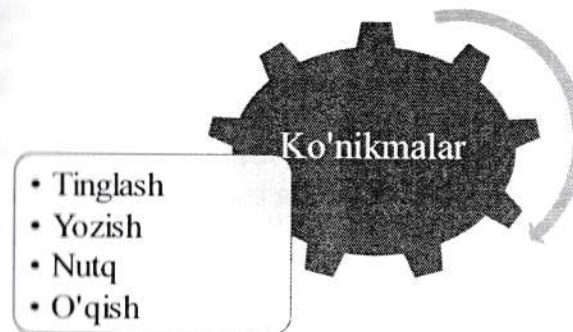
Muloqot - tildan foydalanishni o'rganayotganda o'rganish uchun tildan foydalanish. Til muloqot vositasi bo'lib, tilni fan sohalari orqali o'rganishda ongli muloqotni rivojlantiradi. Uch tilli ta'limni amalga oshirish, o'qituvchilar faol kommunikativ muhitni yaratib, lingvistik va nolingvistik fanlarda nutq faoliyatining to'rt turini rivojlantiradilar. (reading, listening,

speaking, writing). Bu nafaqat grammatikani o'rganish, balki ikkinchi / uchinchi tilda mavzu mazmunini muvaffaqiyatli taqdim etishdir.

Idrok - kontseptsiyani shakllantirish (mavhum va konkret), tushunish va tilni bog'laydigan fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish. Idrok sub'ektlarning integratsiyasi o'quvchilarning bilish faolligini oshirish vositalaridan biridir. Ikkinchi va uchinchi tillarda fan yo'nalishlarini o'rganish orqali o'quvchilar uch tilda o'zaro bog'liq mavzularni o'rganish orqali metakognitiv va metallingvistik ko'nikmalarni rivojlantiradilar, ular ham turli fan sohalari bilan birlashtiriladi, shuning uchun mavzularning har biri turli nuqtai nazardan o'rganiladi. Talaba hayratda, xavotirda, xato qilishdan qo'rqmasdan fikr yuritadi (yuqori darajadagi fikrlash qobiliyatlarini o'z ichiga oladi).

Madaniyat - o'zgalik va o'zini anglashni chuqurlashtiradigan muqobil istiqbollarni va umumiy tushunchalarga ta'sir qilish. Madaniyat tillarni o'rganishning o'zagi hisoblanadi. Madaniyatning o'rni, o'z madaniyatining qadr-qimmatini anglash va boshqa xalqlar madaniyatini hurmat qilish fan-til ta'limining ajralmas qismidir. Bu tamoyil ta'lim rus tilida olib boriladigan sinflarda qozoq tilidagi fanlarni o'rganishda, qozoq tilida olib boriladigan sinflarda rus tilida fanlarni o'rganishda va o'rta maktabda ko'pchilik fanlarni ingliz tilida o'rganishda amalga oshiriladi. Turli mamlakatlarda hisoblash madaniyati (ramzlar, o'lchov birliklari).

CLIL darsida barcha to'rtta til ko'nikmalari birlashtirilishi kerak.

• **Tinglash** oddiy kirish faoliyati bo'lib, til o'rganish uchun juda muhimdir

• **O'qish**, mazmunli materialdan foydalanish kirishning asosiy manbai hisoblanadi

• **Nutq** ravonlikka qaratilgan. Aniqlik subordinatsiya sifatida ko'riladi

• **Yozish** - bu grammatika qayta ishlanadigan bir qator leksik faoliyatdir.

Integratsiyalashgan darsni rejalashtirishda o'qituvchilar «barcha o'qituvchilar ham til o'qituvchilari» degan asosiy fikrga rioya qilishlari kerak. Yondashuvdan (CLIL) foydalanadigan dars ikkita maqsadga ega: mavzu va til. Darsni rejalashtirish, o'qituvchi o'z talabalarining mavzu materialini o'zlashtirishda yuzaga kelishi mumkin bo'lgan til qiyinchiliklarini oldindan bilishi va bu qiyinchiliklarni "olib tashlash" uchun yordam berishi kerak. O'qitishning ikkinchi yoki uchinchi tillarida o'qitiladigan, lekin ancha tor nuqtai nazardan olingan maktab siklidagi har qanday mavzu mavzu mazmuni sifatida tanlanishi mumkin.

Til mazmunini rejalashtirish ancha qiyin, chunki u bir tomondan mavzu mazmuni bilan bog'liq bo'lsa, ikkinchi tomondan u kognitiv va kommunikativ sohalariga xizmat qilishi va shu bilan birga talabalarning til haqidagi bilimlarini boyitishi kerak.

O'qituvchilar uchun CLIL darslari quyidagi xususiyatlarga ega:

• Til va ko'nikmalarni, qabul qilish va ishlab chiqarish qobiliyatlarini birlashtirish

• Darslar ko'pincha matnlar / parchalarni o'qish yoki tinglashga asoslangan

• Darsdagi tilga e'tibor tizimli baholashni hisobga olmaydi

• Til funksionaldir va mavzu konteksti bilan belgilanadi

• Tilga grammatik jihatdan emas, balki leksik jihatdan yondashiladi

• Vazifa turlarida o'quvchi uslublari hisobga olinadi.

Darsda (CLIL), iloji bo'lsa, nutq faoliyatining barcha turlari

mavjud bo'lishi kerak, garchi yondashuvning (CLIL) xususiyatlari shundan iboratki, o'qish o'qish vaqtining ko'p qismini oladi. Lekin o'qituvchi darsni shunday rejalashtirishi mumkin, materialning bir qismi audiomatn ko'rinishida taqdim etilishi mumkin, o'qitishning izlanish usullaridan foydalangan holda dialog va suhbat orqali materialni tushunishga erishish mumkin.

CLIL muhitida o'qituvchi faoliyati traektoriyasi:

Darsni rejalashtirishda o'qituvchi quyidagi savollarga tayanishi mumkin:

Mavzu mazmuni:

- Darsning maqsadlari / vazifalari qanday?

- Kutilayotgan o'quv natijalari qanday?

- Qanday iboralar va maxsus atamalarni tayyorlashim kerak?

- Talabalarining grammatik bilimlarini tekshirish kerakmi (masalan, sifatlarni solishtirish darajalari)?

- Munozara va munozaralarni qanday o'tkazaman?

Muloqot: Qanday iboralar va texnik atamalarni tayyorlashim kerak?

Innovatsion texnologiyalardan foydalangan holda muloqotning turli shakllarini joriy etish, talabalarining ijodiy va ilmiy salohiyatini kengaytirish zamonaviy jamiyatda o'zini amalga oshirishga qodir lingvistik shaxsni shakllantirishni ta'minlaydi.

CLIL darsi nutq faoliyatining barcha turlarini - gapirish, tinglash, o'qish, yozishni shakllantirish uchun cheksiz imkoniyatlarni beradi, chunki bunday dars yangi materialni namoyish qilish va ishlab chiqishning turli usullaridan

foydalanishni o'z ichiga oladi. Ushbu yondashuv doirasida o'qituvchi nutqda yangi va o'rganilgan materialni tushunish va undan foydalanish uchun yagona o'rganishga erishish imkonini beradigan retseptiv va ishlab chiqarish ko'nikmalarini shakllantirishga e'tibor qaratadi.

Yangi mavzu materialni til bilan parallel ravishda o'zlashtiriladi, o'quvchilar nutqda ma'lum bir til birliklaridan foydalanishning real holatlarini ko'radilar va shunga mos ravishda o'rganishga intilish kuchayadi. Bolalar til va real dunyo o'rtasidagi munosabatlarga hayron bo'lishadi, bu o'z-o'zidan tushunish qiyin, shuning uchun haqiqiy tajribaga asoslangan misollar yaxshiroq esda qoladi va tezroq esga olinadi. Tajriba - eng yaxshi o'qituvchi va aynan CLIL yondashuvi o'qitishni qiziqarli, qiziqarli, ko'p qirrali va hayotda "inklyuziv" qiladi, bu erda hamma narsa o'zaro bog'liqdir.

CLIL yondashuvi o'quvchilarga nima bera oladi?

- Muloqot qobiliyatlarini rivojlantiradilar;
- Umumiy va ko'proq maxsus mavzularda og'zaki va tilning keng doirasini tushunish qobiliyatini rivojlantiradilar;
- CLIL o'rganuvchilar boshqa tilda yangi shaxsiy ma'nolarni yaratadilar;
- O'rganishning konstruktiv nazariyalari o'quvchilarning o'zlari uchun bilimlarni shakllantirishlarini va o'rganish yangi materialning shaxsiy ma'nosini yaratish va uni allaqachon ma'lum bo'lgan narsalar bilan birlashtirishni o'z ichiga oladi;
- CLIL darslarida o'quvchilar boshqa tildagi yangi ma'lumot yoki g'oyalarni o'zlarining birinchi tillaridagi avvalgi mazmun yoki til bilimlari bilan bog'laydilar;
- CLIL o'quvchilari juda ko'p ma'lumot oladi va bu kirish bilan samarali ishlaydi;
- CLIL o'quvchilari gapirish va yozishni o'rganadilar; CLIL darslarida o'quvchilar tilni, boshqacha aytganda, gapirish va yozishni ishlab chiqishi kerak. Shu tarzda, ularga tajriba o'tkazish, ijodiyroq bo'lish va o'rganish uchun xato qilish imkoniyati ham beriladi;
- CLIL talabalari madaniyatlararo xabardorlikni

rivojlantiradilar;

➤ CLIL o'quvchilari g'oyalar haqida o'rganadilar va boshqa madaniyat vakillari bilan muloqot qiladilar;

➤ Ular o'rganayotgan mavzulari bo'yicha xalqaro istiqbollarni o'rganadilar;

➤ Materialda madaniy ma'lumotlar bo'lishi mumkin, shu bilan birga ko'plab CLIL o'quvchilari almashinuv yoki video konferentsiyalar, loyihalar va hokazolar orqali turli madaniyatlardagi o'quvchilar bilan muloqot qilishadi;

Biror kishi til o'rganishi uchun faqat til kiritishning o'zi etarli emas. O'quvchilar, shuningdek, ularga taqdim etilgan ma'lumotni tushunishlari kerak va bu kirish mazmunli, dolzarb va real bo'lishi kerak. Shuningdek, u juda ko'p va multimodal bo'lishi kerak, ya'ni 'jonli' yoki yozib olingan og'zaki kiritish, yozma kiritish, imo-ishoralar, ob'ektlar, videolar, fotosuratlar ko'rinishidagi vizual kiritish. turli tadbirlar orqali kirishni faol ravishda qayta ishlash imkoniyati.

CLIL mavzu bo'yicha turli bilim va ko'nikmalarga ega bo'lishni yoqlaydi. Bunda o'quvchilarning yoshi, kognitiv va lingvistik qobiliyatlari bilan belgilanadigan akademik ko'nikmalarni rivojlantirishga alohida e'tibor beriladi. Shuningdek, u chet tilida so'zlashuvchilarga va ularning madaniyatiga ijobiy munosabatni rag'batlantirishga olib keladigan faoliyatni aniq rag'batlantiradigan ijtimoiy-madaniy strategiyalarni o'rgatishga urg'u beradi.

CLIL-da til o'rgatishning asosiy yo'nalishlari:

1. Juda aniq diapazonda tushunish (tinglash va o'qish).
2. Juda aniq diapazonda ko'paytirish yoki ishlab chiqarish (gapirish va yozish).
3. O'quvchilarning maqsadli til ko'nikmalarini oshirish uchun asosan mavzuga oid turli format va shakllardan foydalaniladi.
4. Til me'yorlari ko'proq mexanik nutq formatlari bilan cheklangan (mavzuda)

O'qituvchilar aniq bilish uchun har bir dars rejasini batafsil tuzishlari kerak:

- Talabalar tanlangan mavzu bo'yicha nimani bilishi.
- Talabalar nimani o'rganishi kutilmoqda (mazmun va til).
- Ta'lim maqsadlari nimadan iborat (til, mazmun, muloqot va madaniyat).
- O'quvchilarni qaysi faoliyatga jalb qilish kerak (protseduralar, topshiriqlar va boshqalar).
- Qanday materiallar va resurslar zarur (real va vizual materiallar, masalan kartalar, plakatlar va boshqalar) va haqiqiy materiallarni (masalan, videolar, matnlar, qo'shiqlar va boshqalar).
- Qaysi turdagi baholash tegishli (diagnostik, summativ, formativ) va qaysi foydalanish uchun baholash materiallari.

Tasavvur qiling-a, sizning sinfingizda turli xil o'quvchilar bor:

vizual (ko'rish), eshitish (eshitish), kinestetik (harakatlanuvchi) yoki teginish (tegish) usullarini afzal ko'radiganlar. Quyida har bir o'quvchi turi uchun qo'llashingiz mumkin bo'lgan ba'zi faoliyat va strategiyalar keltirilgan:

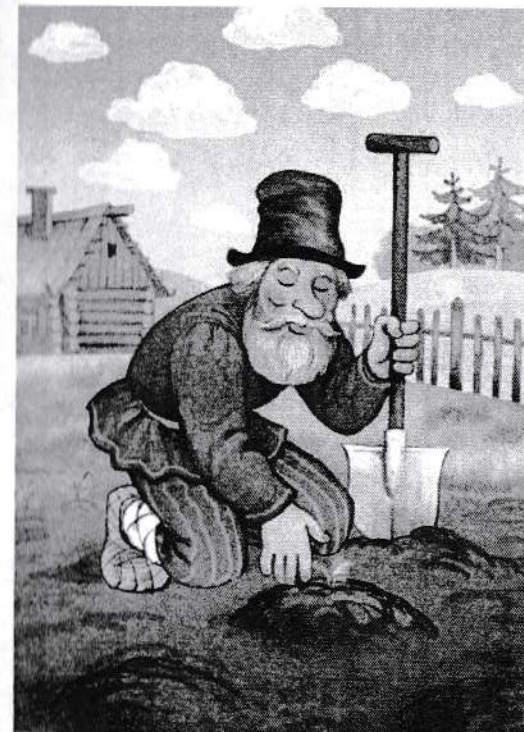
- Vizual sinfda ko'plab ko'rgazmali vositalardan foydalaning. Masalan, devor displeylari, plakatlar, realiya, flesh-kartalar, grafik organayzerlar va boshqalar.

- Eshitish - audio CD va videolar, hikoyalar, qo'shiqlar, jazz qo'shiqlari, yodlash va mashqlardan foydalaning, o'quvchilarga muntazam ravishda juftlik va kichik guruhlarda ishlashga imkon bering.

- Kinestetik jismoniy mashg'ulotlar, musobaqalar, stol o'yinlari, rolli o'yinlar va hokazolardan foydalaning, o'quvchilarning tinch o'tirishlarini talab qiladigan, harakatlanish va faol bo'lishga imkon beruvchi mashg'ulotlarni bir-biridan ajratib turing.

- Taktil stol va karta o'yinlari, namoyishlar, loyihalar va rolli o'yinlar va h.k.lardan foydalaning. Tinglash va o'qish paytidagi mashg'ulotlardan foydalaning. Masalan, talabalardan nutqni tinglayotganda jadvalni to'ldirishni yoki o'qish paytida diagrammani belgilashni so'rang.

Talabalarga rasmga qarab ertakning ketma-ketligini asosiy g'oyasini aytishi kerak. Masalan:

The old man planted turnip seeds on the ground.

The old man didn't pull the turnip.

The old man called the old woman. Neither of them could pull.

Then he called his daughter. They couldn't pull either.

Then he called his puppy. they couldn't pull either.

Finally he called the cat and mouse. They pulled the turnip.

Mana ertakning asosiy g'oyasini aniqlandi. Keyin esa quyidagi topshiriq berish mumkin. Rasmdagi qahramonlardan sholg'om ertagidagi qahramonlarni ajratib aytib bering.

Nazorat uchun savol va topshiriqlar

1. CLIL darsida qanday elementlarni birlashtirishi kerak?
2. O'qituvchilar uchun CLIL darslari qanday xususiyatlarga ega?
3. CLIL-da til o'rgatishning asosiy yo'nalishlarini sanab bering.

7-MAVZU: XORIJIY TILDA MATN TUZISH TARTIBI

Reja:

1. Inklyuziv va korreksion ta'limda CLIL dan foydalanish.
2. Matn mazmunini to'g'ri talqin qilishning tarkibiy xususiyatlari.
3. Matnning turlari va ularning umumiy xususiyatlari.

Tayanch tushunchalar: *matn, yengil matn, ijtimoiy-konstruktivistik, hamkorlikda o'qitish, induktiv yoki deduktiv, badiiy matn, hikoya.*

Inklyuziv va korreksion ta'limda CLIL dan foydalanish o'quvchilarga tildan maqsadli axborotni qayta ishlash, tushunishni muvaffaq qilish va bilimlarni qurishda samarali foydalanish imkonini beradi. Ushbu yondashuv o'rganish ijtimoiy-konstruktivistik va hamkorlikda o'qitish va o'qitish usullariga asoslanadi.

Bu borada foydali vosita interaktiv plakatlar bilan ikki tili sinfni yaratishdir:

barcha vaqt iboralari (taqvim: sana, haftaning kuni, oylar, fasllar, kunning vaqti, yil);

asosiy va tartib raqamlari; eng keng tarqalgan sifatlar (masalan, kulgichlar); maktab nomlari

mavzular; sinf qoidalari to'plami; oziq-ovqat va ichimlik, oddiy hayvonlar bilan bog'liq lug'at,

ob-havo va boshqalar.

Matnlar har qanday ma'lumotni yozib olishga imkon beradigan yozma hujjatlardir. Biroq, uning mazmunini to'g'ri talqin qilish uchun har bir matnning har xil turga javob berishi aniq bo'lishi kerak, demak u o'ziga xos maqsadlar va tarkibiy xususiyatlarga ega bo'ladi.

Matnning qiyinchiliklarini aniqlashda asosiy fikrni etkazish usuli - induktiv yoki deduktiv, taqdim etish shakli - eshitish, audiovizual hisobga olinadi. Bundan tashqari, matnning

muayyan uslub va janrga mosligi, muloqot doirasi hisobga olinadi.

Yuqoridagilarni hisobga olgan holda, turli darajadagi murakkablik darajasida farq qiluvchi uchta matn guruhini ajratish mumkin:

1) Yengil matnlar

Oddiy ketma-ket taqdimot bilan xabar yoki syujetli hikoya janridagi so'zlashuv-adabiy, ilmiy-ommabop va badiiy uslublarning tuzilgan (o'quv) va yarim haqiqiy matnlari;

matn boshida asosiy fikr aniq ifodalangan;

Aloqa sohasi: norasmiy, oddiy monolog yoki dialog shaklida xabar / ma'lumot so'rovi;

2) O'rtacha qiyinchilikdagi matnlar :

Suhbat, xabar, tavsif janridagi so'zlashuv-adabiy, ilmiy-ommabop yoki badiiy uslubdagi autentik va yarim haqiqiy matnlar izchil va sodda taqdimotga ega;

asosiy fikr matn boshida yoki o'rtasida ifodalangan;

Aloqa doirasi: rasmiy va norasmiy; monolog - tavsif/hikoya; dialog - so'roq / tushuntirish; cheklangan miqdordagi hikoyalar qatoriga ega polilog;

3) Qiyin matnlar :

suhbat, intervyu, reportaj, tavsif janridagi publitsistik, ilmiy-ommabop va badiiy uslublarning haqiqiy matnlari;

asosiy fikr matn oxirida ifodalangan yoki aniq ifodalangan;

muloqot sohasi norasmiy, turli hikoyali polilog, dialogdagi monolog.

Shunga qaramay, har xil turdagi matnlar sof holatda kamdan-kam uchraydi, deb tushunish kerak. Matnning har bir turi o'z maqsadlariga erishish uchun boshqasining elementlaridan foydalanishi mumkin. Masalan, rivoyat matnida tavsif elementlari bo'lishi mumkin. Matnning necha turi borligini va ularning umumiy xususiyatlari qanday ekanligini ko'rib chiqamiz.

Badiiy matnlar

Badiiy matnlar - bu estetik maqsadlarda ishlab chiqarilgan

matnlar. Konnotativ til orqali, ya'ni metafora tilidan foydalanib, chuqur haqiqatlarning ramzlari yoki allegoriyalari vazifasini bajaradigan voqealar, g'oyalar, his-tuyg'ular va dialoglar fosh etiladi va ularni har doim to'g'ridan-to'g'ri til orqali tushuntirib bo'lmaydi. O'zining estetik mohiyati tufayli nutq shakli haqida g'amxo'rlik qilish badiiy matnlarda muhim ahamiyatga ega, shuning uchun eng xilma-xil adabiy shaxslar ko'pincha qo'llaniladi: metafora, taqlid, giperbola, paradoks, onomatopeya va boshqalar. Badiiy matnlar quyidagicha tasniflanadi:

Hikoya matni

Bu har qanday fantastik hikoyalar yoki ramziy hikoyalarga tegishli. Ushbu turdagi matnda tavsiflash, dialoglar va boshqalar kabi adabiy manbalardan birgalikda foydalanish mumkin. Uning tuzilishi odatda boshlanishi, rivojlanishi, o'rtasi va oxiriga javob beradi. Badiiy matnlarning eng keng tarqalgan janrlari orasida biz quyidagilarga egamiz:

- Roman
- Hikoya
- Afsona
- Ertak
- Anekdot
- Mif

Lirik matn

Lirik matnlar - bu ilhom va jo'shqinlik bilan yuklangan she'riy tilni ishlatishdan kelib chiqadigan his-tuyg'ular va g'oyalarni ifoda etadigan matnlar, shuning uchun she'r uning asosiy ifodasidir. Qasddan sub'ektivlik uning xarakterli xususiyatlaridan biridir. Lirik matnlar ichida juda ko'p turli xil adabiy janrlar mavjud. Ular orasida biz quyidagilarni nomlashimiz mumkin:

- Madhiya
- Qo'shiq
- Topishmoqlar
- Nasriy she'r.

Reklama matni

Reklama matnlari - iste'molchini ma'lum tovar yoki

xizmatlarni sotib olishga ishontirish uchun mo'ljallangan qisqa matnlar. Uning uzunligi odatda gapdan ko'p emas. Ya'ni, raqamli matnlar turli xil kodlardan foydalanadi, lekin bir xil til tuzilmalarini saqlaydi. Shunday qilib, biz raqamli matnlar orqali Internetda ishlatiladigan barcha turdagi matnlarni tushunamiz va ular adabiy va adabiy bo'lmagan maqsadlarga ega bo'lishi mumkin (odatiy matnlar kabi), lekin ular bundan ham ko'proq.

Raqamli matnlar to'g'ridan-to'g'ri ma'lumotni taqdim etish yoki shaxslararo aloqani osonlashtirish bilan cheklanib qolmasdan, qidiruv tizimlarida indeksatsiya, havolalar, dasturlash tillari va hk kabi funksiyalarni bajaradi.

1 - sinf ona tili va o'qish savodxonligi darsligidagi "Mening oilam" mavzusida o'quvchilar o'z oila a'zolarini inglizcha nomi bilan qisqa axborot matnini ifodalashi mumkin.

WHO IS IN YOUR FAMILY?

1. Listen and repeat.

2. Play Time!

Father

Mother

Grand-mother

Sister

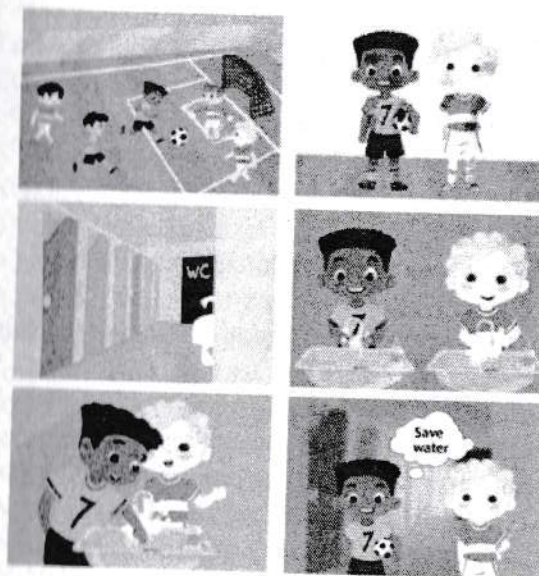

Brother

Grand-father

Chunki o'sha paytda ular ingliz tili darsida oila a'zolarini nomini o'rganishgan bo'ladi. Bu tarzda darsda qo'llanilsa mavzu yanayam mustahkamlanadi.

Our value: Save water!

CLIL metodi funksional tilda qo'llaniladigan grammatik tuzilmalar haqidagi bilimlarni qo'llaydi, lekin u muayyan lug'at mavzulari bo'yicha bilimlarni sinovdan o'tkazmaydi, bundan tashqari, CLIL o'quvchilarga dars davomida til ko'nikmalarini rivojlantirish imkoniyatini beradi. Lug'at va grammatikani egallash imkonini beradi. Biroq, bu usuldan foydalangan holda o'quv faoliyatining asosiy yo'nalishi tilning grammatik tuzilishi emas, balki mavzu mazmunini tushunishdir. CLIL yondashuvi shuni ko'rsatadiki, ko'pchilik o'qituvchilar kontentni o'rgatish paytida grammatikani o'rganmaydilar, chunki mazmun va til birlashtirilgan.

Nazorat uchun savollar

1. CLIL yondashuvi qanday o'qitish usullariga asoslanadi?
2. CLIL yondashuvi o'quvchilarda qaysi ko'nikmalarni rivojlantirishga yordam beradi?
3. CLIL asosida rasmdan foydalanib kichik matn tuzing.

8-MAVZU: FANGA OID LUG'AT VA DIALOG TUZISHGA O'RGATISH USULLARI

Reja:

1. Lug'at tuzishning nazariy va amaliy tamoyillari.
2. Lug'at va uning turlari.
3. CLIL yondashuvi asosida dialog tuzish.

Tayanch tushunchalar: *lug'at, tamoyil, leksikografiya, qomusiy (ensiklopedik) va filologik lug'atlar, izohli lug'atlar, dialog.*

Lug'at - so'z xazinasini, undan o'rinli va maqsadga muvofiq foydalanish inson bilimini kengaytirish, lug'at boyligini oshirishda hamda fikrni to'g'ri va ravon ifodalashda muhim omildir.

So'zlarning biror maqsadda to'planib, tartibga solingan yig'indisi **lug'at** deyiladi. Lug'at tuzishning nazariy va amaliy tamoyillari haqidagi soha leksikografiya (grekcha lexicon - lug'at va grapho - yozaman) deyiladi. Lug'at uzuvchi mutaxassislar leksikograflar deyiladi. Lug'at tuzish tamoyillari va yondashuvikasini ishlab chiqish, leksikografiya ishini tashkil qilish, lug'at tuzish uchun asos bo'ladigan kartotekalar tuzish, ularni sistemalashtirish va saqlash leksikografiyaning vazifasidir.

Lug'atlarning so'zlar va iboralarning qo'llanishini nazariy tadqiq etishda hamda tilga amaliy o'rgatishda ahamiyati katta. Turli turdagi lug'atlar tuzish umummadaniy ahamiyatga egadir. Lug'at alfavit tartibida tuzilib, qulay qo'llanma sifatida xalq ommasiga bilim beradi, madaniy-oqartuv funksiya bajara-di. Shuning uchun ham bu masalaga katta ahamiyat berilmoq-da. Maxsus nashriyotlar, leksikografik muassasalarning tashkil etilganligini shu bilan izohlash mumkin.

Lug'at turlari, so'zlik (lug'atdan izohlanayotgan yoki tarjima qilinayotgan so'z) tarkibi, lug'aviy maqolalar strukturalari kabi

masalalar leksikografik nazariyada asosiy masala hisoblanadi. Lug'atlar, asosan, ikki turga bo'linadi: qomusiy (ensiklopedik) va filologik. Qomusiy lug'atlarda fan, texnika va madaniyatning barcha sohalariga oid tushunchalar izohlanadi. Ularda tabiat hodisalari, ijtimoiy hayotdagi voqealar, mashhur kishilar haqida ma'lumotlar beriladi.

So'zning o'zi haqida faqat uning kelib chiqishini ko'rsatish bilan chegaralaniladi. Shuning uchun bunday lug'atlar tushuncha lug'at deb yuritiladi. Odatda, bunday lug'atlarda rasmlar, karta va sxemalar ham keltiriladi.

Qomusiy lug'atlarda so'z va iboralar alfavit tartibida maqolaning sarlavhasi sifatida qo'yiladi. Qomusiy lug'atlar maqsad va vazifasiga ko'ra ikki xil bo'ladi: umumiy qomusiy (ensiklopedik) lug'at va biror sohaning (qomusiy) lug'ati. Umumiy qomusiy lug'atlarga "Britaniya lug'ati", "O'zbekiston qomusi" misol bo'ladi. Biror sohaning qomusiy lug'atlariga "Adabiyot qomusi". "Pedagogik qomus". "Texnik qomus". "Qishloq xo'jalik qomusi" kabilar kiradi. Qomusiy lug'at SHarqda "Qomus", G'arbda esa "Tezaurus" deb ham yuritiladi.

Filologik lug'atlarda asosiy e'tibor so'zga yoki so'z birikmasiga beriladi va ular har tomonlama izohlanadi. Bunday lug'atlar ham alfavit tartibida tuziladi va izohlanadigan so'z yoki so'z birikmasi sarlavha sifatida keltiriladi.

Filologik lug'atlar ikki xil bo'ladi: umumiy va maxsus filologik lug'atlar. Umumiy filologik lug'atlarda hamma qo'llaydigan so'zlarning izohi beriladi. Bular bir tilli, ikki tilli, ko'p tilli bo'ladi.

Qo'yilgan maqsadga ko'ra bir tilli filologik lug'atlar bir qancha turlarga bo'linadi. Masalan, izohli lug'atlar, maxsus lingvistik lug'atlar: etimologik lug'at, morfem lug'at, frazeologik lug'at, sinonim so'zlar lug'ati, orfoepik lug'at, chappa lug'at, atoqli otlar lug'ati, joy nomlari lug'ati, mashhur yozuvchilar asarlari lug'ati kabilar.

Masalan, izohli lug'atda so'zlarning barcha leksik ma'nolari keng izohlanadi. Har bir so'z izohi kichik maqola shaklida beriladi va izohlanayotgan so'z sarlavha qilib ko'rsatiladi.

Bunga "O'zbek tilining izohli lug'ati", 5 jildli, "Ingliz tilining Oksford izohli lug'ati", 17 jildli "Slovar' sovremennogo russkogo literaturnogo yazg'ka", S.I.Ojegovning bir jildli "Slovar' russkogo yazika" kabilar misol bo'ladi. Olim Usmonov va Renat Doniyorovlarning "Ruscha-internatsional so'zlar izohli lug'ati" shular qatoriga kiritiladi.

Sinonim so'zlar lug'atida sinonimik qatorga kiruvchi har bir so'zning ma'no ottenkalari, stilistik funksiyalari bayon qilinadi. Bunga A.Hojievning "O'zbek tili sinonimlarining izohli lug'ati" misol bo'ladi. etimologik lug'atlarda so'zlarning kelib chiqishi, ularning dastlabki shakli va ma'nosi, til taraqqiyoti davomida ularda yuz bergan o'zgarishlar izohlanadi. SH. Rahmatullaevning "O'zbek tilining etimologik lug'ati" ana shunday lug'atlardir.

Morfemik lug'at so'zlarning qanday morfemalardan tuzilganini alfavit tartibida izohlovchi lug'atdir. Jumladan, *mukofotlanmoq* so'zi mukofot (lan) moq morfemalaridan tuzilgan. (Qarang: A.G'ulomov, A.N.Tixonov, R.Qo'ng'urov. O'zbek tili morfem lug'ati. Toshkent, «O'qituvchi», 1977). Frazеologik lug'atda tildagi frazeologik birliklarning (iboralarning) semantik va grammatik xususiyatlari misollar yordamida izohlanadi. Unda frazeologik omonimlar, sinonimlar va antonimlarni yonma-yon keltirish bir frazeologik iboraning turli variantlarini berish juda foydalidir. Misol: *Ko'ngli qattiq-qattiq ko'ngil. Rahm-shafqati yo'q.* Varianti: *toshko'ngil; toshko'ngilli; tosh-ko'ngil* (ekan)ligi. Sinonimi: *tosh yurak-yuragi tosh.* Antonimi: *ko'ngil (i) bo'sh; ko'ngil(i) yumshoq-yumshoq ko'ngil. O'xshashi: bag'ritosh; mehritosh...*

Fanlardan quyidagicha lug'at tuzishimiz mumkin:

Matematika

Ingliz tilidagi asosiy matematik tushunchalar va ularning vazifalari rus tilidagi kabi. Inglizlar biz bilan bir xil qoidalarga ko'ra bo'linadi, qo'shadi, ko'paytiradi va ayiradi. Keling, ular buni amalga oshirish uchun qaysi tildan foydalanishlarini ko'rib chiqaylik.

Inglizcha	Ruscha	O'zbekcha
<i>Division.</i>	<i>Деление.</i>	
<i>Multiplication.</i>	<i>Умножение.</i>	
<i>Addition.</i>	<i>Сложение.</i>	
<i>Subtraction</i>	<i>Вычитание.</i>	
<i>Add.</i>	<i>Прибавить.</i>	
<i>Divide by</i>	<i>Разделить на.</i>	
<i>Subtract.</i>	<i>Вычесть.</i>	
<i>Multiply by.</i>	<i>Умножить на.</i>	
<i>Times.</i>	<i>Умножить.</i>	
<i>Plus.</i>	<i>Плюс.</i>	
<i>Divided by</i>	<i>Разделить.</i>	
<i>Minus</i>	<i>Минус</i>	

Shunday qilib, suhbatda ikkala variant ham uchrashadi. Ular butunlay teng. Masalan, "31 + 4" deyish uchun inglizlar suhbat davomida ikkala konstruksiyadan ham foydalanadilar: ikkalasi ham "31 plus 4" va "Add 31 to 4".

Har qanday matematik vazifani bajarish uchun ona tilida so'zlashuvchilar: "sum" (topshiriq) deyishadi. Ilmiy nashrlarda bu maqsadda ko'proq rasmiy "muammo" so'zi ishlatiladi. Endi komponentlarning o'ziga o'tamiz, ular yordamida arifmetik amallar bajariladi. Chet so'zlar lug'ati ham terminologik lug'atlarga o'xshab ketadi. Bunda ham, asosan, chet tillardan o'zlashgan so'zlar izohlanadi.

Matematikaning asosiy buyruqlari qanday eshutilishini bilgan holda, ularning tarkibiy qismlarini nomlash siz uchun qiyin bo'lmaydi. Leksik jihatdan bunday so'zlar arifmetik masalalardan olingan, lekin hammasi emas.

<i>Addend</i>	<i>Слагаемое.</i>	
<i>Subtrahend.</i>	<i>Вычитаемое.</i>	
<i>Multiplier.</i>	<i>Множитель.</i>	
<i>Divisor</i>	<i>Делитель.</i>	

Bajarilgan matematik masala natijalari ham o'z belgilariga ega. Bundan tashqari, har bir harakat uchun rus tilidagi kabi atama mavjud.

Total.	Сумма сложения.	
Difference.	Итог вычитания.	
Product.	Результат умножения	
Quotient R Remainder	Частное и остаток от деления.	

Har qanday muammoni hal qilishda ko'pincha maxsus terminologiya kerak bo'ladi. U nafaqat nazariy natijani, balki bajarilgan mashqdan olingan sonni ham ko'rsatadi.

Matematik amallar shartlari

Biz bo'lish yoki ayirish paytida biz har doim qandaydir jami bilan qolamiz. Buni rus tilida qanday tushuntirish maktab kursidan ma'lum. Tovush va imlo bo'yicha ingliz terminologiyasi biznikidan bir oz farq qiladi, lekin bir xil ma'noni anglatadi.

Derivative of. / Производное от.

Remainder. / Остаток.

Even number. / Четное число.

Common denominator. / Общий знаменатель.

Decimal number. / Десятичное число.

Square root of. / Квадратный корень из.

Percentage. / Процент.

Cube root of. / Кубический корень из.

Fraction. / Дробь.

Denominator. / Знаменатель (нижняя дробная часть).

Numerator. / Числитель (верхняя дробная часть).

Bu so'zlarning barchasi mos yozuvlar doirasini o'rnatish ("mos yozuvlar ramkasi") yoki tenglama ("tenglama") qilish uchun zarurdir. Lekin ular alohida-alohida emas, balki sintaktik to'plamda ishlatiladi. Matematika bo'yicha jumlar ingliz tilining standart qoidalariga muvofiq tuzilgan. Ammo ba'zi mashqlarni tushuntirish uchun sizga professional lug'at kerak.

Barqaror matematik burilishlar

Ular nafaqat og'zaki muloqot, balki yozma nutq uchun ham foydalidir. Barcha konstruksiyalar rasmiy va neytral rangga ega, shuning uchun ular ilmiy nashrlarda va professional mavzudagi suhbatda teng darajada qo'llaniladi.

Write an equation. / Написать уравнение.

Look for a pattern. / Искать закономерность.

Poll. / Подсчитывать.

Clarify thinking. / Пояснить рассуждение.

Formulate conclusions from graphs. / Сделать выводы на основании графиков.

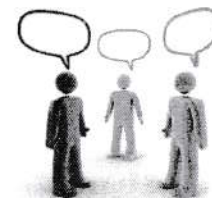
Use manipulatives. / Использовать счётный материал.

Round a number. / Округлить число.

To extract a root. / Извлекать корень из.

Raise to a power to. / Возводить в степень.

Count backwards — count on. / Считать в порядке убывания — в порядке возрастания

Dialog (yunoncha: dialogos — suhbat) — nutq turi; ikki yoki undan ortiq shaxsning bir-biriga qaratilgan nutqi.

Dialog nutq shakllaridan biri bo'lib, unda har bir fikr to'g'ridan-to'g'ri suhbatdoshga qaratilgan bo'ladi. Dialogik nutqning sintaktik qurilishi monologik nutqqa qaraganda soddaroq tuziladi. Dialog fikrlarning qisqaligi bilan ajralib turadi. Unda suhbatni davom ettirish uchun eng zarur narsalargina ifodalanadi. Voqealar keng izohlanmaydi.

Dialog - bu muloqotning tabiiy shakli, u asosiy hisoblanadi. Shuning uchun, og'zaki nutqda bu shakl eng keng tarqalgan. Ammo dialog (ta'rifi yuqorida berilgan) jurnalistik, ilmiy va rasmiy ish nutqlarida ham mavjud.

Matn mazmuni asosida partadoshingiz bilan dialog tuzing.

«Salom. (Salom/Xayrli tong/Xayrli kun/Xayrli kech)

«Salom. -Ismingiz nima?

«Mening ismim Mariya. Siznikini ham; siznikichi?

«Mening ismim Diana.

«Hey. (Salom / Xayrli tong / Xayrli kun / Xayrli kech)

«Salom.

-Isming nima?

-Mening ismim Mariya. Sizchi?

-Mening ismim Diana.

Bu boshlash uchun eng oson variant. Siz suhbatni yanada rivojlantirishingiz mumkin, masalan:

-Yoshingiz nechida?

-Men besh yoshdaman. Va siz necha yoshdasiz?

-Men olti yoshdaman.

-Yoshingiz nechida?

-Men besh yoshdaman. Va siz necha yoshdasiz?

-Men olti yoshdaman.

-Ingliz tilida gapira olasizmi?

-Ha men. Ingliz tilida gapira olasizmi?

-Ha men.

-Ingliz tilida gapirasizmi?

-Ha. LEKIN ingliz tilida gapirasizmi?

-Ha.

Siz ushbu kengaytmadan ham foydalanishingiz mumkin:

-Qayerliksiz?

-Men Moskvadanman. Sizchi?

-Men Londondanman.

-Qayerdan san?

-Men Moskvadanman. Sizchi?

-Men Londondanman.

2-sinf uchun variantlar:

-Oilangizda nechta odam bor?

-Mening oilamning 4 nafar a'zosi bor. Onam, otam, men va katta singlim. Sizchi?

-Mening otam, onam bor. Mening opalarim yoki ukamlarim yo'q.

-Bu mening onam Tanya va bu mening otam Vadim.

Mening singlim Olya. U allaqachon maktabga boradi.

-Onamning ismi Alina, otamning ismi Nikita.

-Oilangizda nechta odam bor?

-To'rt kishimiz. Onam, dadam, men va mening katta singlim. Va sizda qancha?

-Mening onam va dadam bor. Mening singillarim yoki ukam yo'q.

-Bu mening onam Nigora va bu mening otam Abror. Mening singlim Omina. U allaqachon maktabga boradi.

-Onamning ismi Alina, otamning ismi Nazira.

3-sinf o'quvchilari uchun siz dialog va o'yinni birlashtira olasiz "Men ko'k narsani ko'raman ...". Misol uchun:

-Qizil narsani ko'ryapman...

-Bu olma. Bu sochiq. Bu poyabzal.

-Men yashil narsani ko'raman ...

-Bu gul. Bu palto.

-Men sariq narsani ko'ryapman ...

-Bu to'p.

-Qizil narsani ko'ryapman...

-Bu olma. Bu sochiq. Bu botinka.

-Men yashil narsani ko'raman ...

-Bu gul. Bu palto.

-Men sariq narsani ko'ryapman ...

-Bu to'p.

Hayvonlar haqida gapirish sizga to'g'ri lug'atni tezda o'rganishga yordam beradi.

-Uy hayvoningiz bormi?

-Ha, menda kalamush bor. Uning ismi Bonni. Uy hayvoningiz bormi?

-Menda allaqachon ikkita it va baliq bor.

-Ularning isimlari nima?

Mening itlarimning ismlari Dilli va Tisha, mening baliqlarim esa Loopy deb ataladi.

-Uy hayvoningiz bormi?

-Mendakalamushbor. UningismiBonni. Uyhayvoningizbormi?

-Menda allaqachon ikkita it va baliq bor.

-Ularning isimlari nima?

Mening itlarimning ismlari Dilli va Tisha, baliqlarimning ismi esa Loopy.

Mavzuning yaxshi varianti - sevimli mashg'ulot. Misol uchun:

-Futbolni yoqtirasizmi?

-Ha men. Mening sevimli futbol jamoasi - "Barselona".

Sizchi?

-Men .. mayman. Men basketbol va tennisni yaxshi ko'raman. O'qish haqida nima deyish mumkin?

-Men o'qishni yaxshi ko'raman. Men haftada bir nechta kitob o'qiyman. Va siz o'qishni yoqtirasizmi?

-Men .. mayman. Men filmlar tomosha qilishni yaxshi ko'raman. Mening sevimli filmlarim "Garri Potter" va "Yulduzli urushlar".

-Futbolni yoqtirasizmi?

-Ha. mening sevimli futbol jamoasi Barselona. Sizchi?

-Yo'q. Men basketbol va tennisni yaxshi ko'raman. O'qish haqida nima deyish mumkin?

-Men o'qishni yaxshi ko'raman. Men haftada bir nechta kitob o'qiyman. O'qishni yoqtirasizmi?

-Men emas. Men kino tomosha qilishni yaxshi ko'raman. Mening sevimli filmlarim Garri Potter va Yulduzli urushlar.

Avvalgisiga qo'shimcha ravishda siz quyidagilarni qo'shishingiz mumkin:

-Yozni qanday o'tkazdingiz?

-Biz dengizga bordik. Shahar go'zal edi va dengiz juda issiq edi. Sizchi?

-Qishloqda bobom va buvim bilan birga edim. Akam bilan futbol o'ynadik, ko'lda suzdik.

-Yozni qanday o'tkazdingiz?

-Biz dengizga bordik. Shahar go'zal va dengiz juda issiq. Sizchi?

-Men qishloqda edim buvi va bobo. Akam bilan futbol o'ynadik, ko'lda suzdik.

Nazorat uchun savol va topshiriqlar

1. Leksikografiya qanday ma'noni anglatadi?
2. Qomusiy (ensiklopedik) va filologik lug'atlarga haqida gapirib bering.
3. CLIL asosida suhbatdoshingiz bilan dialog tuzing.

9-MAVZU:

INKLYUZIV VA KORREKSION TA'LIMDA SIENCE FANLARINI CLIL TEXNOLOGIYASI YORDAMIDA O'QITISH.

Reja:

1. PQ-4805-son qarori mazmuni
2. Tabiiy fanlarni o'qitishning maqsad va vazifalari
3. SCIENCE fanini CLIL yondashuvi asosida tashkil etish.

Tayanch tushunchalar: ta'lim, innovatsiya, tabiiy fan, science, milliy o'quv dasturi, darslik.

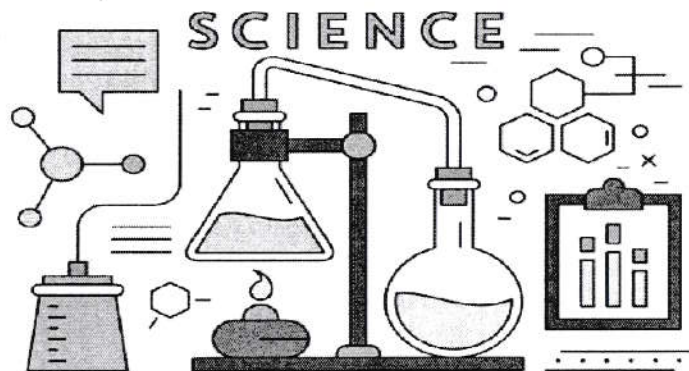
O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 12-avgustdagi PQ-4805-son qarorining 5-ilovasi "2020 — 2025 yillarda kimyo va biologiya yo'nalishida uzluksiz ta'lim sifatini hamda amalga oshirilayotgan ilmiy-tadqiqotlar va innovatsiya ishlari natijadorligini oshirish bo'yicha maqsadli dastur" ning 6-bandida 1- 6 sinflarda atrofimizdagi olam, tabiatshunoslik, geografiya, biologiya, fizika fanlari o'rniga tabiiy fan (science) ni yagona fan sifatida tajriba-sinov tariqasida o'qitishni bosqichma-bosqich joriy etish bo'yicha quyidagi vazifalar:

1. Milliy o'quv dasturi va o'quv rejaga tegishli o'zgartirishlar kiritish.
2. Tabiiy fan uchun darsliklarni yaratish guruhini shakllantirish.
3. Tabiiy fan uchun darsliklar yaratish.
4. O'qituvchilarning yagona fan bo'yicha bilimlarini hamda uslubiy ko'nikmalarini yaxshilash bo'yicha bo'yicha malakasini oshirish.
5. Tabiiy fanlarni 2021-2022 o'quv yilidan boshlab bosqichma bosqich amaliyotga joriy etish.

Mazkur qaror ijrosini ta'minlash va ushbu fanni bosqichma-bosqich joriy qilish maqsadida 2021-2022-o'quv yilida umumiy o'rta ta'lim muassasalarining faqatgina 1-2-sinflarida "Atrofimizdagi olam" fani o'rniga «Tabiiy fanlar» (Science) joriy etildi. Mazkur fan kelgusi o'quv yillarida boshqa sinflarga ham

bosqichma-bosqich joriy etiladi.

Tabiiy fan – bu dalillarga asoslangan tizimli metodologiyaga rioya qilgan holda tabiiy va ijtimoiy dunyoni bilish va tushunishga intilish hamda shu bilimlarini amaliyotga tadbiiq etish.

Tabiiy fanlar o'z ichiga biologiya, geografiya, fizika va astronomiya, kimyo, matematika o'quv fanlarini qamrab oladi hamda ularning o'zaro integrasiyasini ta'minlaydi.

Tabiiy fanlar - kuzatuv va tajribalarga, dalillarga asoslanib, tabiat hodisalarini tasvirlash, bashorat qilish va tushunish bilan shug'ullanadigan fan.

Tabiiy fanlarni o'rganishda o'quvchilar olamning yaxlit, ajralmas, bir butunligini anglaydi, ilmiy dunyoqarashini shakllantiradi, tadqiqotchilik ko'nikmalari rivojlanadi, kompetentligi shakllanadi.

Tabiiy fanlardan milliy o'quv dasturini yaratishda rivojlangan davlatlarning **(Finlandiya, Singapur, Yaponiya, Buyuk Britaniya, AQSh, Rossiya, Belorussiya)** tajribalari mutaxassislar va amaliyotchi o'qituvchilar tomonidan o'rganildi va tahlil qilindi.

Tabiiy fanlar alohida predmet sifatida o'qitish 1- sinfdan boshlanadi. O'quv materiali - «Tabiat jismlari», «O'simlik va hayvonot olami», «Sog'ligimizni saqlaymiz» va «Ekologiya» mavzulariga birlashtirilgan. Tabiiy fanlar bo'yicha dastur kichik yoshdagi maktab o'quvchilariga faqat jonajon tabiat go'zalligi va boyliklarinigina emas, balki respublikamizning tabiatini o'rganishga ham ham imkon beradi. Tabiiy fanlarni o'qitishda o'quvchilarning ilmiy-tabiiy dunyoqarashlarini shakllantirish va kengaytirish, mantiqiy fikrlashga o'rgatishda har bir dars mavzuyini bayon qilishga e'tibor beriladi. O'quvchilar topshiriqlarni individual bajarish jarayonida ularning aqliy faoliyati jalb etiladi, o'z bilimi, kuchi va qobiliyatiga bo'lgan ishonch ortadi. Buning natijasida har bir shaxs o'z imkoniyati darajasida rivojlanadi. Shu tarzda tashkil etilgan bilish faoliyatida vaqtdan unumli foydalaniladi. Pirovard natijada ta'lim samaradorligi ortadi. Ta'limning zamonaviy pedagogik texnologiyalaridan foydalanib o'tiladigan darslarda o'quvchilarning bilish faoliyati individual tarzda tashkil etiladi.

TABIY FANLAR

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Kimyo va biologiya yo'nalishlarida uzluksiz ta'lim sifatini va ilim-fan natijadorligini oshirish chora-tadbirlari to'g'risida" 2020-yil 12-avgustdagi PQ-4805-son qarori

"2020-2025-yillarda kimyo va biologiya yo'nalishida uzluksiz ta'lim sifatini hamda amalga oshirilayotgan ilmiy-tadqiqotlar va innovatsiya ishlari natijadorligini oshirish bo'yicha maqsadli dastur"ining 6-bandi

1-6-sinflarda atrofimizdagi olam, tabiatshunoslik, geografiya, biologiya, fizika fanlari o'rniga tabiiy fan (Science)ni yagona fan sifatida 2021-2022-o'quv yilidan boshlab tajriba-sinov tariqasida o'qitishni bosqichma-bosqich joriy etish

MALAKA TALABLARI

1. Tabiiy, ijtimoiy-iqtisodiy jarayon hamda hodisalarni kuzatish, aniqlash, tushunish va tushuntirish kompetensiyasi

2. Geografik obyektlar, joy nomlarini to'g'ri qo'llay olish kompetensiyasi

3. Globus, geografik atlas va xaritalardan amaliyotda foydalana olish kompetensiyasi

4. Tabiatni muhofaza qilish va ekologik madaniyat kompetensiyasi

Endilikda barcha umumta'lim maktablarida 1-6-sinflar uchun mo'ljallangan hamda bir nechta fan: kimyo, geografiya, biologiya va fizika fanlarining boshlang'ich tushunchalarini o'zida birlashtirgan Tabiiy fanlar darslari yo'lga qo'yiladi.

Ta'lim tizimida shu vaqtga qadar Science fani xususiy maktablar hamda Prezident maktablarida o'qitib kelinayotgan edi. Endilikda barcha umumta'lim maktablarida bir nechta fan: Atrofimizdagi olam, Tabiatshunoslik, Geografiya, Biologiya hamda Fizika fanlarining boshlang'ich tushunchalarini o'zida birlashtirgan Tabiiy fanlar darsligi o'qitiladi.

Umumiy o'rta ta'limning 1-6-sinflari uchun mo'ljallangan

Science fani bir nechta fanlarni birlashtirgan va STEAM tizimi asosida ko'plab ijtimoiy, iqtisodiy fanlar bilan integratsiyani ta'minlagan. Ushbu darslikning quyidagi ustuvorliklari mavjud:

- bilim va ko'nikmalarni spiralsimon usulda oddiydan murakkabga tomon rivojlantirib borish ko'zda tutilgani hisobiga o'quvchilarga olamning yaxlit, ajralmas, bir butunligini anglashga yordam beradi;

- yaratilayotgan darslikka har bir bobning mavzusidan kelib chiqib, sodda kundalik turmushda uchraydigan qiziqarli mavzular, tajribalar kiritildi. Endi bolalar "O'quv loyihasi" deb nomlangan amaliy mashg'ulotda o'zlari kichik tajribalar o'tkazib ko'rishadi. Masalan, 1-sinflarga 1 o'quv yili uchun 1 ta amaliy topshiriq, gul ekish va uni parvarishlash vazifasi berilgan. O'quvchilar o'zlari ekan guldagi o'zgarishlarni yil davomida kuzatib, natijani daftarlariga qayd etib boradilar, ustozlari va sinfdoshlari bilan o'rtoqlashadilar;

- an'anaviy yondashuvga asoslangan darsliklarda avval matn, keyin savollar berilgan bo'lsa, Science darsligida o'quvchining mantiqiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirish maqsadida avval savollar berilib, keyin matn keltirilgan. Ma'lumotlarning aksariyat qismi esa matn emas, rasm yoki illyustratsiyalar ko'rinishida. Bu bolalarda har xil manbalarni tushuna olish, mavzuga ijodiy yondashish ko'nikmasini shakllantiradi;

- darslik materiallarining audio va video variantlari ham mavjud bo'lib, ular ilk bor AR to'ldirilgan borliq tizimiga joylashtirildi. Agar smartfon darslik muqovasidagi QR kodga tutilsa, bolalar o'zlari o'rganayotgan obyektning harakatlanib turganini ko'rishlari, tovushini eshitishlari yoki o'sha obyektning boshqa xususiyatlari bilan tanishishlari mumkin bo'ladi.

Tabiiy fanlar bo'yicha o'quv va axborot matnlarini tushunish uchun o'qish va matn bilan ishlash qobiliyati ham talab qilinadi. O'quvchi atamalarini, tabiiy hodisalar va ob'ektlarning nomlarini talaffuz qilishni o'rganishi kerak.

Tabiiy fanlarni o'qitishning asosiy maqsadi – olamning

ilmiy manzarasi haqidagi tasavvurni yaratish; bilimning ilmiy usulni o'zlashtirish va uni zamonaviy inson qadriyatlar tizimiga kiritish.

Tabiiy fanlarni o'qitishning vazifalari:

- o'quvchilarda tabiiy-ilmiy dunyoqarashni shakllantirish;
 - o'quvchilarga materiya tuzilishning birligini, universialligini, tabiat qonunlarining tub mohiyatini anglatish;
 - bilishning ilmiy (kuzatish, tajriba o'tkazish) metodlarni o'zlashtirish;
 - o'quvchilarda ilmiy madaniyatini tarbiyalash;
 - olingan bilimlarini kundalik hayotda qo'llash;
 - o'z turgan olamda yo'nalish olish ko'nikmalarini egallash;
 - shaxsning kognitiv, axloqiy, hissiy fazilatlarini rivojlantirish;
- o'quvchilarda tabiatni asrashda muhim bo'lgan ijobiy fazilat (munosabat va qadriyat)larni hamda ekologik bilim va madaniyatini shakllantirish.

Kontekstlar:

- shaxsiy;
- mahalliy/milliy;
- global.

Tabiiy fanlar bo'yicha savodxonlik kompetensiyalari:

- hodisalarni ilmiy jihatdan tushuntirish;
- ilmiy tadqiqotlarni loyihalash va baholash;
- ma'lumotlar va dalillarni ilmiy talqin qilish.

Bilimlar:

- fanning mazmuniga oid;
- metodologik;
- epistemik.

Munosabat:

- tabiiy fanlarga qiziqish;
- tadqiq etilayotgan masalaga ilmiy yondashish;
- atrof-muhit bilan bog'liq masalalardan xabardorlik.

ILMIY XABARDORLIK KOMPETENSIYASI:

- ✓ nazariy bilimlar asosida turli tabiiy obyektlar, hodisa va jarayonlarning o'ziga xos xususiyatlarini biladi, tasavvur qiladi va mohiyatini tushunadi;

✓ kundalik hayotda kuzatadigan tabiiy hodisa va jarayonlarni tabiiy fanlarga oid atamalar, tushunchalar hamda umumiy qonuniyatlarni olgan bilim, ko'nikma va malakalariga tayanib tushuntiradi, amalda qo'llaydi;

✓ turli axborot manbalarida berilgan ma'lumotlarni tahlil qiladi, saralaydi, ulardan ta'limiy maqsadlarda foydalanadi va muloqot jarayonida bildirilgan fikrlarni tushunadi, mustaqil va ijodiy fikrlaydi;

✓ jamiyatda ro'y berayotgan ijtimoiy-iqtisodiy, fan-texnika yangiliklaridan xabardor bo'ladi hamda o'z faoliyatini kreativ rivojlantira oladi;

✓ salomatlik va sog'lom turmush tarzining nazariy hamda amaliy asoslarini biladi.

turli tadqiqotlarni rejalashtiradi, loyihalashtiradi, amalga oshirish usullarini taklif etadi.

AMALIY KOMPETENSIYA

➤ tabiiy fanlardan egallagan bilim, ko'nikma va malakalaridan shaxsiy, kasbiy va ijtimoiy faoliyatlarida vujudga keladigan muammolarni hal etishda qo'llay oladi;

➤ tabiiy fanlarga oid tadqiqotlarni amalga oshirish usullaridan foydalanadi;

➤ hodisalarni kuzatadi, taqdimotlar, tajribalar o'tkazadi va zaruriy kattaliklarni asboblari (sekundomer, tarozi, o'lchov tasmasi, termometr va h.k.) yordamida o'lchaydi, hisoblash ishlarini bajaradi;

➤ turli jihozlarni ishlatishda xavfsizlik qoidalariga rioya qiladi va oqilona foydalanadi;

➤ Turmush sharoiti va yashash hududining tabiiy rivojlanishiga amaliy ko'nikmalarini safarbar etadi;

➤ atrof muhit va ekologiyaga salbiy ta'sir etuvchi omillarni bartaraf etadi hamda asraydi va o'z faoliyatida sog'lom turmush tarziga amal qiladi;

➤ kundalik faoliyatida ijodiy va mantiqiy fikrlab, o'zining intellektual rivojlanishini ongli rejalashtiradi, o'quv faoliyati natijalarini nazorat qiladi va baholaydi.

XXI ASR KO'NIKMALARI

Fundamental bilimlar

O'quvchilar egallagan ko'nikmalarni kundalik turmushda, hayotiy vaziyatlarda qay tarzda qo'llaydilar

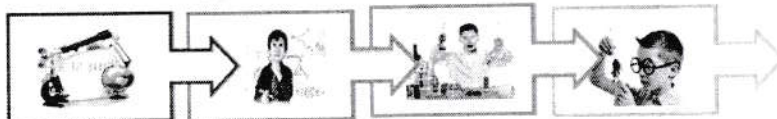
Murakkabmaqsadlarni hal qila olish ko'nikmalari

Tanqidiy fikrlash
Kreativlik
Muloqot
Hamkorlik

Shaxsiy fazilatlar

Qiziquvchilik
Tashabbuskorlik
Maqood sari intilish
Moslashuvchanlik
Liderlik
Xabardorlik

AMALIY MASHG'ULOT

01

Fanni chuqur o'rganishga yordam beradi.

03

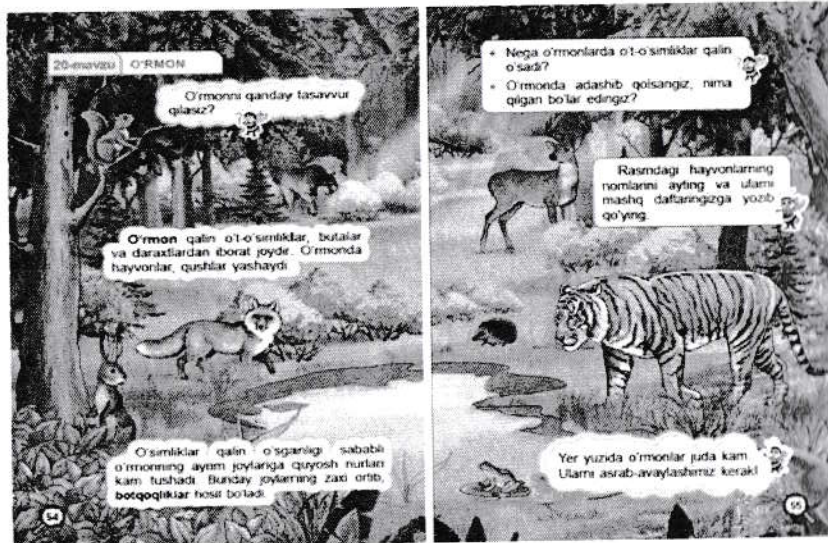
O'quvchining ijodkorlik qobiliyatini namoyon qiladi.

02

Muammoni hal qilish orqali o'quvchilar bilimi mustahkamlanadi.

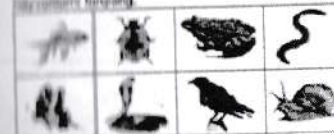
04

Nazariy olgan bilimni real hayotda qo'llashga o'rgatadi.

3-variant HAYVONLARNING XILMA XILLIGI

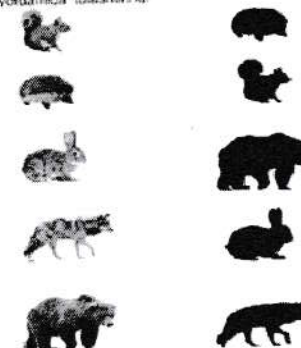
1-topshiriq. Umurtali (+) va umurtasiz (-) hayvonlarni farqlang.

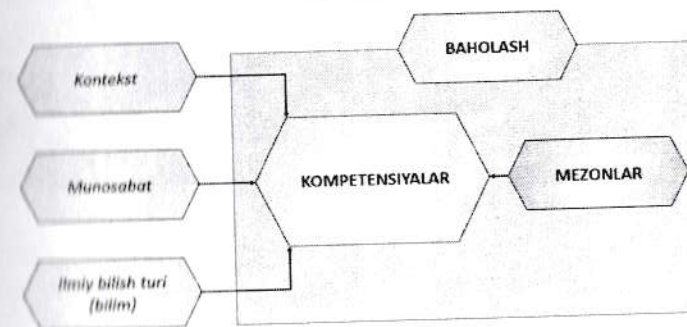
2-topshiriq. Grafik diktant. Ustun bo'ylab harf-larni rang.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43	44	45	46	47	48	49	50	51	52	53	54	55	56	57	58	59	60	61	62	63	64	65	66	67	68	69	70	71	72	73	74	75	76	77	78	79	80	81	82	83	84	85	86	87	88	89	90	91	92	93	94	95	96	97	98	99	100
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	-----

3-topshiriq. Hayvonlarning soyasini teping va chiziq yordamida tutashiring.

XALQARO KONTEKSTDA TABIIY-ILMIY SAVODXONLIKNI BAHOLASH MODELI

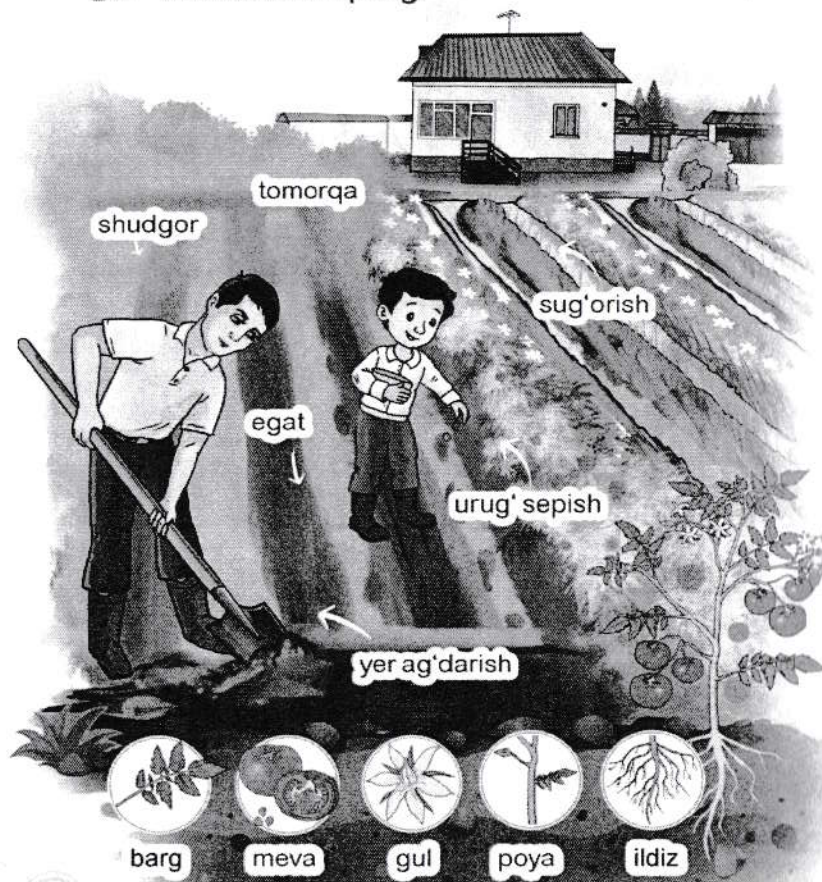

FOYDALI SABZAVOTLAR

Rasmga qarang. Tasvirlangan narsalarni muhokama qiling.

IS IT A FRUIT OR A VEGETABLE?

1. Listen and repeat.

2. Play Time!

Cherry

Apple

Banana

Cucumber

Carrot

Tomato

3. Listen and circle.

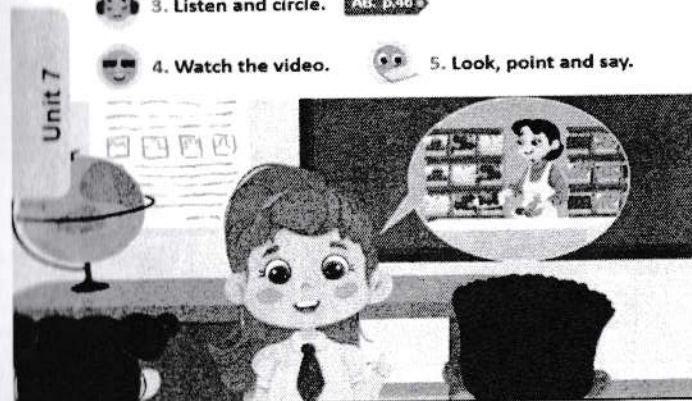
AB, p.46

4. Watch the video.

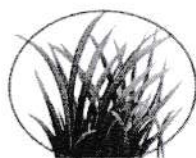

5. Look, point and say.

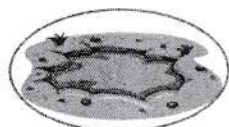

Space

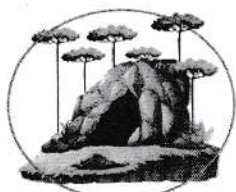
Food

Water

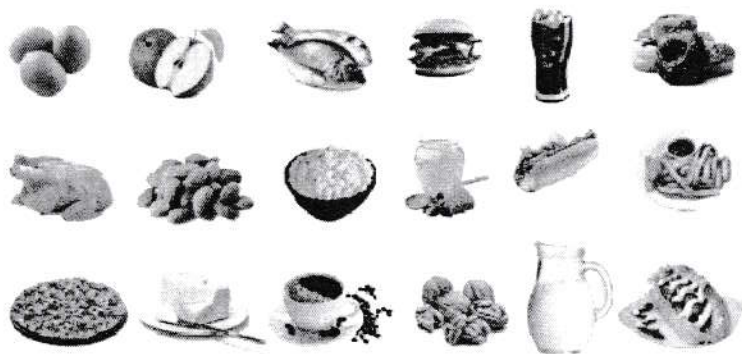

Air

A place to live

2. Mahsulotlarni sog'liq uchun foydali yoki zararlilga ajrating.

Nazorat uchun savol va topshiriqlar

1. 2020-yil 12-avgustdagi PQ-4805-son qarori haqida ma'lumot bering.
2. Tabiiy fanlar o'z ichiga qaysi fanlarni oladi?
3. SCIENCE fani bo'yicha kompetensiyalar mazmunini gapirib bering.
4. CLIL yondashuvi asosida tabiiy fanlarga oid lug'at tuzing.

10-MAVZU: TEXNOLOGIYA DARSLARIDA CLIL YONDASHUVIDAN FOYDALANISH

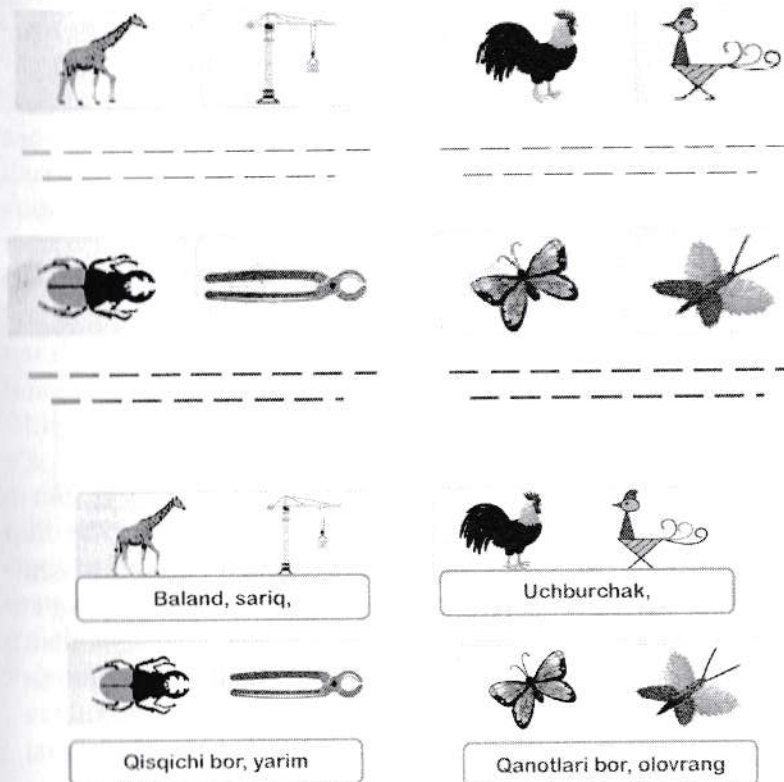
Reja:

1. Texnologiya o'quv fanini o'qitishning maqsad va vazifalari.
2. Texnologiya faniga oid tayanch va fanga oid kompetensiyalar.

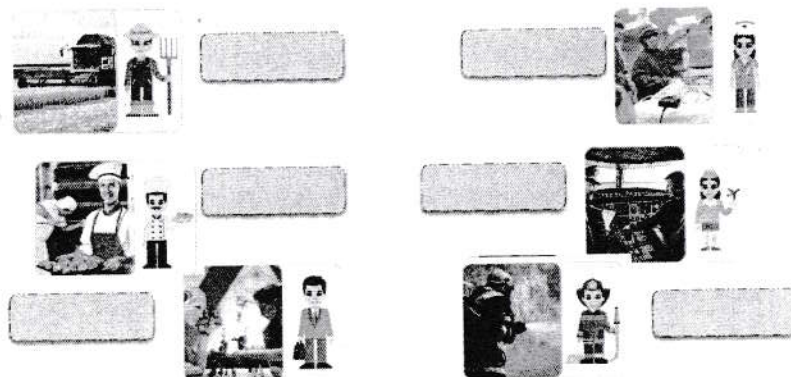
Tayanch tushunchalar: *texnologiya, bilim, ko'nikma, malaka, jarayon, materiallar, kompetensiya.*

Umumiy o'rta ta'lim muassasalarida texnologiya o'quv fanini o'qitishning asosiy maqsadi - o'quvchilarda texnik-texnologik hamda texnologik jarayon davomida bajariladigan operatsiyalar yuzasidan olgan bilim, ko'nikma va malakalarini **mustaqil** amaliy faoliyatida qo'llash, kasb-hunar tanlash, milliy va umuminsoniy qadriyatlar asosida ijtimoiy munosabatlarga kirisha olish kompetensiyalarini shakllantirishdan iborat.

Umumiy o'rta ta'lim muassasalarida texnologiya o'quv fanini o'qitishning asosiy vazifalari: materiallar va ularning xossalari, xususiyatlari hamda texnik obyekt va texnologik jarayonlarga oid ma'lumotlarni o'rganish; texnik obyekt hamda texnologik jarayonlarda maxsus va umummehnat operatsiyalarini bilish; texnologik jarayonlarni boshqarish, maxsus va umummehnat operatsiyalarini amaliyotda qo'llay olish; texnik va kreativ fikrlashni, intellektual qobiliyatlarini shakllantirish; texnologik jarayon va tayyorlangan mahsulotlarni bajarish ketma-ketligi hamda **mahsulot** sifatini tahlil qila olish;

Texnologiya va kasblar bilan tanishamiz

1. Siz kundalik turmushda qanday texnologiyalardan foydalanasiz?
2. Zamonaviy texnologiyalar kishilar mehnatini qanday yengillashtiradi?

Kir yuvish mashinasi, Changyutgich, muzlatgich, gaz plitasi, kompyuter, konditsioner, televizor, telefon

Bolaga to'g'ri yondashuv orqali unda bajargan ishi boshqalarga yoqishi yoki yoqmasligi, to'g'ri yoki to'g'ri emasligini tahlil qilish, o'zini o'zi baholay olish, o'ziga ishonish kabi xususiyatlarni hosil qilish lozim. Shundagina u o'z ustida ishlaydi, izlanadi, kreativ fikrlaydi, tahlillardan to'g'ri xulosa chiqarib, muammolar yechimini topadi. Bularning hammasi bola kreativ bilimining tabiiy ravishda rivojlanishiga, unda ijodiy bilim va ko'nikmalarning hosil bo'lishiga poydevor bo'ladi. Aksariyat bolalarda fikrlash qobiliyati tug'ma bo'ladi. Bu esa o'qituvchi bergan bilimning tez o'zlashtirilishiga, faollikka

sabab bo'ladi. Nazariy bilimlarni puxta o'zlashtirish amaliy ko'nikmalarni bilish bilan chambarchas bog'liqdir.

Nazariy bilimlar chizma chizish, modelashtirish, konstruksiyalash orqali amaliyotga tatbiq etiladi. Masalan, quruvchilik va konstruksiyalashni olaylik. Boladan quruvchilik haqida so'rasangiz, darhol ko'z oldiga osmono'par bino, inshootlarni keltiradi hamda uyida bor o'yinchoq, kubik, qog'oz, kartonlardan foydalanib, tasavvuridagi uyni quradi. Yasagan uylarini qavatlarini mustahkam bo'lishi uchun qo'shimcha materiallardan foydalanadi. Bunday yondashuvni qo'llab-quvvatlash uchun kasbiy ijodkorlikka chorlash muhim ahamiyat kasb etadi.

Turli imkoniyatlarning birgalikda mavjud bo'lishi yoki birgalikda ishlatilishi, o'z navbatida, kreativlik va innovatsiyaning asosi bo'lib xizmat qiladi. Birinchi bosqichda o'quvchi uchun darslik, jurnal, ensiklopedik nashrlar va hayotda uchragan voqea-hodisalar yordamchi vosita hisoblanadi. O'quvchi olgan bilimlariga tayanib, mahsulot eskizini yaratadi. Kerakli ish qurollari va materiallardan chizma chizadi, loyihalaydi va konstruksiyalaydi. Ikkinchi bosqichda ishning borish tartibiga qarab, mustaqil amaliy mashg'ulot tashkil etiladi. Uchinchi bosqichda esa bajarilgan ish tahlil qilinadi. Kamchiliklar ustida ishlanadi. Namuna loyiha ishi bilan solishtiriladi. Bola o'zini o'zi baholaydi. Natijada, o'quvchilarda o'z kuchiga ishonch hissi ortadi. O'z oldiga qo'ygan maqsadlariga erishish uchun harakat qilib har bir sinovdan so'ng modelni takomillashtirib boradilar. Oxirida barcha muammolarni o'z kuchlari bilan yengib, o'ylagan maqsadlariga erishadilar. Bu esa o'quvchilar uchun ruhlantirish, g'alaba va quvonch demakdir. Har bir g'alaba ularni yanada yuksak marralar sari ruhlantiradi.

Kommunikativ kompetensiya:	A1 texnologiya faniga oid atamalarni muloqot jarayonida qo'llay olish; tayyorlanadigan buyum ko'rinishini sodda bayon qilish; mavzu bo'yicha savollar berish hamda savollarga javob berish; muloqotda muomala odobiga rioya qilish, suhbatdoshining fikrini tinglay olish, o'z fikrini tushuntira bilish.
	A1+ maktabda, ko'chada, uydagi turli vaziyatlarda o'zini tuta olish muloqotga kirishishda muomala madaniyatiga rioya qilish; olgan bilimlari asosida mustaqil fikr yuritish; yasalgan buyumlarga mustaqil ravishda munosabat bildirish.
Axborotlar bilan ishlash kompetensiyasi:	A1 texnologiya faniga oid televizor, radioda berilgan eshittirishlarni ko'rish, o'rganilgan ish usullarini bajarish, jurnal va gazetalarda berilgan ma'lumotlarni o'rganib borish.
	A1+texnologiya faniga oid atamalarni topishda media vositalardan foydalanib, didaktik topshiriqlarni bajarish axborot manbalaridan (televizor, radio, audio-video yozuv, telefon) foydalana olish; fayllarni ochishda media-madaniyatga rioya qilish.

O'zini o'zi rivojlantirish kompetensiyasi:	A1 texnologiya fanini o'rganish; amaliy ishni bajarishda tozalikka rioya qilish, kattalarni gapiga quloq tutish, "Mohir qo'llar" to'garagida fanlarni o'qib-o'rganish, mehnatsevarlik, to'g'rilik, hurmat qilish kabi sifatlarga ega bo'lish; to'g'ri so'z bo'lish, o'rtoqlarining xatosini tushuntirish, kattalarga, kichiklarga, o'rtoqlariga yordam berish, o'qib-o'rganish orqali bilimini oshirib borish.
	A1+ texnologiya faniga oid turli yo'nalishdagi kitoblarni muntazam o'qish va o'rganish; o'zini xato va kamchiligini to'g'ri tushunish, xatolarini tuzatishga harakat qilish, o'zini nazorat qilish.
Ijtimoiy faol fuqarolik kompetensiyasi:	A1 o'zining o'quvchilik <u>burchi va vazifalarini bilish</u> , unga rioya qilish, sinfda va oilada o'z o'rniga ega bo'lish; o'zidan kattalarga, o'rtoqlari va o'zidan kichiklarga yordam berish, maktabdagi va maktabdan tashqari tadbirlarda ishtirok etish va muomala madaniyatga amal qilish; kattaga hurmat, kichikka izzatda bo'lish kabi sifatlarga ega bo'lish, oiladagi o'z o'rnini hamda vazifalarini anglay olish; maktab binosi, sinfdagi jihozlar.
	A1+ mebellarni asrab-avaylash farzandlik va o'quvchilik burchini bilish, unga amal qilish; o'zining yoshiga nisbatan qanday huquqlari borligini bilish, sinfdagi jihozlar, o'quv qurollarini asrab-avaylash; maktabda, oilada, turar joyida bo'layotgan jarayonlarda (turli tadbirlar, shanbalik va h.k.) ishtirok etish.

O'quvchilarda shakllangan fanga oid kompetensiyalar.

Buyum va mahsulot turlarini, ularni tayyorlash va ishlov berish usullarini bilish, texnologik loyihalash hamda amalga oshirish kompetensiyasi:

A1

turli materiallardan yasaladigan buyumlarni o'lchay oladi, rejalay oladi, yelimlay oladi, sodda loyihalash ishlarini bajara oladi; tabiiy va turli materiallarni bir-birida farqlay oladi; turli materiallardan yasaladigan buyumlarni qurish-yasashda ishni ketma-ketlikda bajarish rejasini tuza oladi; sodda buyumlarni tika oladi; kichik hajmdagi buyumlarni to'qiy oladi; oddiy modellarni yasay oladi; o'tkir va tig'li asboblardan foydalanishda xavfsizlik texnikasi qoidalari va sanitariya-gigiyena talablariga rioya qilgan holda foydalana oladi.

A1+

o'zbek milliy naqqoshlik san'ati haqida ma'lumot bera oladi, zardo'zlikda ishlatiladigan barg turlari va naqsh kompozitsiyalarini chiza oladi, zardo'zlik san'ati haqida tushunchaga ega bo'ladi, zardo'zlikda ishlatiladigan gul turlari va naqsh elementlarini chiza oladi, gul va barg elementlaridan foydalanib naqsh kompozitsiyasini tuza oladi va chiza oladi, novda elementlarini chiza oladi, gajak turlarini biladi va ularni chiza oladi, marg'ula chiza oladi, shkufta chiza oladi, girih namunalarini chiza oladi, girihlar yordamida yo'l ichida naqsh kompozitsiyasini tuza oladi, yo'l ichida naqsh kompozitsiyasini tuza oladi va chiza oladi, 1-gul nusxasi "Bodom guli", yo'l ichida naqsh kompozitsiyasini bo'yadi, yo'l ichida naqsh kompozitsiyasini tuza oladi va chiza oladi, 2-gul nusxasi "Pechak islimi", yo'l ichida naqsh kompozitsiyasiga rang bera oladi, siyoh qalam torta oladi, yo'l ichida naqsh kompozitsiyasini tuza oladi va chiza oladi, 3-gul nusxasi "Bargli islimi", yo'l ichida naqsh kompozitsiyasiga rang bera oladi, naqsh ichiga rang bera oladi, siyoh qalam va targ'il torta oladi, ustalar ishlaridan namuna olib ko'chira oladi, rang bera oladi, yo'l ichida naqsh kompozitsiyasini tuza oladi va chiza oladi, 4-gul nusxasi "Bargli raftar", yo'l ichida

naqsh kompozitsiyasini tuza oladi va chiza oladi, 5-gul nusxasi "Aylana islimi", to'qish usullarida shartli belgilarni biladi, kruchok bilan to'qishni biladi, "Ikki ustunli" chokini murakkab usullaridan to'qiy oladi, stulga ko'rpacha to'qiy oladi, bolalar uchun choy idishiga g'ilof to'qiy oladi, choynak tagiga salfetka to'qiy oladi, choynak qopqoq to'qiy oladi, piston va biserlar yordamida "O'zbekiston bayrog'ini" bezatib tika oladi, qizlar uchun yubka, nimcha to'qiy oladi, qizlar uchun qalpoqcha to'qiy oladi, kashtachilik, iroqi chokida ta'svir tika oladi.

Psixomotor, funksional hamda amaliy faoliyat turlarini bajarishdagi operatsion kompetensiya:

A1

o'z mehnat harakatlarini o'quv topshiriqlari asosida muntazam takrorlay oladi; egallagan hayotiy odob-axloq qoidalari, mehnatsevarlikka oid asosiy tushunchalarga rioya eta oladi.

A1+

hunarmandlarning qo'l mehnatiga oid bilimni umumlashtirgan holda amaliy vazifalarni bajara oladi.

To'g'ri va ongli kasb tanlash, ijtimoiy munosabatlarga kirisha olish kompetensiyasi:

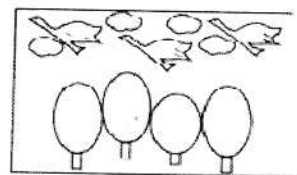
A1

kasblar olamini biladi, kasb-hunarlariga oid ma'lumotlarni to'plash va tavsiflay oladi.

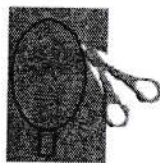
A1+

hunarmandlar haqidagi ma'lumotlarni biladi, ular faoliyatiga oid ma'lumotlarni to'playdi va tavsiflay oladi.

Qog'azdan kuz fasli manzarasini birligida yasaymiz

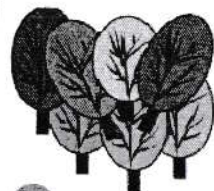
1

2

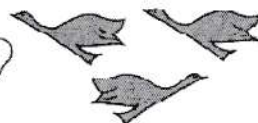
3

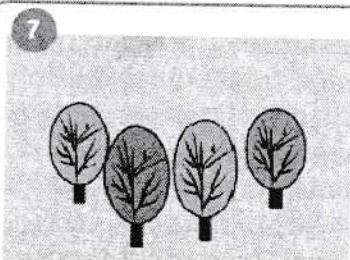
4

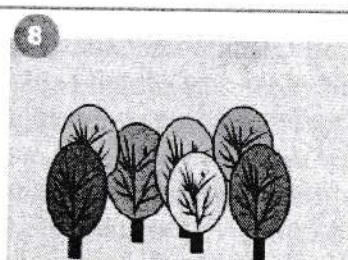
5

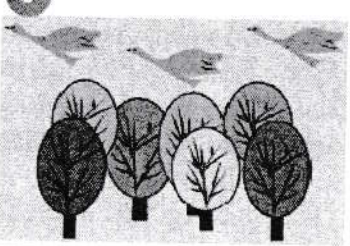
6

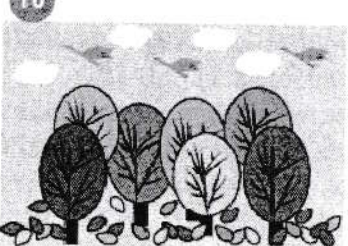
7

8

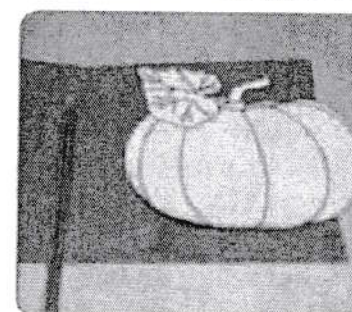
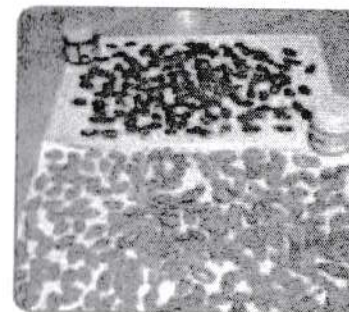
9

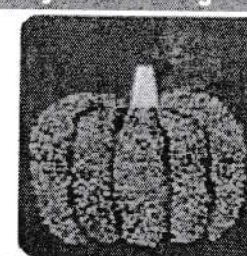
10

5-dars

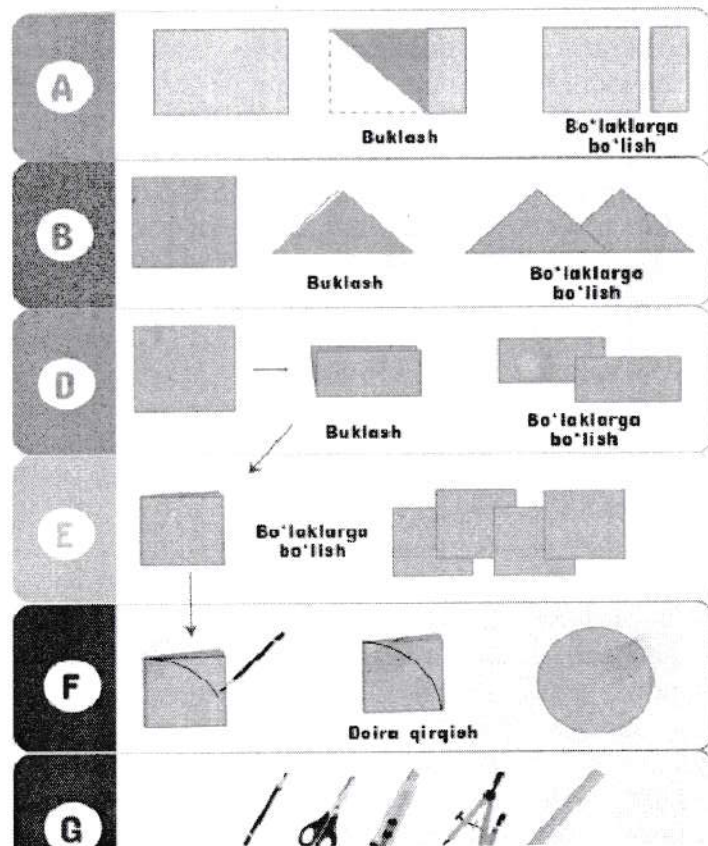
"POLIZ EKINLARI". URUG'LARDAN QOVUQ SHAKLINI YASASH

Urug'lardan qovoq shaklini yasash ko'ring

Predmetli-amaliy faoliyatga tayanish tamoyili asosida kar va zaif eshituvchi bolani har tomonlamarivojlanishini ta'minlashda, o'quvchilarni umumta'limga tayyorlash va kasbiy yo'naltirishda predmetli-amaliy faoliyatining turli ko'rinishlaridan maxsus korreksiya vositasi sifatida keng foydalanishni nazarda tutadi. Predmetli-amaliy faoliyat sharoitida imkoniyati o'quvchilarning bilim faoliyati takomillashadi. Fanlarda amalda foydalanish (ko'zdan kechirish, paypaslab, ushlab ko'rish, qilish- yasash) obyektlarning turli xususiyatlari va sifatlarini, ular orasidagi ba'zi muhim munosabatlarni eshitishni rivojlantirishga yordam beradi. Predmetli-amaliy faoliyatning turli xillari kar o'quvchida hayotiy tushunchalarni shakllantirish, fikrlash operatsiyalarni, mantiqiy bog'lanishlarni o'zlashtirib olish jarayonini osonlashtiradi.

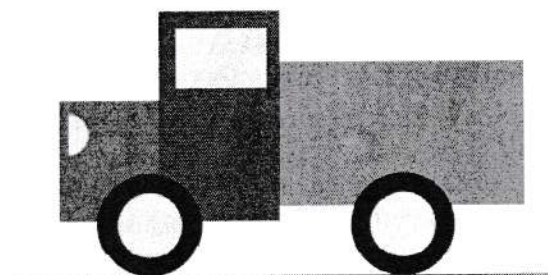

Predmetli-amaliy faoliyat harakat, obyekt xususiyatlari va sifatleri nomlarini beixtiyor eslab qolishini ta'minlaydi va so'z mantiqiy hodisalarini rivojlantirishga yordam beradi. Predmetli-amaliy faoliyatga tayanish tamoyilini muvaffaqiyatli ravishda amalga oshirish o'quvchilarning darsda turli ish shakllarini tashkillashtirish bilan bog'liq (jamoali, guruhli, juft bilan, yakka holda).

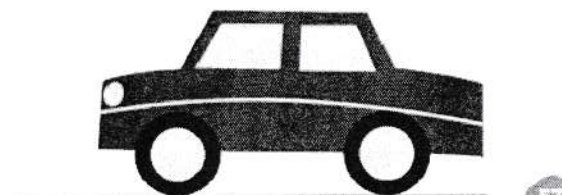
23-24-darslar HARAKATLANUVCHI YUK MASHINASINI YASASH

Geometrik figuralardan quyidagi mashina modellarini yasang.

Yuk avtomobili

Yengil avtomobil

Amaliy mashg'ulotlar jarayonida o'quvchilar har bir materialning fizik, texnik, mexanik xossalari bilan tanishadi. Masalan, amaliy mashg'ulot jarayonini boshlashdan avval qog'oz va mato bo'lagining chidamlilik holatini o'rganish maqsadida idishga suv olib, har ikkala materialni suvga botirib oladi. So'ngra ular qaysi birining namlikka chidamliligi yuqori ekanligini aniqlaydi. Bunday holat amaliy mashg'ulot jarayonida materiallarni namlash, yelimlashda chidamlilik darajasini hisobga olishga yordam beradi. Mustaqil ishlash vaqtida o'qituvchiga o'quvchilardan darslik, ish daftari va didaktik materiallardan to'g'ri va oqilona foydalanishlarini nazorat qilish talab etiladi. Darslik, ish daftari va didaktik materiallarning bir-biri bilan bog'liqligini, uzviyligini tushunib yetishi kerak bo'ladi. Buning uchun o'qituvchi darsni tashkil etishda va uni

olib borishda o'qitish metodlaridan to'g'ri foydalanishi, ularni bir-biriga qorishtirib tashlamasligi, beriladigan ma'lumotlar ko'lamini me'yorda, o'quvchi yoshiga moslab tanlashi talab etiladi. Butun dars jarayonida bitta tushuntirish yondashuvidan foydalanish, faqat suhbat qurish ham o'quvchilarning zerikishiga olib keladi. O'quvchilar bitta qolipda qotib qolmasliklari kerak. Ularni har xil yo'nalish (madaniy-mantiqiy, kommunikativ, muloqotli) tamoyillarini singdirish orqali fanga va fanlararo bilim olishga, hamkorlik qilishga, mustaqil fikrlashga undash kerak.

Nazorat uchun savol va topshiriqlar

1. Amaliy fanlar tarkibiga qaysi fanlar kiradi?
2. Texnologiya fanining asosiy maqsad va vazifalari nimadan iborat?
3. CLIL texnologiyasi yordamida texnologiya faniga oid ishchi lug'at tuzing.

11-MAVZU:

TASVIRIY SAN'ATGA OID PREDMET VA VOQEALARNI OBRAZLI TASVIRLASH VA XORIJIY TILDA IFODALASH

Reja:

1. Boshlang'ich sinflarda tasviriy san'atni o'qitishning o'ziga xos xususiyatlari.
2. Tasviriy san'at o'quv fanini o'qitishning maqsad va vazifalari.
3. CLIL yondashuvi asosida tasviriy san'atga oid topshiriqlar tayyorlash.

Tayanch tushunchalar: *qobiliyat, borliq, san'at, rassom, borliqni idrok etish, badiiy qurish-yasash, naturaga qarab tasvirlash, haykal, grafika.*

Boshlang'ich sinflarda tasviriy san'atni o'qitishning o'ziga xos xususiyatlari, avvalo bu sinflardagi ta'lim mazmuni kichik maktab yoshidagi bolalarning yoshlik xususiyatlari va psixologiyasi, qiziqishi, ulardagi mavjud bilim va qobiliyat hamda layoqatlariga qarab belgilanadi.

Tasviriy san'at ilm-fan kabi dunyoni, hayotni, tabiatni, xalqlar tarixini bilishga xizmat qiladi. Tasviriy san'at asarlar insonlarga kuchli ta'sir ko'rsatish imkoniyatga ham ega. Inson tasviriy san'at asarlarida foydalangan go'zallikni ko'rish orqali ularni o'z hayotga singdirishga harakat qiladi, u tasvirlangan qahramonona harakatlarni ko'rib esa shunday bo'lishiga intiladi. San'at asarlaridagi salbiy voqea, harakatlarni ko'rish orqali ulardan nafratlanadi. Tarixiy janrdagi san'at asarlarni tomosha qilgan kishi o'sha davr tabiat, uy-ro'zg'or buyumlar, mehnat va jang qurollar, insonlarning hayoti, liboslar, urf-odatlar bilan tanishib, o'sha davr qurilishlar, binolar haqida tasavvurga ega bo'ladi. Rassom o'z asarida hayotini qanday ko'rsa, o'shanday tasvirlamaydi, balki hayotdagi xarakterli ko'rinishlarini tanlab oladi, kerakmas ko'rinishlarni tushirib qoldirib, muhimlarini bo'rttirib ko'rsatadi. Tasviriy san'at fan

barkamol avlodni tarbiyalashda muhim ahamiyatga ega, u borliqdagi, san'atdagi go'zalliklarni ko'ra olishini, estetik badiiy did va madaniyatni, ijodiy tasavvur va ijodkorlik qobiliyatini shakllantiradi. O'quvchilar maktabda tasviriy san'at fan o'qituvchisining pedagogik mahorat orqali go'zallik olamiga bosqichma-bosqich kirib keladilar. Yillar davomida o'zlarda inson uchun zarur bo'lgan juda ko'p sifatlarni shakllantirib boradilar. Zero, buyuk faylasuf Arastu: "Rasm chizish bolani har tomonlama rivojlantiradi", deb bejiz ta'kidlamagan.

Ma'lumki, bolalarda tasviriy faoliyatga, xususan rasm chizishga ishtiyoqi nihoyatda erta boshlanadi. Uni 2-3 yoshlardan boshlanishi tarixdan ma'lum. Shunisi xarakterliki, bolalar o'qish va yozishdan ko'ra rasm chizishni juda yoqtiradilar. Biroq ular chizadigan rasmlarning davomiyligi juda qisqa bo'ladi, 1-2 minut, ko'pi bilan 4-5 minutda har qanday rasmni tugallab qo'yadilar. Bolalar tomonidan chizilgan rasmlar savodli bo'lmasa-da, biroq mazmunan biron-bir ko'rinishni, voqeani yoki buyumni o'z iqtidorlariga yarasha, ularning xarakterli belgilarini tasvirlay oladilar. Bo'yoqlar bilan ishlash ularga ma'lum qiyinchiliklar tug'dirishi sababli ulardan foydalanishni aytarliq xush ko'rmaydilar. Lekin turli yorqin ranglar bilan bo'yalgan buyumlar bolalarda katta qiziqish uyg'otadi. Rasmlari yaxshi chiqmagan holda o'z ishlaridan ixloslari tez qaytadi. Bunday sharoitda o'qituvchining bolalarga tez yordam ko'rsatishi va kayfiyatini ko'tarishga harakat qilishi foydadan holi bo'lmaydi.

Umumiy o'rta ta'lim muassasalarida tasviriy san'at o'quv fanini o'qitishning maqsadi: o'quvchilarda tasviriy savodxonlikni rivojlantirish, badiiy tafakkurni yuksaltirish, estetik va emotsional sezgirlikni o'stirish orqali ijtimoiy hayotda zarur bo'lgan bilimlarni egallash, ulardan kundalik hayotida foydalanishga o'rgatishdan iborat.

Umumiy o'rta ta'lim muassasalarida tasviriy san'at o'quv fanini o'qitishning asosiy vazifalari:

tasviriy va amaliy san'at asarlarini, badiiy hunarmandchilikni, me'morchilik va dizayn san'atiga oid tarixiy

namunalar hamda zamonaviy san'at asarlarini tahlil qilishga va amaliy faoliyatida qo'llashga o'rgatish;

naturaning xarakterli jihatlarini ko'ra olishga, tahlil qilishga va tasvir yoki haykalni ishlash bosqichlarini ketma-ketlikda to'g'ri bajara olishga o'rgatish;

texnika va texnologiyalarning takomillashib borishi asosida fanlar integratsiyasini hisobga olgan holda to'g'ri va ongli kasb tanlashga yo'naltirish;

tayanch va fanga oid kompetensiyalarni shakllantirish hamda rivojlantirishdan iborat.

Tasviriy san'at fani boshlang'ich ta'lim yo'nalishida umumlashgan holda, quyidagi tartibda o'qitiladi:

1-4-sinf

- tasvir ishlashga ijodiy yondashish;
- asosiy ranglar (qizil, sariq, ko'k)ni bilish;
- asosiy ranglardan hosila ranglarni hosil qilish;
- qalam, qog'oz, bo'yoq, mo'yqalam va loy, plastilin, stek (xaykaltaroshlik pichoqchasi)dan to'g'ri foydalanish usullarini bilish;

- tasvir mazmuniga ko'ra qog'oz holatini mos (tik yoki yotiq) tarzda tanlay olish.

5-7-sinf

- tasviriy san'at asarlarini tahlil qila olish;
- tasviriy san'atning tur va janrlarini farqlay olish;
- asosiy va hosila (zarg'aldoq, binafsha va yashil) ranglarni, shuningdek, ranglarni hosil qilishni bilish;
- O'zbekiston va jahon tasviriy san'at asarlarini bir-biridan farqlash;

- naturaning xarakterli jihatlarini (shakli, rangi, o'lchami, nisbatlari, fazoviy holati)ni kuzata olish va amalda qo'llay olish;

- miniatyura san'ati, sharq miniatyura maktablari namoyondalarini, syujetli kompozitsiya haqida bilish;

- amaliy bezak san'atida ramziy belgilar, dizayn san'ati, me'morlik, kitobat san'atini o'rganish.

Har bir dars xavfsizlik texnikasi qoidalari va sanitariya-gigiyena talablariga rioya qilgan holda tashkil etiladi.

Tasviriy san'at fanidan tayanch kompetensiyalar:

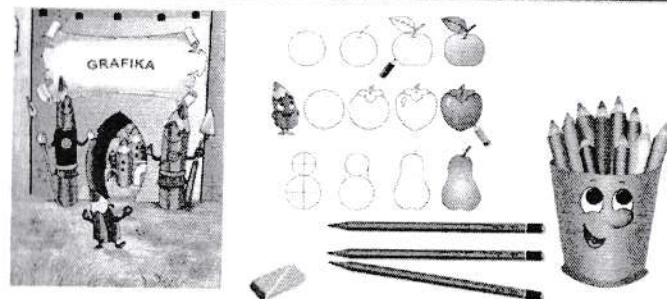
Kommunikativ kompetensiyalarni shakllantirishda davlat tili, horijiy tillarni o'zlashtirishda mustaqil, ijodiy fikrlash, amaliy mashg'ulotlarni o'zaro bajarishda, ijodiy loyiha ishlarini bajarish malakalarini shakllantirishda, yozma va og'zaki ravon bayon etish malakalarini shakllantirish, amaliy fanlarga oid atamalarni to'g'ri talafuz qilish, izohlab berish hamda erkin muloqot qilishga o'rgatish zarur.

Fanlarni o'qitishda **axborot bilan ishlash kompetensiyasini** samarali rivojlantirish imkoniyatlarini kengaytiruvchi zamonaviy axborottelekommunikatsiya vositalaridan muntazam foydalanish zarur. Bunda o'quvchilarni fanga oid axborotlarni turli manbalardan izlash, tahlil qilish va axborot havfsizligiga rioya qilgan holda axborot vositalari bilan ishlash ko'nikmalarini shakllantirishda mobil qurilma (telefon, planshet va boshqa gadjetlar) lardan foydalanish tavsiya etiladi.

O'z-o'zini rivojlantirish kompetensiyasini shakllantirishda umuminsoniy fazilatlariga ega bo'lish, Vatanni sevish, huquqiy, iqtisodiy bilimlarga ega bo'lish, yangiliklarga intilish va o'zlashtirgan nazariy bilimlari asosida mustaqil qaror qabul qilishga, jamiyatda ro'y berayotgan progressiv va innovatsion o'zgarishlardan xabardor bo'lish hamda ulardan kundalik hayotda foydalana olishga o'rgatish zarur.

Ijtimoiy-emotsional va fuqarolik kompetensiyasini shakllantirishda fuqarolik burch, ijtimoiy va siyosiy rivojlanish, favqulodda vaziyatlar, ekologik muammolar haqida bilimlarga ega bo'lish hamda badiiy va san'at asarlarini tushunish hamda ularni asrashda tashkilotchilik xislatlarini rivojlantirishdan iborat.

GRAFIKA

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining tasviriy faoliyatlarining xarakterli jihatlaridan yana biri ularning chizadigan rasmlarini soddalashtirishga bo'lgan xarakteridir. Ular ayrim narsalarning oldi ko'rinishini (uy, odam, kitob, soat, portfel) ayrimlarini yon tomonidan (mashina, qayvonlar, qushlar, baliqlar, bayroqcha v.b.), yana boshqalarini ustki tomonidan (kapalak, barg, ninachi, qo'ng'iz v.b.) tasvirlaydilar. Bunga asosiy sabab bu yoshdagi bolalar Hali narsalarni yorug'soya, perspektiv qisqarishi va ularning qoidalarini uncha tushunib yetmaganliklaridir.

Bolalar ijodiga xos yana bir jihat bor, u ham bo'lsa tasvirlarni (buyumlarni) bir-birlarini to'sib turgan (yoki qisman) holda tasvirlanmasligidir. Chunki bolalar narsalarni doimo butun holda idrok etadilar.

Yuqorida qayd qilingan tasviriy faoliyatlarning bu xususiyatlari bolalar tafakkurining konkret, obrazli va emotsional tarzda bo'lishligi bilan bog'lanadi.

Endi boshlang'ich sinflarda tasviriy san'at darslarini o'tkazish yondashuvining o'ziga xos xususiyatlari haqida to'xtaladigan bo'lsak avvalo uning quyidagi to'rt turi qayd qilinishi lozim:

1. Borliqni idrok etish.
2. Badiiy qurish-yasash.
3. Naturaga qarab tasvirlash (naturaga qarab rasm ishlash, naturaga qarab haykal ishlash).

4. Kompozitsion faoliyat.

Borliqni idrok etish mashg'ulotlari 1-4- sinf dasturida aks etgan bo'lib, uning maqsadi bolalarni o'rab olgan borliq haqida, ulardagi narsa va Hodisalarning tuzilishi, shakli, rangi, o'lchovlari, o'lchov nisbatlari haqida tasavvur hosil qilishdir. Chunki, bolalar tevarak-atrofni, ya'ni tabiat, hayvonlar va qushlar olami, hashoratlar va baliqlar, odamlar, obi-havo, predmet va buyumlar, qurilish va transport vositalari haqida yaxshi tasavvurga ega bo'lganliklari taqdirdagina ularning rasmlarini aniq-ravshan tasvirlaydilar. Borliqni idrok etish mashg'ulotlarining mazmunidan kelib chiqqan holda amaliyotda ularni o'rganishi kerak bo'lgan quyidagi yo'llar qo'llaniladi:

1. Buyumni, tabiatni o'ziga qarab kuzatish orqali o'rganish.
2. Borliq haqida o'qituvchining suhbatlari orqali o'rganish.
3. Savol-javob orqali o'rganish.
4. Borliqni rasmini chizish orqali o'rganish.
5. O'qituvchining pedagogik rasmi orqali o'rganish v.b.

O'qituvchilar uchun namoyish etiladigan narsalar va tasvirlar avvalo mashg'ulot mavzusi bilan bog'liq holda bo'lib, ular o'z tuzilishi, shakli, rangi, o'lchovlari bilan sodda, tushunarli, bolalarda his-hayajon uyg'otadigan bo'lishligi maqsadga muvofiqdir. Eng muhimi, bunday materiallar o'quvchilarni o'ylashga majbur etadigan, bolalarni yangi tushunchalar bilan boyitadigan bo'lishligi muhim.

Namoyish etiladigan narsalar, ularning tasvirlari haqidagi ma'lumotlarni bolalarga og'zaki yetkazishda ularning tahlili muhim ahamiyat kasb etadi. Bu tahlil bevosita narsalarning tuzilishi, shakli, rangi, o'lchovlari, ularning mohiyati haqida savol-javob tarzida o'tkazilishi maqsadga muvofiqdir.

Quyida borliqni idrok etish mavzusiga doir 1- sinf darsligidagi 8-amaliy mashg'ulot ishlanmasi beriladi.

Darsning mavzusi: "Kuz ne'matlari" mavzusida rasm ishlash

Maqsad: o'quvchilarda shakllardan mevalar, sabzavotlar hosil qilish tushunchalarni shakllantirish, ularga shakllar

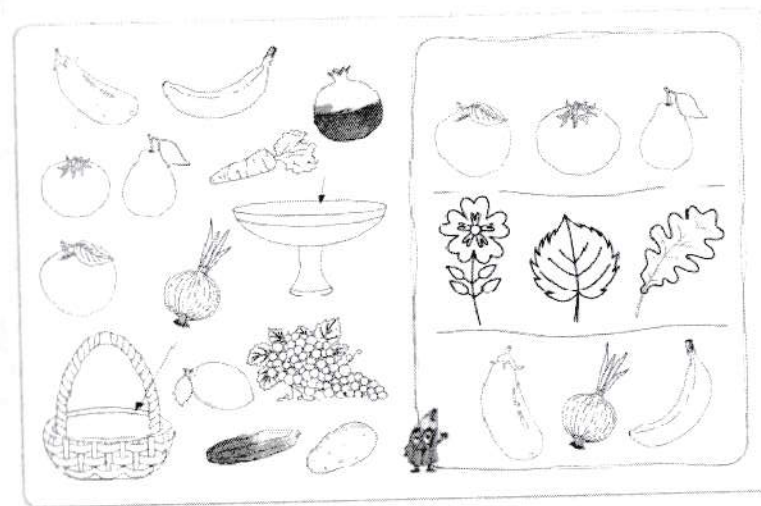
yordamida mevalar, sabzavotlar va poliz ekinlar rasmini chizish bosqichlar va bo'yash usulini o'rgatish. Mashq daftariga meva va sabzavot rasmini chizishni o'rgatish. O'quvchilarida shakllardan mevalar, sabzavotlar va poliz ekinlarni mustaqil chizish va bo'yay olish ko'nikmalarini rivojlantirish.

Vazifalar: shakllardan mevalar, sabzavotlar hosil qilish tushunchalarni shakllantirish. O'quvchilarga shakllar yordamida mevalar, sabzavotlar va poliz ekinlari rasmini chizish bosqichlar va bo'yashni o'rgatish.

Mashq daftari bilan ishlash:

16-bet. Chiziqlar yordamida meva va sabzavotlarni o'z joyiga joylashtiring va bo'yang. Har bir qatordagi ortiqcha jismni toping va bo'yang.

17-bet. "Kuz ne'matlar" mavzusida meva va sabzavotlar rasmini chizing.

O'quv jarayonini amalga oshirish texnologiyasi

Metod: suhbat, solishtirish.

Darsning jhozlanishi.

O'qituvchi uchun: darslik, yondashuvik qo'llanma, ko'rgazmali materiallar, texnik vositalar, molbert, markerlar, bo'rlar.

O'quvchilar uchun: darslik, mashq daftar, rangli qalamlar, oddiy qalam va o'chirg'ich.

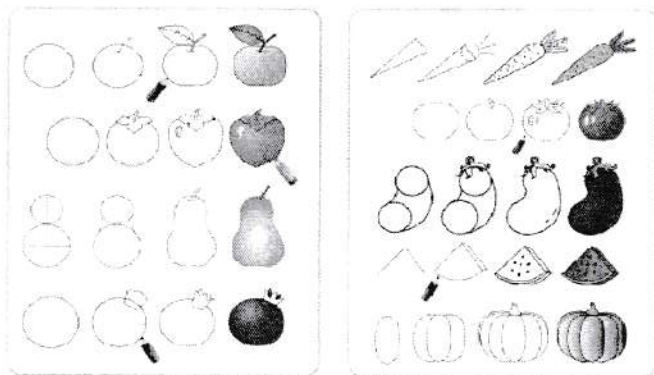
Baholash: rag'batlantirish (kartochkalar) 5 ball tizim asosida.

Darsning borishi:

1. Tashkiliy qism, oldingi mavzuni takrorlash – 6 minut.
2. Yangi mavzuni tushuntirish – 10 minut.
3. Yangi mavzu asosida amaliy mashg'ulot – 19 minut.
4. Yangi mavzuni mustahkamlovch metodlar – 5 minut.
5. Darsni yakunlash, xulosalar, tahlillar, rag'batlantirish – 5 minut.

1. *Tashkiliy qism, oldingi mavzuni takrorlash.* Darsning tashkiliy qismda salomlashiladi, davomat, ozodalik, tartib, ish qurollar nazorat qilinib, oldingi mavzu yuzasidan takrorlash mashq aqliy hujum savollar yordamida tashkil etiladi. Masalan: "Kim barglar haqida tushuncha beradi?" "Kim barglar rasmini ishlash va bo'yash bosqichlarini molbertda ko'rsatib beradi?" "Kim mashq daftarida berilgan barglarni qaysi mevali daraxtga tegishli ekanini ko'rgazmali materiallar yordamida tushuntirib beradi?" kabi.

2. *Yangi mavzuni tushuntirish.* O'qituvchi o'quvchilarda shakllardan mevalar, sabzavotlar hosil qilish tushunchalarni shakllantirib, shakllar yordamida mevalar, sabzavotlar va poliz ekinlar rasmni chizish bosqichlar va bo'yashni molbertda yoki yozuv taxtasida ko'rsatib beradi.

Mashq daftarida berilgan meva va sabzavot rasmini shakllar yordamida qanday chizish kerakligini ko'rgazmali materiallar bilan tushuntirib beradi. Bunda o'qituvchi o'quvchilarga meva va sabzavot rasmini chizish yondashuvikasi bo'yicha zarur amaliy yo'llanmalar beradi.

3. *Yangi mavzu asosida amaliy mashg'ulot.*

O'quvchilar amaliy topshiriqni bajarayotgan paytda o'qituvchi vaqtni tejash uchun uy vazifalarini ko'rib, baholab oladi va ularning amaliy ishlarga individual yo'llanmalar beradi. O'quvchilarning ishlash jarayonini aylanib nazorat qiladi. Uy vazifasini eng namunali bajarib kelgan va amaliy vazifani to'g'ri bajarayotgan o'quvchilarning ism-familiyalarini rag'bat daftarchasiga yozib oladi.

4. *Yangi mavzuni mustahkamlovch metodlar.* Yangi mavzuni mustahkamlash qiziqarli bo'lishi uchun o'quvchilarga dars bo'yicha interfaol, og'zaki, kartochka, rasm ko'rinishdagi yoki slayd orqali ekranda ko'rsatiladigan topshiriqlar taqdim qilinish mumkin. Mustahkamlash topshirig'i uchun 5 minut kifoya qiladi. O'qituvchi "Kuz ne'matlari mavzusida rasm ishlash" mavzusida yozgan dars ishlanmasida oldingi mavzu yuzasidan takrorlash, yangi mavzuni mustahkamlash, darsni yakunlash qismlarni o'quvchilar ish jarayonini, faollik va baholashni qisqa, aniq yoritib bera olishi kerak.

5. *Darsni yakunlash, xulosalar, tahlillar, rag'batlantirish.* O'qituvchi darsni umumlashtirib, dars maqsadga erishilganini nazoratdan o'tkazib oladi, o'quvchilar qaysi masalada ko'proq ishlash lozimligini e'tborga olib, tezkor savol-javob o'tkazish mumkin. Bugungi darsga qisqacha xulosa qilib, darsning birinchi, uchinchi, to'rtinchi qismida faol ishtrok etgan o'quvchilarni nomma-nom o'qib, rag'batlantirish, amaliy ishni eng namunali bajargan o'quvchilarning ishlarini ko'rsatib, tahlil qilish mumkin. So'ng darsda faollik ko'rsatgan o'quvchilarni e'tirof etib, olgan baholardan xabardor qiladi. Darsga yakun yasaladi. Zarur bo'lsa, qo'shimcha ko'rsatmalar beriladi.

Tabiatning ko'rinishi bolalar bilan birgalikda tahlil qilinadi. Tahlil jarayonida kuzatilayotgan manzara yuzasidan bolalarga

savollar beriladi. Bu savollar quyidagicha bo'lishi mumkin:

- kuzda tabiatda qanday o'zgarishlar ro'y beradi?
- qarshingizdagi manzarada qanday daraxt turlarini ko'ryapsiz?
- daraxtlarning o'lchovi bir xilmi?
- daraxtlarning shakli bir-biridan qanday farq qilib turibdi?
- e'tibor bering, daraxt shoxlarining yo'g'onligi bir xilmi?
- daraxtlarning tanasi va shox-shabbalarining tuzilishi qanday?
- osmonga ham razm soling, uning rangi qanday?
- osmondagi bulutlarning shakli yoki rangi qanday (bulutlar bor bo'lsa)?
- o't va daraxtlarning rangida farq bormi?
- tabiatni kuzatish jarayonida yaxshi taassurot qoldirgan narsa nima?

Tabiatni kuzatish jarayonida bolalar ba'zi bir tabiiy materiallarni (urug'lar, barglar, mayda Hashoratlar, ildizlar) kolleksiya uchun yoki tasviriy ishlar uchun yig'ishlari mumkin.

Kuzatilayotgan ob'ekt yuzasidan savol-javob tugagach, o'qituvchi suhbatga yakun yasab, bolalarning javoblarini aniqlashtiradi, kamchiliklarini to'ldiradi, xatolarini tuzatadi.

Agar dars sinfda o'tkaziladigan bo'lsa, o'qituvchi yuqorida nomlari qayd qilingan tasviriy san'at asarlarining reproduksiyalari, diapozitivlari, slaydlarini bolalarga ko'rsatib, sinfda o'quvchilar bilan birga tahlil qiladi. Lekin, shuni ham qayd qilish lozimki, dars sinfda qanchalik ilg'or metodlar bilan olib borilmasin, baribir u aynan tabiat qo'yniga qilingan sayohatning o'rnini bosa olmaydi. Shuning uchun o'qituvchi darsni iloji boricha tabiat qo'ynida o'tkazishga harakat qilishi lozim.

Uyga bolalarni yashash joylaridagi bironta oltin rangga kirgan tabiat manzarasini kuzatish vazifa qilib topshiriladi.

Badiiy qurish-yasash mashg'ulotlarini boshlang'ich sinflarda o'tkazish rejalashtirilgan. Bunday mashg'ulotlarni o'tkazish uchun bolalarga turli-tuman tabiiy va badiiy materiallar zarur bo'lganligi sababli, o'qituvchi bu masalaga

o'z e'tiborini ko'proq qaratishi kerak bo'ladi. O'qituvchi barcha bolalarni bunday materiallar bilan ta'minlay olmagani taqdirda bu ishga o'quvchilarni jalb etishi zarur bo'ladi. Tabiiy va badiiy, tashlandiq materiallarni to'plash uchun sinfda maxsus joy ajratilgan bo'lishligi, uni bolalar ishtirokida to'lg'izib turilishi kerak bo'ladi.

Qurish-yasash mashg'ulotlariga xos bo'lgan bir muhim jihat shundaki, bunda o'qituvchi va bolalar amaliy ishlarning bir vaqtini o'zida bajaradilar. Ayrim mashg'ulotlarda (ko'pincha 3-4-sinflarda) amaliy ish uchun hamma tayyorgarlik ishlari tugangani va topshiriq barcha bolalar uchun tushunarli bo'lganidan so'ng asosiy ishga o'tiladi.

Badiiy qurish-yasash mashg'ulotlarida o'qituvchi bolalarni faqat bir xil material yordamida ishlash bilan chegaralab qo'ymasligi lozim. Ular ham tabiiy, ham badiiy, ham tashlandiq materiallar bo'lishligi mumkin. Bunday mashg'ulotlarda o'qituvchi tabiiy va tashlandiq materiallar yordamida hashorat, qush, hayvon, odam kabilarning shaklini ko'rsatishi muhimdir. Masalan, ildizda ilon, kaltakesak, ilon baliq, yong'oq po'chog'ida toshbaqa kosasi, tuxum po'chog'ida pingvin, jo'xori o'zagida hayvon tanasi shakllarini ko'rish mumkin.

Badiiy qurish-yasash ishlarida o'qituvchi materiallarning xususiyatlari (qattiq, yumshoq, mo'rt, og'ir, engil, yaltiroq, egiluvchan v.b.), ular bilan to'g'ri munosabatda bo'lishlik haqida ham bolalarga yetarlicha va keng tushunchalar berishi kerak bo'ladi. Turli materiallardan yasalgan narsalarni to'plab, ularni bolalarga tez-tez namoyish etib turish, ularning ijodkorligini faollashtiradi, tabiiy va tashlandiq materiallardan samarali foydalanishga yo'naltiradi.

Mashg'ulotlarning samaradorligi bolalarni uyda, ko'chada, sayohat vaqtida tabiiy va tashlandiq materiallarni ko'plab yig'ish hamda maktabga olib kelishga ham bog'liq. Shuning uchun o'qituvchi har bir darsda bu haqda bolalarga ko'rsatma berishi, yangi bajarilgan orginal qurish-yasash ishlaridan ularga ko'rsatib turishi yaxshi natijalar beradi.

Quyida badiiy qurish-yasashga doir dars ishlamasi beriladi.

Darsning mavzusi: Hayvonlar tasvirini tabiiy materiallardan applikasiya ushida ishlash.
Darsning vazifalari: O`quvchilarni tasviriy faoliyatda turli materiallardan foydalanish haqidagi tushunchalarini kengaytirish, ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish. Narsalar shaklini va o`lchov nisbatlarini ko`ra bilishga o`rgatish. Applikasiya ishlash malakalarini o`stirish.

Darsning jihozlanishi: Hayvonlarni tabiiy materiallardan ishlangan rasmlari, yangi yoki quritilgan barglar, bolalar kitoblariga ishlangan illyustratsiyalar.
Darsning mazmuni: O`qituvchi bolalarning bilimlarini boyitish va tasavvurlarini o`stirish uchun ular ko`rgan hayvonlarini eslashni taklif etadi. O`qituvchi savol berib, bolalarni hayvonlarning nomi va tashqi qiyofasi haqidagi bilimlarini tekshirib ko`radi. Bunda u quyidagi savollarni berishi mumkin:

- Bolalar, mana bu rasmlarga qarang, nimalarni ko`ryapsiz?
Ularning tashqi qiyofalari bir-biriga o`xshaydimi?

Ularni farq qiluvchi belgilarini aytib bering. Ulardan qaysilarini ko`rgansiz? Nomlarini ayting!

Ana shu rasmdagi hayvonlarning barglardan ishlangan applikasiya tasvirini ko`rsating va xarakterli belgilariga ko`ra nomini ayting!

O`z oldingizda turgan barglardan ko`rgazmali qurolida tasvirlangan birorta Hayvonning tashqi ko`rinishiga mos keladiganlarini tanlab oling! Ana shu barglardan nima qilish mumkin? Mana bu applikasiya qanday barglardan ishlangan?" v.b.

So`ng o`qituvchi o`quvchilarning javoblaridagi kamchiliklarni to`ldirib, ko`rgazmali qurol asosida ularning tushunchalarini yanada boyitadi. Buna o`qituvchi bolalarning diqqat-e`tiborini asosan Hayvonlarning tashqi ko`rinishlariga, qiyofalariga, xarakterli belgilariga, o`lchovlari va o`lchov nisbatlariga qaratishi lozim. Asosiy ishga o`tishdan avval o`qituvchi bolalarga xar xil tabiiy va badiiy materiallarni ko`rsatib, ulardan turli Hayvonlar ishlash mumkinligini bildiradi. Navbatdagi ish o`quvchilarga barglardan biror

Hayvonning tashqi ko`rinishini amaliy tarzda ko`rsatishdir. Masalan, o`qituvchi bolalarga xo`roz tasvirini ishlab ko`rsatish uchun kattaroq bargni tanlab oladi va uni o`rtasidan qaychida qirqib, teng ikkiga bo`ladi. Bargning bir tomonidan xo`rozning bosh qismini tasvirlash uchun bir ozgina qiyib tashlaydi. So`ngra uni fon uchun tanlangan qog`ozga yopishtiradi. Keyin xo`rozning oyoqlarini mayda barglardan yasaydi. Mo`yqalam yordamida xo`rozning qora rang bilan ko`z va og`zini chizadi.

Bolalar tayyorlangan barg shakllarini o`qituvchining ruhsati bilan, yopishtirishga o`tdilar. Bunda Hayvon tasvirining qaysi detallari tasvirning tagida qolishi kerak bo`lsa, oldin o`sha qismi yopishtiriladi. So`ngra boshqa qismlarini yopishtirishga o`tiladi. Bunda o`qituvchi barglarni qog`ozga yopishtirishda ehtiyoat bo`lishni, bargning orqa tomoniga mo`yqalamda elim surgach, kerakli joyga qo`yib, ustidan latta bilan bosib, tekkislash va ortiqcha elimni latta bilan astalikda artib olish kerakligini eslatadi.

Dasr oxirida o`quvchilarning ishlari namoyish taxtasiga qo`yiladi va bolalar bilan birgalikda ta`hlil qilinadi.

Uyga xo`roz tasvirini kattaroq o`lchovda, boshqa shakldagi va rangdagi barglardan tayyorlash vazifa qilib topshiriladi.

Naturaga qarab tasvirlash boshlang`ich sinflarda etakchi o`rinlardan birini egallaydi. U bolalarga rasm va Haykal ishlashning elementar qonun-qoidalarini o`rgatadi.

Naturaga qarab tasvirlash ikki qismdan tashkil topadi.
1. Narsaning o`ziga qarab rasm ishlash. 2. Narsaga qarab haykal ishlash.

Naturaga qarab rasm ishlash bolalarning yoshlik xususiyatlarini Hisobga olgan narsalarni o`ziga qarab rasmini ishlashni nazarda tutadi.

Naturaga qarab rasm ishlash, naturani kuzatish, uning tuzilishi, shakli, rangi, o`lchovlari, o`lchov nisbatlarini ta`hlil qilish, rasmlarni natura bilan solishtirish kabi metodlar asosida olib boriladi. Naturaning o`lchoviga qarab ularni chizish uchun yiriklarini sinfda 2-3 joyga, maydalarini Har bir partaga bittadan qo`yib chiqish kerak bo`ladi. Mayda o`lchovdagi naturani,

aytaylik bargni natura sifatida Hamma joyda bir xil bo'lishi shart emas, ularni bolalarni rasm ishlash layoqatiga qarab Har xil murakkablikdagisini qo'ysa bo'ladi.

Naturaga qarab rasm ishlashda bolalarni bosqichlar asosida rasm ishlashga o'rgatish muhim. Bunda bolalar, birinchi galda rasmni o'lchov jiHatidan to'g'ri belgilash, ikkinchidan rasmni qog'oz yuzasida to'g'ri joylashtirishga o'rgatiladi. Keyinchalik naturaning tasvirini ishlashga o'tiladi. Bunda rasm ishlashni ikki xil yondashuvikasi qo'llaniladi: 1). Naturani yordamchi chiziqlar asosida belgilab olib rasmini ishlash. 2). Naturani bir yo'la bo'laklar shaklining rasmini ishlashdan boshlanib, so'ngra ularni umumlashtiriladi va bo'yaladi.

Naturaga qarab rasm ishlashda yordamchi chiziqlardan foydalanish bilan bir qatorda o'q chiziq, simmetriya o'qidan foydalaniladi. SHuningdek, narsalar tasvirini bironta geometrik shaklga tushirib olib Ham ishlanadi. Xususan, ninachi rasmini ishlaganda avval uning qanotlarini to'rtburchak shaklida, soatni aylana shaklida chizib olinadi, keyinchalik uning tasvirini aniqlashtiriladi.

Boshlang'ich sinflarda rasm ishlash malakalarini hosil qilish ko'proq naturaga qarab rasm ishlash bo'limiga to'g'ri keladi. SHuning uchun ham bunday mashg'ulotlarda o'quvchilarning o'quv qurollari (qalam, o'chirg'ich, bo'yoq, daftar v.b.) bilan to'g'ri munosabatda bo'lishga, ularni to'g'ri ishlatishga o'rgatish muhimdir. Rasm ishlash malakalarini shakllantirish esa ma'lum tizimda amalga oshirilgani ma'qul. Ayniqsa, to'g'ri-tik, to'g'ri-yotiq, to'g'ri-og'ma, egri kabi chiziqlarni chizdirish, ularni teng yoki teng bo'lmagan bo'laklarga bo'lishga o'rgatish ma'lum ketma-ketlikda amalga oshirilishi lozim. SHuningdek, shakllar, bo'yoqlar bilan yuzani qalam yoki bo'yoq bilan bir tekisda bo'yash yuzasidan bilim va malakalar Hosil qilishda ham shu tartibga rioya qilinadi.

Yana shuni ham qayd qilish lozimki, boshlang'ich sinf o'quvchilarining hali rasm ishlash layoqatlarining pastligini hisobga olib, ularga ortiqcha, murakkab vazifalar berib bo'lmaydi. Narsalar rasmini ishlashda ularning hajmini

yorug'soya, perspektiva qoidalari asosida tasvirlash ham talab etilmaydi. Shuningdek, ular tomonidan chizilgan rasmga ortiqcha talablar ham qo'yib bo'lmaydi.

Boshlang'ich sinflarda o'tiladigan amaliy mashg'ulotlar jarayonida o'quvchilarda ijodkorlik, mustaqil fikr yuritish va kreativ qobiliyatlarini tarbiyalash yetakchi o'rinni egallaydi. 1-4-sinflarda bo'yoq bilan ishlash mashg'ulotlarida ranglarning turli tus va och-to'qligini farqlay bilishga, kerakli ranglarni tanlay olishga o'rgatish asosiy vazifadir. Bu sinflarda ko'proq guash, akvarel bo'yog'i va ularning aralashmalaridan foydalaniladi. Boshlang'ich sinflarda o'tiladigan amaliy mashg'ulotlarda tasvirni qog'ozga to'g'ri joylashtirish, buyum va narsaning shaklini topa bilish, ularning o'zaro nisbatlarini aniqlay olish va aniq chiza bilish talab etiladi.

Content and Language Integrated Learning (CLIL) deb nomlangan metodologiya yordamida siz maqsadli tildan ta'lim vositasi sifatida foydalanish kabi boshqa fanlarni, masalan, san'atni o'rgatish orqali maxsus til darslaridan ajralib chiqishingiz mumkin.

Talabalari yangi kontekstda muloqot qilish orqali ularning tinglash va nutq qobiliyatlarini mustahkamlaydi.

Mavjud tilda badiiy faoliyat ustida ishlaganingizda, siz yangi lug'at bilan tanishasiz va faol tinglashni targ'ib qilasiz, o'quvchilaringizning til kompetensiyasini ko'pincha o'zlari sezmagan holda oshirasiz.

CLIL oddiy asosga qurilgan: fanlarni o'quvchilarga ona tilidan boshqa tilda o'rgatish. Misol uchun, yapon tilini o'rganayotgan talabalar bilan siz san'at, matematika, geografiya, tarix yoki boshqa fanlarni butunlay yapon tilida o'qitishingiz mumkin.

Bu doirada tushunish yodlashdan, muloqot esa aniq grammatik aniqlikdan muhimroqdir. CLIL talabalarga maqsadli tilda tabiiy ravishda muloqot qilish, kontekstda lug'atni yig'ish va, ayniqsa, san'at kabi ijodiy mavzularda foydalanilganda, maqsadli til lug'ati va tushunchalari bilan o'zlarining g'oyalarini ifoda etishni o'rganish uchun joy beradi.

CLIL 1994 yilda yaratilgan, garchi uning asosiy tamoyillari ko'p yillar davomida qo'llanilgan edi. Til ta'limining bu turi ikki tilli o'qitish bilan bog'liq bo'lib, tilni singdirish dasturlari bilan umumiy tamoyillarga ega (garchi ular sinonim bo'lmasa ham).

Nima uchun CLIL uchun badiiy faoliyatga e'tibor qaratish kerak?

CLIL uchun badiiy faoliyatning asosiy afzalligi shundaki, ular keng doiradagi so'z boyligini talab qiladi. Ijodiy loyihalarni muhokama qilishda tarixiy kontekst, geografiya, psixologiya yoki siyosiy mavzularga e'tibor qaratish tabiiydir, chunki talabalar yanada ilg'or bo'ladi, shuningdek, to'g'ridan-to'g'ri shakllar, ranglar va naqshlar. Masalan, matematika qoidalarini o'rgatganingizdan ko'ra, siz maqsadli til muhokamasi doirasini ancha kengroq ochasiz.

CLIL san'ati faoliyati ushbu chet tilini o'qitish metodologiyasining muhim elementi bo'lgan maqsadli til madaniyati bilan shug'ullanish imkoniyatini ham beradi. Shu sababli, talabalar Fluentu tomonidan taqdim etilgan real til vaziyatlarida til kontekstini yaxshiroq tushunishlari mumkin.

Fluentu musiqiy videolar, kino treylarlari, yangiliklar va ilhomlantiruvchi nutqlar kabi haqiqiy videolarni oladi va ularni shaxsiy til darslariga aylantiradi.

CLIL o'qituvchisi sifatida siz faqat badiiy ijod va dizaynga e'tibor qaratishingiz shart emas, balki san'at tarixi va nazariyasiga ham yo'naltirishingiz mumkin. Misol uchun, fransuz CLIL san'ati faoliyati turli fransuz rassomlarining ijodiga oid talabalar taqdimotlarini o'z ichiga olishi mumkin. Boshqa fanlardan farqli o'laroq, san'at darslari ko'pincha o'quvchilarga nafaqat yangi o'zlashtirilgan san'at ko'nikmalarini, balki o'z tillarida tushunish, fikrlash va yaratish qobiliyatini tasdiqlovchi aniq ish bilan sinfni tark etishga imkon beradi. Bu muvaffaqiyat hissi talabalar uchun ham mukofot, ham rag'batlantiruvchi omil bo'lishi mumkin.

Har qanday chet tili sinfi uchun 4 ta CLIL san'at faoliyati

1. Ta'riflang va chizing

Ushbu faoliyatning asosiy maqsadi maqsadli tilda faol tinglashni rivojlantirishdir. Siz o'quvchilaringizga badiiy asar yaratishda foydalanishlari bo'yicha to'g'ridan-to'g'ri ko'rsatmalar berasiz, ammo ular yakuniy tasvir qanday ko'rinishini oxirigacha bilishmaydi. Ushbu faoliyat har qanday malaka darajasidagi sinflarga osongina moslashtiriladi.

Sizga kerak bo'ladi:

- Har bir talaba uchun qog'oz, rangli qalam va o'chirg'ich. Agar sizning maktabingiz shaxsiy dastgohlar bilan ta'minlash uchun resurslarga ega bo'lsa, talabalar buni ayniqsa qiziqarli va qiziqarli deb bilishadi.

- Sinfingiz oldida namoyish qilish uchun yetarlicha katta bo'lgan san'at asari tasviri.

- Bu tasvirni qayta yaratish bo'yicha ko'rsatmalar ro'yxati, ularni birma-bir o'qib chiqasiz.

2. Mavzuli kollajlar

Bu maqsadli tilda san'atning turli uslublari, janrlari va davrlari haqida har qanday yosh oralig'ini o'rgatish uchun qiziqarli mashg'ulotdir. Bundan tashqari, haqiqiy materiallar bilan shug'ullanishni talab qiladi.

Sizga kerak bo'ladi:

- Kollaj uchun kesilishi mumkin bo'lgan maqsadli tildagi jurnallar, bosma nashrlar, plakatlar yoki boshqa materiallar to'plami.

- Sinf uchun ko'rsatish uchun siz tanlagan san'at janri/davriga misollar.

- Talabalar uchun qaychi, yelim/lenta va plakat taxtasi.

Bu mashg'ulot, ayniqsa, o'zlarining badiiy mahorati yoki ijodiy ishlaridan tortinadigan sinflar uchun yaxshi ishlaydi, chunki rasm chizish bilan shug'ullanmaydi. Buning o'rniga ular tasviriy san'atning ma'lum bir turiga taqlid qiluvchi kollajlar yaratish uchun siz taqdim etgan jurnallar yoki boshqa materiallarni kesib tashlashadi.

Bu faoliyat alohida yoki guruhlarda amalga oshirilishi mumkin va uni turli yosh oralig'lariga moslashtirish uchun ko'p moslashish shart emas. (Siz kattaroq talabalardan yanada

murakkab natijalarni kutishingiz mumkin.)

Talabalaringsizdan ushbu san'at asarlari nima bilan bo'lishishini so'rang; hatto eng kichik talabalar ham yorqin ranglar, ko'zni qamashtiruvchi tasvirlar va o'tkir chiziqlardan foydalanishini tushunishlari kerak. Talabalaringsiz qanchalik katta bo'lsa, kerakli deb hisoblagan vaqtingizcha muhokamani olib borishingiz mumkin.

3. Badiiy asarlar taqdimotlari

Ushbu taqdimotlar maqsadli tilda gapirish va o'qishni rivojlantirishga qaratilgan. Konsepsiya oddiy: talabalar sinfning qolgan qismiga san'at asarini taqdim etadilar. Bu hatto til sinfingsizga allaqachon kiritilgan narsa bo'lishi mumkin; ammo, CLIL faoliyati sifatida ushbu taqdimotlardan maksimal darajada foydalana olishingizni ta'minlash uchun yodda tutish kerak bo'lgan bir nechta elementlar mavjud.

Sizga kerak bo'ladi:

- Proyektor, displey taxtasi yoki talabalar uchun sinfga o'zlari taqdim etayotgan san'at asarini ko'rsatishning boshqa usuli.
- Talabalaringsiz o'z taqdimotlarida ko'rib chiqishlarini istagan aniq fikrlar ro'yxati.

Ushbu faoliyatni CLIL bilan muvofiqlashtirishning eng oson yo'li "to'rtta C" deb nomlanuvchi narsani qo'yishdir." ongingizning birinchi qatorida. 1999 yilda Do Koyl tomonidan ishlab chiqilgan ushbu tizim CLIL o'qituvchilariga o'z talabarlari uchun eng kuchli va eng mos darslarni yaratishda yordam berishi mumkin. To'rtta C - mazmun, bilish, aloqa va madaniyat.

Mazmun: O'qituvchi sifatida siz o'quvchilaringizga nima o'rgatilayotgani va o'quv maqsadlari nimadan iboratligini aniqlab olishingiz va ularga aniq munosabatda bo'lishingiz kerak. Og'zaki yoki tarqatma materialda ushbu san'at asarlari taqdimotlarida rassom haqidagi biografik ma'lumotlar, asosiy badiiy mavzular va falsafalar haqida aniq ma'lumot berilishi kerakligini tushuntiring. Koyl aytganidek, «Tarkib yo'lni boshqaradi»; u ushbu taqdimotlardan kelib chiqadigan barcha maqsadli til aloqalari uchun kontekstni ta'minlaydi.

Talabalaringsizga ushbu taqdimot uchun til madaniyatidan istalgan rassomni tanlash imkoniyatini bering, chunki ular kontent parametrlarini o'rnatganlarida, ular o'rganish va taraqqiyotga ko'proq rag'batlantiriladi.

Idrok: Talabalar mazmuni haqida o'zlariga mos darajada tanqidiy va ijodiy fikr yuritishlari kerak. Boshlang'ich talabalar taqdimotdan so'ng xulosa savollari bilan tarqatma materialni taqdim etishlari mumkin; Ilg'or talabalar o'zlari taqdim etgan rasmlarning sifati haqida bahslashishlari mumkin.

Muloqot: CLIL-da maqsadli til ham o'rganish vositasi, ham maqsaddir. Talabalar o'zlari tanlagan rassom haqida o'z g'oyalarini etkazish uchun etarli maqsadli til tushunchalariga ega bo'lishi kerak.

O'qituvchi uchun bu nafaqat barcha CLIL darslari to'liq maqsadli tilda o'tkazilishini ta'minlash, balki siz o'quvchilarga ushbu sharoitda muvaffaqiyatga erishish uchun mustahkam poydevor yaratish uchun yetarlicha grammatika va lug'atni o'rgatganingizni anglatadi. (Masalan, agar siz o'tgan zamonni o'rgatmagan bo'lsangiz, bu faoliyatni hali boshlamang.)

Madaniyat: CLIL maqsadli til madaniyati bilan shug'ullanishni va boshqa jamiyatlar yoki jamoalar talabalaridan qanday farq yoki o'xshashligini bilishni talab qiladi. Agar siz o'quvchilaringiz taqdim etayotgan san'at asarlari maqsadli til madaniyatidan kelib chiqishini talab qilsangiz, bu tabiiy ravishda yuzaga keladi.

4. Rassomni qabul qiling

Ushbu faoliyat rassomning taqdimotiga asoslanadi va ayniqsa, boshqalar oldida chiqishlari kamroq bo'lishi mumkin bo'lgan yosh talabalar bilan yaxshi ishlaydi. Biroq, bu faoliyat rassomning izlanishlarini talab qiladi, shuning uchun siz o'quvchilaringizni yoshi va darajasiga qarab oldindan yo'naltirish uchun qancha tayyorgarlik kerakligini baholashingiz kerak. Shunga qaramay, talabalar alohida rassomni tanlaydilar - bu holda, darsning mazmunini belgilash uchun "qabul qilish".

Ma'lum vaqt oralig'ida (masalan, bir dars davri) sizning o'quvchilaringiz o'zlari "qabul qilgan" rassomga o'xshab

kiyinadilar, o'sha rassomning qiziqishlari bilan o'rtoqlashadilar va o'sha rassomning ishi haqida gapiradilar.

Sizga kerak bo'ladi:

- Projektor, displey taxtasi yoki o'quvchilar uchun o'z rassomi yaratgan san'at asarlarining sinf namunalari ko'rsatishning boshqa usuli.

- Talabalariniz chizish uchun qog'oz va qalam yoki doska/doska maydoni.

- Suhbatni boshlash uchun savollar bilan kartalar.

Ushbu faoliyatning uchta bosqichi mavjud bo'lib, ular maqsadli tillar bilan muloqot qilishni rivojlantiradi va sizga ularning harakatlari va taraqqiyotini baholash uchun asos beradi: taqdimot, moslashuvchan vaqt va tahlil.

Taqdimot: Har bir talaba sinfga o'zi qabul qilgan rassom haqida qisqacha (5-10 daqiqa) gapirib beradi. Ular o'z rassomi qanday turdagi ishlarni (rasm, fotografiya, kino va boshqalar), shuningdek, asosiy biografik ma'lumotlarni va rassom ishining asosiy mavzularini muhokama qilishlari kerak. Shuningdek, ular o'zlarining kiyim tanlashlarini muhokama qilishlari mumkin.

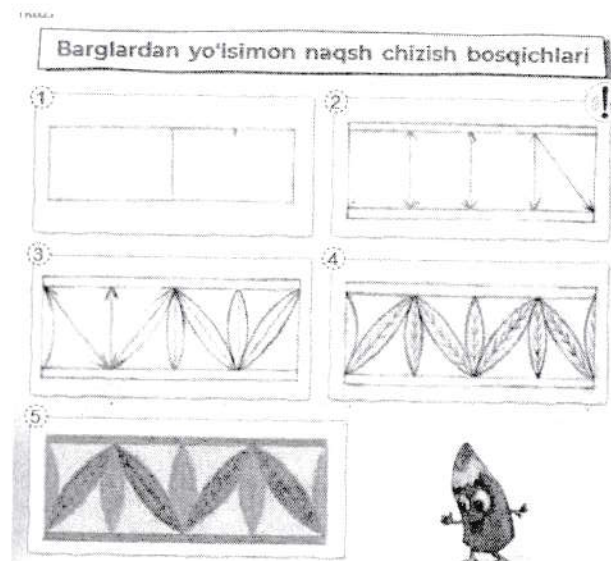
Moslashuvchan vaqt: Talabalar o'zlari tanlagan rassomlarning personajlarida bepul yozishlari, chizishlari yoki bir-birlari bilan muloqot qilishlari mumkin. Salvador Dalini asrab olgan ispan tili talabasi bu vaqtni Joan Mironi asrab olgan talaba bilan syurrealizm haqida suhbatda o'tkazishi mumkin.

Tahlil: Darsning oxirida siz o'quvchilarga ushbu mashg'ulot davomidagi tajribalarini yozib olishlari uchun 5-15 daqiqa vaqt berishingiz kerak. Ularga egiluvchan vaqtda nima qilgani va bu ular qabul qilgan rassom bilan qanday bog'liqligi haqida o'qishni kutayotganingizni bildiring. Shuningdek, ular moslashuvchan vaqt davomida qilgan har qanday individual yoki hamkorlikda yozgan yoki chizilgan rasmlarni topshirishlari mumkin.

Bu faoliyatga yangi rassomlar bilan yana qaytishingiz mumkin. Agar sizda katta sinf bo'lsa, har bir kishi taqdimot qilishga va vaqtni o'zgartirishga va tahlillarga shoshilmaslik uchun vaqt ajratilishi uchun uchta alohida dars davri bo'ylab

uch bosqichni kengaytirishingiz mumkin.

Tasviriy san'at o'quv predmeti o'quvchilarda tasviriy savodxonlikni rivojlantirishga, boshqa fanlarni (aniq va tabiiy fanlarni) o'zlashtirish jarayonida kreativ fikrlashga, dars jarayonida badiiy-estetik tafakkur va emotsional sezgirlikni o'stirish orqali ijtimoiy hayotda zarur bo'lgan bilimlarni egallashga xizmat qiladi.

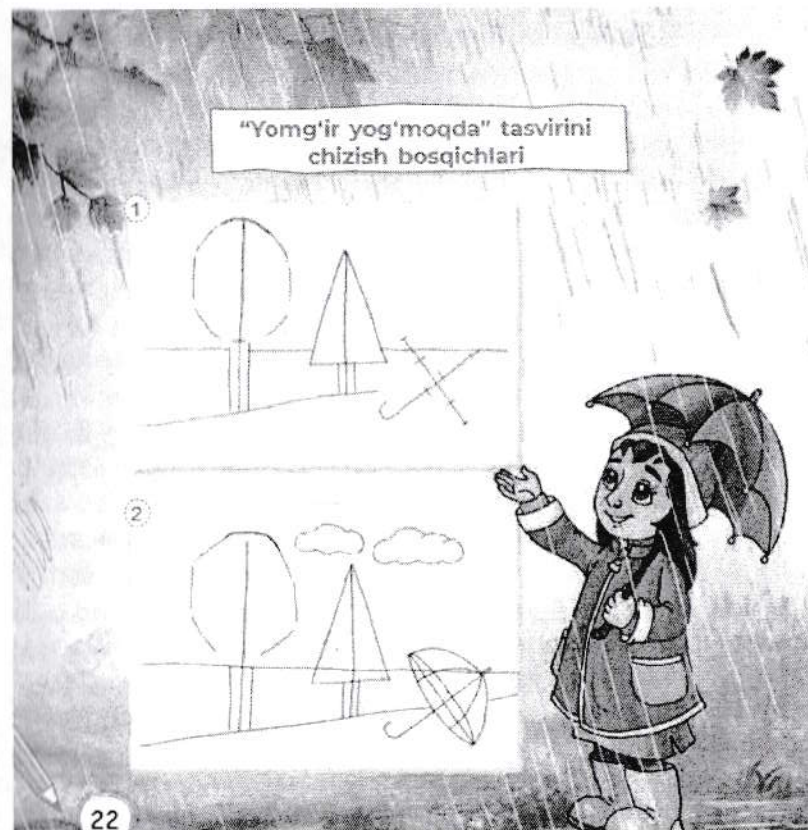
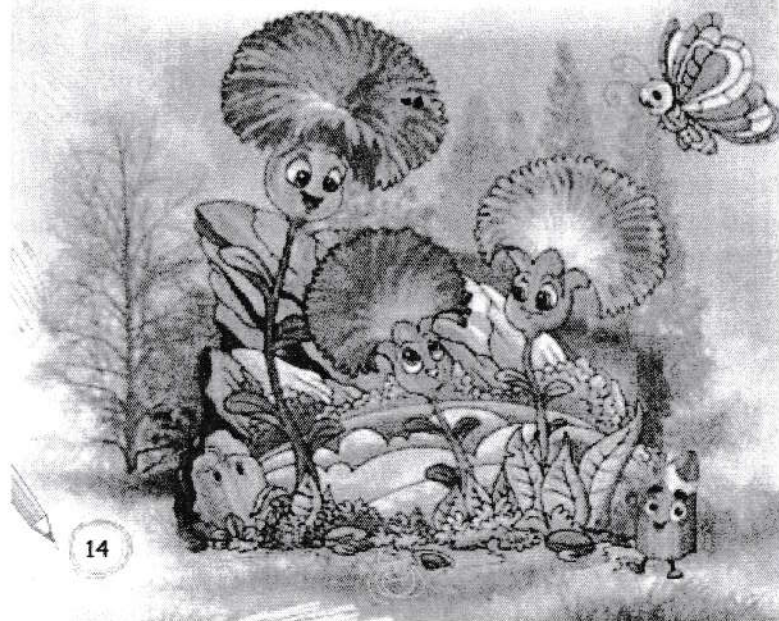

Tabiatda xilma-xil gullar bo'ladi. Kuzgi gullarga astrā, xrizantema va boshqalar kiradi.

Bu qiziq

Dunyodagi eng kichik gulning o'lchami 1 millimetr, eng katta gulniki esa 91 santimetrga teng.

Nazorat uchun savollar

1. Tasviriy san'at fanini o'qitishning vazifalari nimalardan iborat?
2. Tasviriy san'at fani boshlang'ich ta'lim yo'nalishida qay tartibda o'qitiladi?
3. Tasviriy san'at darslarini o'tkazishning o'ziga xos xususiyatlari nimalardan iborat?

12-MAVZU:

MILLIY HARAKATLI O'YINLAR VA ULARNING QOIDALARI.

Reja:

1. Milliy harakatli o'yinlardan foydalanishda boshlang'ich sinf o'quvchilarining o'ziga xos xususiyatlari
2. Xalq milliy o'yinlarining maqsad va vazifalari.
3. CLIL texnologiyasi yordamida milliy harakatli o'yinlarni tashkil etish.

Tayanch tushunchalar: *milliy harakatli o'yin, sog'lomlash-tirish, jismoniy tarbiya.*

Prezidentimiz Sh. Mirziyayev yosh avlod tarbiyasiga katta ahamiyat berib, shunday degan edi; "yosh avlodni tarbiyalash biz uchun eng asosiy vazifadir" shundan kelib chiqib, hozirgi vaqtda O'zbekiston pedagogik jamiyati tarbiyaning odatiy bo'lgan shakllari va usullarini izlab topish, o'sib borayotgan avlodda mustahkam umuminsoniy ishonch va qarashlarini shakllantirish; shaxsda milliy madaniyat va milliy qadriyatlarni hurmat qilish, avaylab asrash tuyg'ularini o'stirishga diqqatini qaratmog'imiz lozim.

Yuqoridagi fikrlarga asoslanib, o'sib borayotgan avlodning tarbiya tizimida xalq pedagogikasi tajribalari, jumladan, milliy halq o'yinlari yoshlarning xarakteri va ongini boshqaruvchi vosita, asosiy kuch deb hisoblash mumkin.

Milliy harakatli o'yinlardan foydalanish jarayonida boshlang'ich maktab o'quvchilarining quyidagi o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olish kerak:

1. Bola odamlarning foliyati, ularning predmetlarga munosabati va o'zaro muomalasiga, munosabatiga qiziqadi.
2. Bolalar xalq o'yinlarida atrofdagi voqe'likning eng tashqi ifodali jo'shqin his-tuyg'uli jihatlarini aks ettiradilar.
3. Milliy o'yinlarda bola kattalar bilan bir xil sharoitda, yagona zaminda yashayotganini his etgan holda o'z istagini amaliyotga tadbiq qiladi.

4. Kattalarning hayoti va faoliyatiga kirish bolaning tasavvuri timsollari tariqasida namoyon bo'lsa ham, umuman uning chinakam shaxsiy hayotida o'chmas iz qoldiradi.

Xulosa qilib aytish mumkinki, milliy xalq o'yinlaridan foydalanishda, ularni qo'llashda shuni hisobga olish kerakki, bu yoshdagi bolalar aniqlikni talab etadigan mayda harakatlarga qaraganda keng, kuchli harakatlarga ancha moyil bo'ladilar. Buni bolalar yosh davrlarini ishlab chiqqan buyuk pedagog YA.N.Komenskiy ham o'z vaqtida ta'kidlagan edi.

Umuman bu yoshda bolalar juda ham harakatchanligi bilan ajralib turadi. Harakatchanlik esa maxsus, oqilona tashkil etilishni, harakatga soluvchi yurish-turish shakllarining to'g'riligini talab etadi. Bolalarning bu yoshida tormozlanish va qo'zg'alish jarayonlarini muvozanatligini yuzaga keltirishda kattalar talabining tizimlilik va o'zini tuta bilishga odatlantirish katta rol o'ynaydi.

Milliy o'zbek o'yinlarini yoshlar, ayniqsa maktab o'quvchilari sevib, maroq bilan o'ynamoqdalar. Bunday o'yinlar jismoniy tarbiya darslaridagina emas, balki hovlilar va bog', parklarda dam olish soatlarida o'ynaladi. Muhim sifatlarni rivojlantirishga mo'ljallangan umumiy rivojlantiruvchi va maxsus mashqlarga doir bayon qilingan material ko'proq o'yin tarzida beriladi, lekin mashqlarni tushuntirish va faol dam olish uchun qisqacha pauzalar bo'lgan kichik dozada uzluksiz bajariladi. O'yin mashqlaridan keyin bo'shashtiradigan, ohista yuriladigan mashqlarni yoki diqqat-e'tiborini o'stiradigan mashqlarni berish lozim.

Xalqning sog'lig'ini mustahkamlash O'zbekistondagi jismoniy madaniyatning asosiy vazifasidan biridir. Istiklol davrida, ayniqsa, sport va jismoniy tarbiyaga e'tibor kundan-kunga kuchayib bormoqda. Jismoniy tarbiya oldida jismoniy madaniyat va sportni xalqimizning hayotiga ko'proq singdirish; yoshlarni mustaqillik ruhida tarbiyalashda jimoniy tarbiya va sportning barcha turli-tuman shakllaridan, jumladan, xalq an'analaridan keng foydalani, insonlarning sog'lig'ini yaxshilash vaularni Ona Vatan mudofaasiga tayyorlash va shu singari

katta vazifalar turibdi. Xalqimizning milliy o'yinlari esa ana Shu maqsadda keng qo'llanib kelinayotgan muhim jismoniy va sport vositalaridan biridir. Shuning uchun xalq milliy harakatli o'yinlariga e'tiborni kuchaytirish zaruriyati yanada yaqqol ko'rinmoqda.

Yosh avlodning jismoniy jihatdan to'kis sog'lom mehnatga va Vatanni himoya qiluvchi tarzida o'sishidan xalq ham, jamiyat ham manfaatdor. Buning uchun o'quvchilar jismoniy madaniyat bilan chuqur Shug'ullanishlari, turli milliy o'yinlardan foydalanish mahoratini egallashlari kerak bo'ladi. Bu esa yosh avlod tarbiyasini yanada kuchaytirish, ularni o'z xalqi, mustaqil davlati vajamiyati oldidagi burchini his etish ruhida tarbiyalashdek g'oyat muhim vazifalar bilan bog'liqdir.

Bolalarda maktabda o'qiy boshlagan birinchi kundanoq mehnatga muhabbat, ishchanlik, boshlagan ishini oxiriga yetkazish, sabotlilik xususiyatlarini shakllantirish imkoni yaratiladi. Bunda jismoniy madaniyatning barcha zamonaviy vositalari bilan birga o'zbek xalq milliy o'yinlari juda qo'l keladi, chunki bu o'yinlar bolalarni jismoniy, ruhiy, ma'naviy jihatdan tarbiyalashning barcha jihatlarini o'z ichiga ola biladi. Zero, millatning kelajagi bo'lgan yoshlarni sog'lom, yetuk va komil inson qilib tayyorlash mustaqil O'zbekistonimiz keljagining zamini mustahkam bo'lishiga xizmat etadi.

Milliy xalq o'yinlari va milliy sport turlari tarixiy taraqqiyot jarayonida jiddiy o'zgargani, har bir iqtisodiy tuzum ularning mazmun va qoidalarida o'zining muayyan izini qoldirgani haqida yuqorida to'xtalgan edik. ba'zi o'yinlarning nomi va qoidalari hozircha saqlanib qolgan. Ana Shunday o'yinlardan foydalanishda ularning bolalarga jismoniy ta'sirdan tashqari tarbiyaviy ta'sir ko'rsatishini ham nazardan soqit qilmaslik, ijodiy qo'llashni maqsadga muvofiqlashtirish kerak.

Xalq milliy harakatli o'yinlari bolalarning jismoniy sifatlarini rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Chunki o'yinlar o'quvchilarning qiziqishlarini oshiradi, ularga zavq bag'ishlaydi, ish qobiliyatlarining tezroq tiklanishini ta'minlaydi. O'yinlar tufayli bolalar charchashni unutadilar, mashqlarni diqqat bilan

bajarishga harakat qiladilar.

Jismoniy madaniyat tizimidagi barcha soha va bosqichlarning birdan-bir va yagona maqsadi-insonni to'g'ri yashashga tayyorlashdir. Boshlang'ich sinf o'quvchilari jismoniy tarbiyasining vazifalari bolalarning yoshiga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda aniqlanadi, lekin bunda jismoniy madaniyatning umumiy maqsadi ko'zdan qochirilmaydi.

Maktabda boshlang'ich sinf o'quvchilari jismoniy tarbiyasida sog'lomlashtirish, ta'lim berish va tarbiya berish vazifalarini amalga oshirish ko'zda tutiladi. Xalq milliy o'yinlari orqali bu vazifalarni yaxlit holda bajarish imkoniyatlari ko'proq ko'rinadi.

1. Sog'lomlashtirish vazifalari. 7-8 yoshliya'niboshlang'ich sinf o'quvchilari jismoniy tarbiyasining eng asosiy vazifasi bola hayotini muhofaza qilish va uning sog'ligini mustahkamlash, uning organizmini chiniqtirish yo'li bilan o'zini himoya qilish va turli kasalliklarga chidamlilik xislatlarini oshirish, tashqi muhitning noqulay sharoitlariga bardosh berishga o'rgatishdan iborat.

Bulardan tashqari bolalarda har qanday ishga layoqatlilik xususiyatini oshirish juda muhim ahamiyatga ega. Bola organizmining rivojlanishi o'ziga xos xususiyatga ega bo'lgani sababli, uning vazifalari ancha aniqroq shaklda ifodalanadi: bola suyagining behato va o'z vaqtida qotishiga, orqa umurtqadagi egik joylarning shakllanishiga, tovon yuzasining yaxshi rivojlanishiga, pay bo'g'in aparatlarini pishitishga yordam ko'rsatililadi (o'yinlar); gavda qisimlarining o'zaro to'g'ri rivojlanishiga imkon yaratiladi (o'yinlar); barcha mushak guruhlari rivojlantiradi.

Shuningdek, yurak qon tomir tizimi faoliyatini takomillashtirishga imkon yaratish lozim: qonning yurakka qarab oqishini kuchaytirish, yurakning bir me'yorda ishlashini yaxshilash va uning kutilmaganda o'zgargan yuklamaga moslashish layoqatini rivojlantirish; ko'krak qafasi harakatchanligini kuchaytirish, chuqur-chuqur nafas olish va bu faoliyatining uzoq vaqt turg'un bo'lishini ta'minlash,

o'pkaning hayotiy sig'imini keqaytirish, burun bilan nafas olishni yaxshilash, ichki a'zolarining to'g'ri ishlashini ta'minlash, markaziy asab tizimini takomillashtirish; hayojonlanish va tormizlanish holatlarining harakatchanligini bir me'yorda bo'lishini ta'minlash, Shuningdek, harakatlantiruvchi analizatorni va his tuyg'u organlarni kamolotga yetkazish lozim.

2.Ta'lim berish vazifalari. 7-8 yoshli o'quvchilar bilan milliy xalq o'yinlarini o'tkazish jarayonida ta'lim berish vazifalarini bajarish ham muhim ahamiyatga ega. Bu vazifalar: harakat malakalari va layoqatlarini shakllantirish, jismoniy fazilatlar (chaqqonlik, tezlik, qayishqoqlik, muvozanatni saqlash, epchillik, baquvvatlik, chidamlilik) ni rivojlantirish, gavgani to'g'ri tutishni, jismoniy tarbiya haqidagi bilimlarni o'zlashtirishdan iborat.

Asab tizimining qayishqoqligi tufayli bolalarda harakat malakalari kattalarga nisbatan osonroq shakllanadi. Bu malakalarning ko'pchiligi (yurish, yugurish, sakrash) dan bolalar kundalik hayotda harakatlanuvchi vositalar sifatida foydalanadilar. Harakat malakalari bolaning atrof-muxit bilan muloqot qilishini yengillashtiradi va uni idrok qilishiga ko'maklashadi.

Tanlab olingan xalq milliy o'yinlarini to'g'ri bajarish bola mushaklari, paylari, bo'g'imlari, suyak tizimining rivojlanishiga samarali ta'sir ko'rsatadi. Puxta shakllantirilgan harakat malakalarini amalda qo'llash bilan, o'yinlarni bajarish chog'ida bola kuchini tejashda va uning etiborini o'yin faoliyati paytida tasodifan sodir bo'luvchi turli-tuman vazifalarni idrok qilishga imkon yaratadi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilariga jismoniy madaniyat bilan bevosita bog'liq bo'lgan bilimlar (o'yinlarning foydali tomoni, jismoniy mashg'ulotlarning axamiyati va texnikaviy ijrosi, ularni bajarish usullari, xalq milliy o'yinlarning qoidalari va boshqalar) xaqida ma'lumot berish katta ahamiyatga ega.

O'quvchilar olgan bilim qancha chuqur bo'lsa, ular xalq o'yinlaridan Shuncha oqilona foydalanishlari, o'yinlar bilan Shuncha samarali Shug'ullanishlari hamda maktab va oila

muhitida jismoniy madaniyat qurollarini mustaqil ishlata bilishlari mumkin.

3.Tarbiya berish vazifalari. Jismoniy madaniyat bilan Shug'ullanish tanda, bolalarda joriy qilingan tartibga rioya qilish odatini hamda xalq o'yinlari bilan iloji bo'lsa xar kuni muntazam ravishda Shug'ullanish ishtiyoqini uyg'otish, ularda maktab va uyda Shu o'yinni bilan mustaqil shug'ullana olish layoqatini rivojlantirish, ularni o'z tengqurlari va o'zlaridan kichik bo'lgan bolalar jamoasida o'yinlarni tashkil qilish, ularni birgalikda bajarishga o'rgatish lozim.

O'quvchilarda xalq milliy o'yinlariga mehr bilan, Shu o'yin natijalariga qiziqish bilan va sportchilar erishadigan g'alabalariga havas bilan qarash tuyg'usini tarbiyalash lozim.

Milliy xalq o'yinlarini o'rganish jarayonida ahloqiy, aqliy, estetik va mexnat tarbiyalarini amalga oshirish uchun katta imkoniyatlar vujudga keladi. Xalq o'yinlarini bajarish chog'ida bolalar harakatida ijobiy (hamjihatlik, intizomlik, kamtarinlik, mehribonlik) va ma'naviy fazilatlar (halollik, odillik, do'slik tuyg'usi hamkorlik, zamon bilan hamnafas bo'lib ishlay olish qobiliyati, topshiriqlarni mas'uliyat bilan bajarish) ni tarbiyalash, Shuningdek, irodaviy xususiyatlar (jasorat, qat'iylilik, o'z kuchiga ishonch, qiyinchiliklarni sobitlik bilan yengish, chidamlilik va hakovolar) ni namoyon qilish uchun eng yaxshi sharoit va imkoniyatlar vujudga keladi.

To'g'ri tashkil qilingan milliy halq o'yinlari bolalar aqlining rivojlanishiga qulay imkoniyatlar yaratadi, zero, bunday vaziyatda asab tizimining ham, boshqa barcha a'zolar tizimlarning ham faoliyat ko'rsatishi uchun qulay sharoitlar paydo bo'lishi, Shubhasiz.

Xalq milliy o'yinlarini o'rgatish jarayonida o'quvchilar xalqona an'analariga sodiq holda yaxshi tarbiya ko'radi, o'rgangan narsalarini puxta eslab qoladi. Bolalarda ruhiy jarayonlar (tarbiya, tafakkur, xotira, tasavvur va boshqalar) ning, Shuningdek, fikirlash faoliyatlari (kuzatish, taqqoslash, tahlil qilish, sintezlash, umumlashtirish va hakovolar) ning, barchasi rivojlana boshlaydi.

Milliy o'yinlar jarayonida erishilgan ilm va malakalardan ijodiy foydalanish layoqatini bolalarda tarbiyalashga e'tibor qaratish lozim, chunki bunday layoqatga bolalar o'zlaridagi ishchanlik, mustaqillik, ziyorlik, topqirlik, hozirjavoblik kabi ezgu fazilatlarini tufayli erishadilar. Bolalarda ijobiy hissiyotlarni, odamlar bilan samimiy va quvnoq munosabatda bo'lish tuyg'ularini tarbiyalash, Shuningdek, yuz bergan salbiy ruhiy holatlarni tez bartaraf qila olish layoqatini rivojlantirish nihoyatda muhim ahamiyatga ega.

Buning zarurligi ijobiy hissiyotlar organizmdagi barcha a'zolarga foydali ta'sir ko'rsatishida, harakat malakalarining jadal va mustahkam shakllanishini ta'minlashida ko'rinadi.

Milliy xalq o'yinlariga asoslangan jismoniy madaniyat estetik tarbiyani amalga oshirishga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Xalq o'yinlarini bajarish jarayonida estetik zavqni idrok qilish va o'ziga singdirishni, go'zallik, nafosat, ma'nodorlik, qad-qomat, liboslar bejirimligi, o'z atrofidagi barcha narsalarni tuShunish, to'g'ri qadrlashni rivojlantirish, estetikaga va o'z xulq-atvoriga gard yuqtirmaslikka bo'lgan moillikni, qilayotgan ishi, aytayotgan gapi va barcha hatti-harakatida qo'rslik, dag'allikka aslo yo'l qo'yilmaslikni rivojlantirish lozim bo'ladi.

Milliy o'yinlar bilan shug'ullanish jarayonida mehnat tarbiyasi amalga oshiriladi. Bolalarning salomatligi yaxshilanadi, ularda harakat malakalari shakllanadi, mehnat faoliyati uchun zarur bo'lgan jismoniy fazilatlar rivojlanadi. Bolalarni mehnatga tayyorlashda jismoniy madaniyatning, jumladan, xalq milliy o'yinlarining tutgan o'rnini ularga tuShuntirish va bu tuShunchani ularning ongida shakllantirish g'oyat muhim ahamiyatga ega.

O'quvchilar jismoniy tarbiyasining vazifalari doimo, jumladan, milliy xalq o'yinlarini o'rganish va o'rgatish jarayonida ham uyg'un holda hal etiladi. Bu vazifalar butun jismoniy madaniyat tizimining bolalarga ta'sir etishi tufayligina muvaffaqiyatli bajarilishi mumkin. buning uchun maktabning butun pedagogika jamoasi birgalikda ahil xarakat qilishi, maktabda mashg'ulotlarni tashkil etishning turli shakl va

usullaridan, ayniqsa, milliy xalq o'yinlarida, barcha vositalari yaxlitligi (kompleksi) dan foydalanish talab etiladi.

Milliy o'yinlar ularni ahamiyati.

Jismoniy tarbiya nuqtai nazaridan ularni o'rganish, tadbqiq etish shu kunning va kelajak avlodni tarbiyalashda eng dolzarb muammolardan biriga aylanib bormoqda.

Ushbu jarayonda tariximizdan me'ros bo'lib qolgan o'zbek xalq milliy o'yinlarini hayotga tadbqiq etishga kengroq yo'l ochib berilishi, uni ommaviy tus oldirilish, oilada maktabgacha tarbiya muassasalarida, maktablarda, dam olish joylarida, har xil marosim va bayramlarda uni tashkillashtirish; o'sib kelayotgan yoshlar tarbiyasiga ijobiy ta'sir etishi muqarrardir. Milliy xalq o'yinlari qadim-qadim zamonlardan boshlab, xalq marosimlarida, rasm-rusumlarida va odatlarida mustaqil bir sohasi sifatida musobaqalarda, bahslarda keng qo'llanilgan.

Jismoniy tarbiya darslarida o'quvchilarni qatnashish va jismoniy mashqlar natijalarini tushunishga o'rgatiladi. Jismoniy tarbiya darslarida o'quvchilar asosan jismoniy mashqlar bilan shug'ullanadilar, darslar katta xonalarda olib boriladi, ya'ni og'zaki va og'zaki bo'lmagan muloqot amalga oshiriladi. O'qituvchi tomonidan mashqlarni simulyatsiya qilish va jismoniy ob'ektlarning mavjudligi og'zaki tilni va o'qituvchining ko'rsatmalarini tushunishni osonlashtiradi. Shuning uchun CLIL boshlang'ich bosqichlarda jismoniy tarbiya darslarini talabalar jadvaliga kiritishni tavsiya qiladi. Jismoniy tarbiya darslarida o'quvchilarga ikkinchi yoki chet tilini o'rganish imkoniyati beriladi, chunki u kontekstda yangi so'zlar va grammatik tuzilmalardan foydalanadi va ko'rgazmali qurollar yoki misollar bilan birga keladi. Tushunmovchiliklar o'qituvchiga ayon bo'ladi va darhol tuzatiladi. Talabalar yangi so'zlarning qanday talaffuz qilinishini, shuningdek, muayyan vaziyatlarda qanday qo'llanilishini eshitib, tinglash qobiliyatlarini rivojlantiradilar. Biroq, jismoniy tarbiya o'qituvchilari sinfda o'z talabalariga qaraganda ko'proq gaplashishi ehtimoli bor, bu ularning ikkinchi yoki chet tilini o'rganish qobiliyatini cheklaydi. Shuning uchun o'qituvchi o'quvchilarning ikkinchi yoki chet tili bo'yicha

bilimlarini oshirishga yordam bermoqchi bo'lsa, o'qish, nutq va yozish ko'nikmalarini rivojlantirish bo'yicha ishlarni diqqat bilan ko'rib chiqishi va rejalashtirishi kerak.

Jismoniy tarbiya darslarida bilimlarni joriy etishga misollar:

- Basketbolda gimnastika, to'p bilan o'ynash texnikasi va uzatmalar haqida o'qituvchi va talaba tomonidan tushuntirishlar, ko'rsatmalar va ko'rsatuvlar

- Yozma matnlar: qoidalar yoki texnikani tavsiflovchi matnlar, sport yoki sportchilar haqidagi jurnal yoki gazeta maqolalari.

- Video va audio materiallar: texnika va qoidalar ko'rsatuvchi videolar, mashhur sportchilar haqidagi videokliplar yoki sportchilarning ko'rgazmali chiqishlari

- Ob'ektlar va modellar: sport zalidagi jihozlar, har xil turdagi to'plar, klublar va boshqalar.

- Harakatlar: misol mashqlari, sport o'yinlari (maktablar yoki terma jamoalar o'rtasida)

- Ko'rgazmali qurollar: ilg'or tajriba va texnikani aks ettiruvchi fotosuratlar, chizmalar va diagrammalar.

- Jismoniy tarbiya darslarida ko'plab til funktsiyalari, matnlarning turlari va janrlaridan foydalaniladi. Masalan: • Mashqni bajarish bo'yicha ko'rsatmalar, buyruqmayli qo'llaniladi (*freeze*), vaqt uchun so'zlar (*then*), predloglar (*behind, above*), ergash gaplar (*Make sure the head is kept still over the feet, with a slight lean forward*), ko'rsatmalarni tushunishni tekshirish uchun barcha zamonlarda so'roq gaplar (*Where do you throw the ball?*), talabalar tomonidan tushuntirish savollari (*Do I have to jump now?*), qo'shimchali uzun so'z birikmalari (*in a long, smooth upward direction*) ot (*heel-to-toe relationship*), harakat fe'llari (*skip*) va frazemali fe'llar (*roll off*), sifatlar (*quick, slow*) va qo'shimchalar (*fast, strongly*), sifatlarini tavsiflovchi aniqlovchilar (*slightly bent*), darajalarni taqqoslash (*as high as you can*) va ustunlik (*the lowest score*), qadamlarni ro'yxatga olish uchun so'zlarni bog'lash (*first*).

- Sportda texnika va texnikalar qanday va nima uchun

ishlashini tushuntiradi. Bog'lovchi so'zlar sabab va natijani ifodalash uchun ishlatiladi (*so the ball goes faster, because you may fall over*), vaqtni ifodalovchi iboralar (*As you lean forward, put your weight on your right leg*), ot sifatida gerund (*Shooting is easier if you stand still*), harakatlarni tasvirlash uchun hozirgi zamon (*He's doing a brilliant somersault*), nayranglarni tasvirlash uchun passiv ovoz (*when the leg is bent and then extended, this gives the player more power*).

- Taklif qiladi va bashorat qiladi, taklif yoki ogohlantirish uchun kelasi zamon va shart qo'shimchalarini qo'llaydi (*You will fall over if you lean forward too much*), maslahat yoki maslahatni bildirish uchun shart qo'shimchalari (*If you lift your arm, you will be able to push further*), tavsiya qilish uchun modal fe'llar (*Bending your knees as you land might help you keep your balance*).

- Texnika (*jump shot, one-hand shot*) va jihozlarni (*racket, harness, carabiner*), shuningdek, PE sinfiga xos ikkinchi ma'noga ega bo'lgan kundalik so'zlarni tavsiflash uchun maxsus atamalardan foydalanadi. (*stick, fit, field, pitch, defend, cue, foul*).

Jismoniy tarbiya darsining taxminiy til va fan maqsadlari

	Taxminiy maqsadlar
A1	O'quvchilar darsda test topshirib, sportda qo'llaniladigan jihozlar va asosiy fe'llarni nomlay oladilar.
A2	Talabalar sport texnikasini takomillashtirish bo'yicha maslahatlar berishlari mumkin.
B1	Talabalar sportda isinishning afzalliklari va kamchiliklarini qisqacha tushuntirib bera oladilar.
B2	Talabalar turli guruhlardagi odamlarga muayyan sport turining afzalliklari va kamchiliklarini tushuntira oladilar.

	Taxminiy maqsadlar
A1	Talabalar plakatdagi rasmlarni to'g'ri belgilay oladilar.
A2	Talabalar qisqa sport mashqlari uchun ko'rsatmalar yozishlari mumkin.
B1	Talabalar maktab o'quvchilarini sport to'garaklariga yozilishga undaydigan risola yozishlari mumkin.

B2	O'quvchilar sport inventarlarini xarid qilish uchun maktab byudjetining ko'payishi sabablarini tushuntirib hisobot yozishlari mumkin.
----	---

Grammatika

Talabalar maslahat yoki maslahat (could, should, need to) ifodalash uchun modal fe'llardan qanday foydalanishni tushunadilar.

Talabalar to be + -ing (he's jumping over the mat) yordamida hozirgi davomiy zamon yasayishini o'rganadilar. Modal fe'llardan foydalangan holda, talabalar o'zlarining burilish texnikasini qanday yaxshilashni tushuntiradilar.

Lug'at

Talabalar jismoniy tarbiya darsida ishlatiladigan asbob-uskunalariga tegishli so'zlarni o'rganishlari mumkin.

Ko'rsatmalar berishda o'quvchilar aniq lug'atdan foydalanish imkoniyatiga ega bo'ladilar (*shot, net, bounce, defend*).

Talabalar jismoniy tarbiyaga xos ma'noga ega bo'lgan so'zlarni (*racket, club, stick*), yoki tez-tez almashinadigan atamalarni ishlatishlari mumkin (*skip, jump, hop*).

Talabalar otish so'zining barcha shakllarini, shuningdek, ushbu so'z bilan eng ko'p qo'llaniladigan iboralarni o'rganadilar *throw, throwing*, глагол: *throw, threw, thrown*; iboralar: *throw a ball, a good throw, a short throw, a two-handed throw, throw over arm, throw under arm*; predloglar: *throw up, down, away, forward, back, into, in, on*

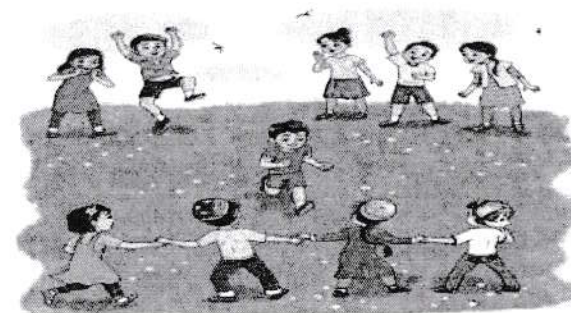
Jismoniy tarbiya xalqning urf-odatlarida, udum va rasm-rusumlarida shakllanib, ming yillar davomida rivojlanib, takomillashib kelgan. Xalq milliy o'yinlari ming yillar davomida bizgacha etib kelgan milliy xalq o'yinlari "Otda chopish",

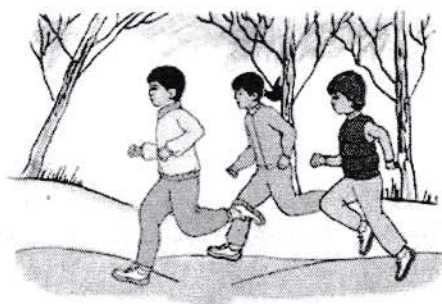
10. Tennis koptogi.

Milliy o'yinlardan biri "Oq terakmi, ko'k terak?" - bolalar o'yini. Bu o'yinda ishtirokchilar bo'yi, kuchi va chaqqonligiga qarab teng 2 jamoaga bo'linib (har jamoada 10 dan 20 tagacha bola qatnashadi), 15-20 m oralikdagi masofada qo'l ushlashib saflanib turadilar. Birinchi jamoa sardori 2-jamoadan birining otini aytib chaqiradi: Oq terakmi, ko'k terak! Bizdan sizga kim kerak? Sizdan bizga, «falonchi» kerak.

Shundan so'ng o'sha chaqirilgan bola yugurib kelib, raqib jamoa a'zolarining qo'l ushlashib turgan yerini ko'kragi bilan uzishga urinadi. Agar qo'llar ushlangan joyidan uzilib ketsa, raqib tomondagi bolalardan xohlaganini o'z jamoasiga olib ketadi, uzolmasa, o'zi o'sha jamoada qoladi. O'yin shu tariqa navbat bilan davom etadi. Qaysi jamoada o'yinchilar qolmasa, o'sha jamoa yut-qazgan bo'ladi. Bu o'yinni endi CLIL texnologiyasi orqali o'tkazish ham mumkin.

Jismoniy tarbiya insoniyat madaniyatining ajralmas qismi bo'lib, sog'lom turmush tarzini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Zero, yosh avlodning jismoniy tarbiyasi va sog'lom turmush tarzi - millat salomatligi garovi va milliy havfsizlikning asosidir. Jismoniy tarbiya mashg'ulotlari o'quvchilarning jismoniy rivojlanishi va harakatlanish faoliyatini yaxshilash uchun poydevor qo'yadi, ularning hayotini himoya qilish va sog'lig'ini yaxshilash muammolarini hal qiladi. Jismoniy tarbiya, maktab o'quvchilari va o'sib kelayotgan yosh avlod tarbiyasida uzluksiz ta'lim tizimining ajralmas qismi bo'lib, u umumiy o'rta ta'lim maktablari o'quvchilarning harakatlanish qobiliyatini rivojlantirishda hayotiy zarur bilimlarni, qobiliyatlari va ko'nikmalarni shakllantiradigan o'quv fani hisoblanadi. Umumiy o'rta ta'lim maktablarida jismoniy tarbiya tizimining samaradorligi, oqilona mazmunda, o'quv va uzaytirilgan kun tartibda barcha jismoniy tarbiya shakllarini joriy etish, sog'lomlashtirish, jismoniy tarbiya tadbirlari soni va hajmida, o'quvchilarni kundalik hayotda jismoniy tarbiya va sport turizm bo'yicha sinf va maktabdan tashqari ishlarning turli shakllariga keng jalb etish, o'quv-tarbiya jarayoni ustidan tibbiy-pedagogik nazorat orqali ta'minlanadi. Milliy xarakterli o'yinlarni tashkil qilish va o'tkazishni o'ziga xos tomonlari.

Xalq milliy harakatli o'yinlari, raqslari va sport turlari singari o'zining bitmas-tugalmas bilim va tajriba sarchashmasiga ega. Shu boisdan milliy harakatli o'yinlarni o'rganish, keng jamoatchilik asosida tadqiq qilish, ularni o'quvchilarning jismoniy madaniyati jarayoniga tadqiq etish, ayni muddaodir.

GLOSSARIY

CLIL - (Content and Language Integrated Learning) - mazmun va tilni integratsiyalashgan holda o'rganish

Dialog (yunoncha: dialogos — suhbat) — nutq turi; ikki yoki undan ortiq shaxsning bir-biriga qaratilgan nutqi.

Integratsiya - lot. integratio — tiklash, to'ldirish, integer — butun so'zidan degan ma'noni bildiradi.

Idrok - kontseptsiyani shakllantirish (mavhum va konkret), tushunish va tilni bog'laydigan fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish.

Kontent - belgilangan o'quv dasturining muayyan elementlari bilan bog'liq bilim, ko'nikma va tushunishdagi taraqqiyot.

Lug'at - so'zlarning biror maqsadda to'planib, tartibga solingan yig'indisi

Leksikografiya - grekcha lexicon - lug'at va grapho - yozaman degan ma'noni bildiradi.

Muloqot - tildan foydalanishni o'rganayotganda o'rganish uchun tildan foydalanish.

Madaniyat - o'zgalik va o'zini anglashni chuqurlashtiradigan muqobil istiqbollar va umumiy tushunchalarga ta'sir qilish.

Matn - har qanday ma'lumotni yozib olishga imkon beradigan yozma hujjatlardir.

Tabiiy fanlar - kuzatuv va tajribalarga, dalillarga asoslanib, tabiat hodisalarini tasvirlash, bashorat qilish va tushunish bilan shug'ullanadigan fan.

Vizual (ko'rish) - biron bir hodisani oddiy ko'z bilan emas balki (qora shisha orqali) yoki predmet (durbin) orqali bevosita kuzatish.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Galskova N.D., Koryakovtseva N.F., Musnitskaya E.V., Nechaev N.N. Ikki tilli asosda ta'lim ilg'or til ta'limi tarkibiy qismi sifatida // Maktabdagi chet tillar. - 2003. - № 2. P.1216.
2. Minyar-Beloruchev R.K. Ikki tillizm mexanizmi va chet tilini o'qitishda ona tili muammosi // Maktabda xorijiy tillar. - 1991. - № 5. P.15-16.
3. Shcherba L.V. Til tizimi va nutq faoliyati. L., 1974. 354-son.
4. Abramova N.V. Yuridik maktabda chet el tilida ishbilarmonlik aloqasini o'rgatish // O'rta va oliy ta'lim tizimidagi chet tili: xalqaro ilmiy-amaliy konferentsiya materiallari. - Penza - Moskva - Rasht: "Sososfera" ilmiy-nashriyot markazi, 2011. - 209-211-betlar.
5. Abramova N.V. Til bo'lmagan universitetda xorijiy tillardagi nutq madaniyatini o'qitishning nazariy asoslari // Til va o'rganilayotgan til dunyosi: ilmiy maqolalar to'plami. - Nashr. 4. - Saratov: RGTEU Saratov instituti nashriyoti, 2013. - 95-99-betlar
6. Essina I.Yu., Semenova E.V. Yuridik maktabda ingliz tilini o'qitishning o'ziga xos xususiyatlari // O'rta va oliy ta'lim tizimidagi chet tili: Xalqaro ilmiy-amaliy konferentsiya materiallari, 2013 yil 1-2 oktyabr, Praga: Vedecko vydavatelske centrum "Sociosfera-CZ", 2013. - 182-263-betlar.
7. M.Xoldorova, N.Fayziyeva, F.Rixsittilayeva. "Chet tilini o'qitishda yordamchi vositalardan foydalanish". Toshkent: Nizomiy nomidagi TDPU. 2018
8. Bekmuratova U.B. "Ingliz tilini o'qitishda innovatsion texnologiyalardan foydalanish" mavzusida referat. Toshkent — 2012 yil
9. Отабоева, М. Р. Chet tilini o'qitishda zamonaviy innovatsion texnologiyalaridan foydalanish va uning samaradorligi;
10. Minamatov, Y.E.U. (2021). Application of modular teaching technology in technology. Scientific progress, 2(8), 911-913.
11. Okhunov, M., & Minamatov, Y. (2021). Application of

Innovative Projects in Information Systems. European Journal of Life Safety and Stability (2660-9630), 11, 167-168.

2017 yil 20 apreldagi PQ-2909 son «Oliy ta'lim tizimini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'risida» gi qarorlari.

Vazirlar Mahkamasining 2019-yil 13-maydagi 395-son ***"Oliy ta'lim muassasalariga o'qishga qabul qilishda milliy hamda xalqaro baholash tizimlari sertifikatlarini tatbiq qilish chora-tadbirlari to'g'risida"*** gi qarori.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori 2019 yil 19 avgustdagi 701-son, ***"Umumiy o'rta ta'lim muassasalarida xorijiy tillarni o'qitishni yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"*** gi qarorida.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori 2021 yil 27 avgustdagi 546-son ***"Foreign languages" xorijiy tillar teleradiokanalini tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida"*** gi qarorda.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2021 yil 19-yanvardagi 34- son ***"Xorijiy tillarni o'rganishni takomillashtirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"*** gi qarorda.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori 2021 yil 19-maydagi PQ-5117-son, ***"O'zbekiston Respublikasida xorijiy tillarni o'rganishni ommalashtirish faoliyatini sifat jihatidan yangi bosqichga olib chiqish chora-tadbirlari to'g'risida"*** gi qarorida.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 28 yanvardagi PF-60-son ***"2022 - 2026 yillarga mo'ljallangan yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"*** farmonida.

Mundarija

	Kirish	3
1	Xorijiy tillarni o'rganish bo'yicha huquqiy me'yoriy asoslari	5
2	Clil texnologiyasining mazmun - mohiyati va didaktik imkoniyatlari	14
3	Talabalarning kasbiy kommunikativ ko'nikmalarini rivojlantirishda clil texnologiyasining integrativ imkoniyatlari	21
4	CLIL, kognitiv ikki tillilik kasbiy kommunikatsiya sohasida chet tili kompetensiyasini shakllantirish	26
5	Matematika darslarida CLIL texnologiyasidan foydalanish.	37
6	Inklyuziv va korreksion ta'limda o'quvchilarni o'quv materiallarining asosiy g'oyasini o'rganishga qiziktirishda CLIL texnologiyasidan foydalanish	52
7	Xorijiy tilda matn tuzish tartibi.	64
8	Fanga oid lug'at va dialog tuzishga o'rgatish usullari	70
9	Inklyuziv va korreksion ta'limda SIENCE fanlarini CLIL texnologiyasi yordamida o'qitish	79
10	Texnologiya darslarida CLIL yondashuvidan foydalanish	92
11	Tasviriy sanatga oid predmet va voqealarni obrazli tasvirlash va xorijiy tilda ifodalash	105
12	Milliy harakatli o'yinlar va ularning qoidalari	128
	Glossariy	141
	Foydalanilgan adabiyotlar	142

QAYDLAR UCHUN

O'zbekiston Respublikasi Oliy Ta'lim,
 Fan va Inovatsoyalar Vazirligi
 CHIRCHIQ DAVLAT PEDAGOGIKA UNIVERSITETI
 AXBOROT RESURS MARKAZI

**F.U.QODIROVA, M.A.UMARALIYEVA,
SH.Z.MATUPAYEVA, M.D.OMONOVA**

INKLYUZIV VA KORREKSION TA'LIMDA CLIL TEXNOLOGIYASI

O'quv qo'llanma

Muharrir: X. Tahirov
Texnik muharrir: S. Meliquziyeva
Musahhih: M. Yunusova
Sahifalovchi: A. Isxoqov

Nashr. lits № 2244. 25.08.2020 y.
Bosishga ruxsat etildi 11.05.2024 y.
Bichimi 60x84 1/16. Ofset qog'ozi. "Cambria"
garnituras. Hisob-nashr tabog'i. 9,125.
Adadi 100 dona. Buyurtma № 2231378.

«Sarbon LLS» MCHJ bosmaxonasida chop etildi.

Nashriyot tel raqami 94 673 66 56.

ISBN 978-9910-9398-5-3

9 789910 939853